

saha

HELSİNKİ YURTTAŞLAR DERNEĞİ • ÜÇ AYLIK SÜRELİ YAYIN

ŞEHİR VE TEKİNSİZLİK

Bildiğimiz Şehir İntihar Ediyor - **Ayşe Çavdar**

Ankara'nın Kent Mücadelesi ile İmtihanı - **Özlem Çelik ve Ceren Ergenç**

Mehmet Atlı'yla Diyarbakır ve savaşın mekânı üzerine

İzmir'in Güvenliği, Kürt Gençleri ve Asayiş Polisi - **Zeynep Gönen**

Kent, Gece ve Kadınlar - **Nurçin İleri**

Sema Erder'le şehir, göç ve yoksulluk üzerine

Ayfer Bartu Candan ve **Cenk Özbay**'la kent çalışmaları üzerine

Bu dergi Helsinki Yurttaşlar Derneği tarafından *toplumsal mutabakat, barış ve insani güvenlik* alanındaki çalışmalar kapsamında hazırlanmaktadır.

Sahibi: Ümit Fırat (Helsinki Yurttaşlar Derneği adına) **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:** Emel Kurma
Editör: Fırat Genç **Tasarım-Uygulama:** Nur Ayman **Fotoğraflar:** Aksi belirtilmediği sürece tüm fotoğraflar Fatih Pınar'a aittir. **Kapak Fotoğrafı:** Fatih Pınar **Katkıda Bulunanlar:** Sinem Seçil, Ufuk Koşar **Danışma Kurulu:** Besim Bülent Bali, Evren Balta, Murat Belge, Bülent Bilmez, Ayşe Çavdar, Yetvart Danzikyan, Nalan Erkem, Nil Mutluer, Ümit Şahin, Zeynep Şarлак.

Basıldığı Yer: İstanbul **Tarih:** Nisan 2016 **Matbaa:** Mart Matbaa Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.
Mart Plaza Merkez Mah. Osman Paşa Çiftliği Ceylan Sokak No: 24/1 Nurtepe, Kağıthane/İstanbul.

Helsinki Yurttaşlar Derneği: Dr. Refik Saydam Caddesi Dilber Apartmanı No: 39 Kat: 4 Daire: 12,
Şişhane, Beyoğlu/İstanbul. **Telefon:** +90 212 292 68 42 **Faks:** +90 212 292 48 44
E-posta: iletisim@hyd.org.tr **Web:** www.hyd.org.tr

saha ücretsizdir. Üç ayda bir Türkçe yayımlanır. **saha**'da yayımlanan makale ve söyleşilerdeki ifadeler Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin görüşlerini yansıtmayabilir. Abone olmak için Helsinki Yurttaşlar Derneği ile iletişime geçebilirsiniz.

Bu yayının mali giderleri Avrupa Birliği tarafından "Barış, Uzlaşma ve İnsani Güvenlik için Sınır aşırı Yurttaşlar Ağı" projesi kapsamında desteklenmektedir. Dergide yer alan görüşler, destekleyici kurumun görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

- 2** **EDİTORYAL** » Fırat Genç
- 3** **MAKALE** » Ayşe Çavdar
ALIŞMAK SEVMEKTEN DAHA ZOR GELİYOR:
BİLDİĞİMİZ ŞEHİR İNTİHAR EDİYOR
- 10** **MAKALE** » Özlem Çelik ve Ceren Ergenç
ANKARA'NIN KENT MÜCADELESİ İLE
İMTİHANI
- 15** **SÖYLEŞİ** » Alpaslan Durmuş
Gerçekleştiren: Zeynep Şarлак
“TARİH AĞIR BİR YÜK OLARAK HEPİMİZİN
ÜZERİNDE”
- 22** **MAKALE** » Yaşar Adanalı
KALDIRIM BELEDİYESİCİLİĞİNİN
GÖKKUŞAĞINI FETHİ
- 26** **SÖYLEŞİ** » Nevin Soyukaya
Gerçekleştiren: Fırat Genç
ABLUKA VE YIKIMIN ARDINDAN SURİÇİ
- 30** **SÖYLEŞİ** » Mehmet Atlı
Gerçekleştiren: Suna Akın
DİYARBAKIR: SAVAŞIN MEKÂNI
- 38** **MAKALE** » Zeynep Gönen
İZMİR'İN GÜVENLİĞİ, KÜRT GENÇLERİ VE
ASAYİŞ POLİSİ
- 44** **SÖYLEŞİ** » Erdoğan Yıldız
Gerçekleştiren: Ayşe Çavdar
“GÜVENDE OLMAK İÇİN BİRARADAYIZ”
- 50** **MAKALE** » Özlem İngün
GELENEKSEL CİNSİYET KODLARININ
MEKÂNSAL İZDÜŞÜMLERİ:
GÜLSUYU-GÜLENSU MAHALLELERİ
- 57** **MAKALE** » Nurçin İleri
KENT, GECE VE KADINLAR
- 63** **MAKALE** » Ümit Şahin
TOKSİK BİR MEKÂN OLARAK KENT
- 68** **MAKALE** » Ayten Alkan
İSTANBUL'UN ORMAN KÖPEKLERİ:
SÜRGÜNDEN MUTLAK TECRİTE
- 75** **SÖYLEŞİ** » Sema Erder
Gerçekleştiren: Ayşe Çavdar
“GECEKONDU POPÜLİZMİNİN YERİNİ
KENTSEL RANT ALMIŞ OLABİLİR”
- 82** **SÖYLEŞİ** » Ayfer Bartu Candan ve
Cenk Özbay
Gerçekleştiren: Fırat Genç
KENT ÇALIŞMALARINDA YENİ NESİL:
ANGAJE VE AŞAĞIDAN

BU SAYIDA

Bir şehir ne zaman o şehirde yaşayanların gözünde “benim şehrim” olur? İlk bakışta görüldüğünden daha çetrefilli, yanıtlaması güç bir soru bu. Tutmaya çalıştıkça elden kayan, yakından baktıkça katman katman açılan cinsten. Diğer yandan bu sorunun yanıtıyla, ya da daha doğru bir ifadeyle, olası yanıtların işaret edeceği koşullarla barış, demokrasi ya da yurttaşlık gibi daha genel geçer meselelerimiz arasında doğrudan bir bağ olduğu da gerçek. **saha**, “Şehir ve Tekinsizlik” başlığını taşıyan üçüncü sayısında bu sorunun peşine düşüyor ve merceğini şehre çeviriyor. Anlamaları silikleşmiş ideallerin içeriğinin bugün ve burada nasıl ve kimler tarafından doldurulabileceğinin ipuçlarını kelimenin düz anlamıyla sokakta, mahallede arıyor.

İstanbul’un onca hikâyesinden bir kesiti, 2000’li yıllardaki kentsel dönüşüm konusunu *Ekümenopolis* adlı belgeselinde kayda geçirmiş olan İmre Azem, geride bıraktığımız Mart ayının son günlerinde Diyarbakır’daydı. Azem’in iki yerel muhabirin peşinden şehrin sokaklarında yürüdüğü videonun son dakikalarında ekranda yazar Şeyhmus Diken beliriyor. *Sırrını Surlarına Fısıldayan Şehir: Diyarbakır* kitabını anan Diken’in sözlerinde ve sesinde kendini gizlemeyen, düz olduğu kadar iç burkucu bir tını var: “Benim metnim altı ay öncesine kadar insanların çok rahatlıkla metni okuyup gezebileceği, görebileceği, o insanlarla konuşabileceği bir hikâyeyi anlatıyordu, altı ay sonra tarih oldu. Çünkü artık ne o mekânlar var, ne de o mekânlarda yaşayan insanlar. Bu kadar trajik, bu kadar travmatik bir halden bahsediyoruz.”

saha’nın bu sayısındaki yazıların kimisinde aynı tınıyı duyacaksınız. Gelgelelim burada iç burkucu olan, muhtemelen modern tarihin her evresinde insanların, hızla dönüşen şehirlerde yaşayan şehirlielerin, kendilerinden önce yaşanmış hayatlar için duydukları o tanıdık nostalji hissinden ibaret değil. Kendi halinde seyrine bırakılsa ucu nostaljiye varacak birçok yol izinin başka kuvvetli tınılarla, mesela endişeyle ve kaygıyla çapraşıklaştığını göreceksiniz. Sokaklarında bombaların patladığı, siyasal belirsizliğin etrafta küçük kıvılcımlar çaktıran bir sıkışmaya doğru evrildiği, köşe başlarında başıboş bekleyenlerin yerlerini üniformalı güçlere bıraktığı ve nihayetinde şehirlielerin eve kapandığı bir ülkede ve zamanda endişe ve kaygıdan bahsetmek sürpriz olmasa gerek.

Ancak sözü burada bırakmış olsak, bizatihi o evlerine kapananlara haksız etmiş olurduk. Zira yine bu sayıdaki kimi yazıların altını kalınca çizdiği gibi, şehir aynı zamanda daha iyi bir hayatı arzulayanların, bunun için mücadele edenlerin, şehrin ara sokaklarından meydanlarına, meydanlarından ormanlarına patikalar kazanların mekânı. İktidarların şehri denetlemeye, mekânda var olan kontrol dışı akışların ve öznelerin hareketlerini kısıtlamaya dönük çabaları geçmişte ve şimdiki zamanda ne kadar gerçekleşse, gündelik hayatlarında ve de siyasal mücadelenin farklı kesitlerinde dayanışma ile şehri kendilerinin kılmaya çalışanların çabaları da o kadar gerçek.

Endişenin, kaygının, tekinsizliğin kesif bir duman gibi dünyanın pek çok şehrinin üzerine çöktüğü bir zamanda şehirde olmanın ve şehirli olmanın biçimleri, sınırları, imkânları üzerine yeniden düşünmek gerekiyor. Tam da bu nedenle **saha** bu sayısında üzerinde çokça kavganın döndüğü hakikatin izlerini kazılı oldukları duvarlarda, sokaklarda, mahallelerde arıyor.

ALIŞMAK SEVMekten DAHA ZOR GELİYOR: BİLDİĞİMİZ ŞEHİR İNTİHAR EDİYOR

Endişe, korku, sakınma, kabuğuna çekilme... Son aylarda yaşananlara dair bir tarif yapmak istesek, söze buradan başlamamız gerektiği aşikâr. Peki, bu kolektif ruh hali ile güncel kentlilik biçimleri ve şehir deneyimi arasındaki bağ nedir? Ayşe Çavdar, bu zorlu sorunun peşinden giderek bildiğimiz anlamda şehrin intiharın eşliğinde olduğuna işaret ediyor.

Aslında ne zamandır yavaş yavaş alıştığımızı zannediyorduk. Sesler yaklaşıyordu giderek, görüntüler daha tanıdık geliyordu. Ya istisnai ya meşruydular... Sınırları “biz”i dışarda bırakacak şekilde çizilmiş bir coğrafyada, çeşitli nedenlerle –geçerli medeniyet ya da iktidar iklimini reddetmek suretiyle– “hak etmiş” hayatlara reva görülen (gördüğümüz) bir şeydi şiddet. Giderek daha sarsıcı olmaya başladı, çünkü şiddet aldığı bu yeni şekle aşına olmayanlara hızla yaklaşıyor. Şiddete “bağışık” olduğu düşünülen istisnai coğrafyalarda bile her gün yaşadıkları bir halin buna hiç “alışık” olmayanların, şiddetin çeşitli şekillerde meşrulaştırıldığı/ olağanlaştırıldığı/sıradanlaştırıldığı sınırın ötesinde yaşayanların hayatlarını da esir alması çok edici. Bağdat, Halep ya da Kabil’de yaşanan sahnelerin Paris’te, Ankara’da, İstanbul’da, Brüksel’de tekrarlanmasının yarattığı “evrensel” şokun büyüklüğünün ardında bu psikoloji olsa gerek. Kaçacak yer, gizlenecek sığınak bırakmıyor şiddet artık. Böyle bakınca Paris saldırıları sonrasında Suriyeli mültecilerin sıkıştırıldıkları kamplardan paylaştıkları taziye fotoğrafları başka bir anlam kazanıyor.

I. Dünya Savaşı’na gönüllü olarak katılmış bir İngiliz öykü ve roman yazarı Alfred McLelland Burrage, hatıratında (*War is War, Savaş Savaştır*) şiddetin sıradan insanı nasıl eğittiğini, bir ölüm tehdidinin yakınlığını hesap etmeyi nasıl öğrettiğini anlatıyor:

“Bir güllenin sesinden ne zaman yakınlığımıza düşeceğini, başımızı eğmenin ne zaman doğru olacağını ve ne zaman sanki umurumuzda değilmiş gibi davranmamız gerektiğini biliyorduk. Asker oluyorduk. Bizi hedef almak üzere fırlatılan güllelerin kalibrelerini öğrenmiştik. Çarpıp toprak bir kabın kırılmasına ve ardından uzak bir futbol sahasından gelen neşeli tezahürata benzer sesler çıkarttığında 5,5’lik demektir. Yanınızdan geçene kadar duymayacağınız ani bir vahşet ve buhar tıslamasıyla koşuşturansa bir *whizz-bang* (77 mm güllesi olan, bir Alman arazi silahı). [...] Hiç uyarmadan, ansızın arkadan gelen bir tıslamayı andıran sesin sahibi, siperlerimiz için en ölümcül olanı. [...] Tavşan dudaklı bir kadının fısıltısını andıran ses de bir Alman güllüsünden geliyor, gürültüsüz patlıyor, ancak kesinlikle içinde gaz var. Bir makineli silahın ya da tüfeğin sesini ne zaman duymazlıktan geleceğimizi, ne zaman önlem almamız gerektiğini biliyoruz. Uzaktan gelen istikrarlı bir pat-pat-pat sesi tehlikenin yakında olmadığını işaretler. Ancak, kulaklarımızın içinde kamçı gibi patlayan sesler, Toprak Ana’yı kucaklama vaktinin geldiğini söylüyor.”

Bir dünya savaşı değil yaşadığımız. Öyle mi? Bir çatışma ne zaman savaş olur? Kim karar verir bir savaşın cihanşümül olduğuna? Dünya savaşları dünyanın neresinde olur? Bir savaş nerede

Bir çatışma ne zaman savaş olur? Kim karar verir bir savaşın cihanşümül olduğuna? Dünya savaşları dünyanın neresinde olur? Bir savaş nerede olduğunda dünya savaşı olur da, neredeki yereldir?

olduğunda dünya savaşı olur da, neredeki yereldir?

Bu sorulara binlerce cevap verilebilir, verilmiştir de... Verilen cevapların çoğu da küresel siyasetin ve bilginin (bilgi üretiminin) verili hiyerarşisinden yola çıkar. Sanki hiyerarşinin tepelerinde olanlar daha çok dünyalıdır da, aşağıya doğru gidildikçe dünyadan uzaklaşılar, hatta çıkılır. Dünya dediğimiz yer en nihayetinde ekonomik ve politik (önce ekonomik sonra politik, hatta artık sadece ekonomik de diyebiliriz, Marksist olmamıza gerek yok) bir inşadan ibaretse, dünyanın merkezine yolculuk etmek için parayı takip etmemiz gerekir. Üstelik bunu yapmamızın önünde artık hiçbir engel yok gibi duruyor. Fakat paranın izini takip ederek bulduğumuz ya da bildiğimiz hiçbir şeyin dünyayı değiştirme gücü varmış gibi görünmüyor artık. O halde, bulmak ya da bilmek, herhangi bir ipucunu takip etmek, onlardan yola çıkarak dünyaya ilişkin kestirimlerde bulunmak ve teoriler

geliştirmek ne işe yarayacak? Bularak ya da bilerek, kendimizi daha güvende hissedebileceğimiz bir dünya kurabilir miyiz? Belki de hazmedemeyeceğimiz kadar çok bilgiye ve bulguya maruz kalıyoruzdur? Hatta bildiklerimizi ve bulduklarımızı hazmedemediğimiz ölçüde güvensiz hissediyoruzdur kendimizi? İnsanlar dünyayı ve barındırdığı tekinsizlikleri öğrendikçe kabuklarına çekilme ihtiyacı hissediyorlardır belki de? İmkânsız gibi görünmüyor.

Peki ya çekilecek kabuk kalmadıysa? Kabuk, ona sığınanların ürettikleri çekilme şiddetiyle çatladı, hatta eridiyse? Her türlü muhafaza etme arzusu yıkımla sonuçlanıyorsa?

Ibn Haldun ve Simmel vs. modern muhafazakârlık

Antropolog Jack Weatherford, İbn Haldun'un kabile-şehir karşıtlığına ilişkin tespitlerini şöyle özetliyor:

"[...] asabiye, kandaşlık, karşılıklı yardım ve seviden kaynaklanır ve dolayısıyla kabilenin toplumsal yaşam ve kültürünün özünü oluşturur. Kabile halkı temel ihtiyaçları karşılayan basit, doğal bir tarzda yeryüzünde yaşar, ama yerleştikleri sert iklimde hayatta kalabilmek için güçlü bir topluluk duygusunu korumaları gerekir. [...] şehir halkının kabile halkına ihtiyacı vardı, çünkü kabile halkı uygar dünyaya yeniden zindelik kazandırıyordu.

Kabileler şehirlere yeni kan getirdiler, çölden şehre İslam ya da Musevilik gibi düşünceler de getirdiler. En önemlisi de, birbirleriyle ve çevrelerindeki dünyayla dolaysız, basit ve dürüst bir şekilde ilişki kurmayı getirdiler. [...] Ne var ki, kabile halkı şehirli halkla ne kadar uzun süre ilişki kurarsa, kabile halkı o kadar zayıflar. Kabile halkı şehirleşmiş uygarlıkla ilişki içine girince, asabiye hemen lüks malların saldırısına uğrar; yeni tür yemekler, yeni giyim modaları, daha büyük evler ve şehir hayatının öteki yeniliklerine yönelik yapay isteklerle kabilenin kandaşlık ve topluluk bağları zayıflar. [...] uygarlık sonsuz bir ikileme karşı karşıyadır. [...] ayakta kalabilmek için

kabile değerlerine ihtiyaç duyar; (ama) temas kurulduğu zaman kabile halkını yok eder.”¹

Georg Simmel de yüzyıllar sonra benzer şeyler söyler. İnsanları kırdan kaçırıp şehre yönelten şeyin anonimleşme, yani daha az insan tarafından tanınıp sınırlanma olduğunu; ama bunun daha çok insana temas etmek ve daha çok sinirsel uyarımla karşılaşmak anlamına geldiğini; bir savunma mekanizması olarak bireyin bu uyarımlara seçerek tepki verdiğini anlatır.

“Şehir, caddeden her geçişle, ekonomik, mesleki ve toplumsal hayatın tüm temposu ve çeşitliliğiyle,

Din tarihin hiçbir döneminde bu denli kutsanmamış, yüceltilmemiş ve sakınılmamıştı. Seküler piyasa ve onun laik idarecileri dini özel alana hapsediyor, ama ve böylece piyasa koşulları içinde alışverişe konu edilerek “kullanım değeri”nin düşmesini de engelliyordu. Zaten dini zor zamanlarda hatırlanan bir duaya dönüştüren de bu mahpusluktu.

ruhsal hayatın duygusal temelleri konusunda kasaba ve taşra hayatıyla kendisi arasında derin bir karşıtlık kurar. [...] Metropol daima para ekonomisinin yeri olmuştur. [...] Para sadece herkeste ortak olan şeylerle ilgilendir: Mübadele değeri talep eder, her türlü niteliği ve bireyselliği ‘kaç para?’ sorusuna indirger. Kişiler arasındaki bütün samimi duygusal ilişkiler onların bireyselliklerine dayalıdır, oysa rasyonel ilişkilerde insan bir sayı gibi, kendi başarılarına bir önemi olmayan, yalnızca nesnel olarak ölçülebilen kazanımları [ve kayıpları] ilgiye değer olan bir unsur gibi ele alınır. [...] Dünyadan bezmişlik tavrı kadar metropolle doğrudan doğruya bağlantılı ruhsal bir fenomen yoktur. [...] Zira para şeyler arasındaki her türlü nitel farkı ‘kaç para?’ sorusuyla ifade eder. [...] olanca renksizliği ve kayıtsızlığıyla, bütün değerlerin ortak paydası haline gelir; şeylerin çekirdeğini, bireyselliklerini, özgül değerlerini ve kıyaslanmazlıklarını onmaz biçimde çıkarıp atar. [...] Bazı kişilikler kendilerini ancak bütün nesnel dünyayı değersizleştirme pahasına koruyabilirler — ama bu da sonuçta kaçınılmaz olarak onların kendi kişiliklerini de aynı değersizlik hissi içine sürüklemelerine yol açar.”²

Ibn Haldun, şehir hayatı ile asabiye (bu kavramı taşradan getirilen değer ve bağlar şeklinde anlıyor ve fazlaca yüceltmeksizin kullanmayı öneriyorum) arasındaki çatışmayı şehri zinde tutan, enerji veren bir canlılık kaynağı olarak görüyor. Asabiye kendi “iklim”inde bir arada tutan değerlere olumlu bir anlam yüklüyor ve şehre/medeniyete eninde sonunda bu değerleri öğüten/tüketen görel bir olumsuzluk atfediyor. Simmel ise çatışma haline fazlaca takılmaksızın tükenme/bezme aşamasına geçiyor ve taşradan getirilen değerlerin yerini paraya bırakacağı haberini veriyor. Onun bıraktığı yerden post-seküler tespitlere bağlandığımızda ise görünen şu:

“Dinsel inancın insanları maddesellik içine gömülmüşlüklerinden kurtarma kapasitesi, Marksist-kuramsal bir perspektiften ve dinin hakikat iddiaları hilafına onun ‘kullanım değeri’ olarak ifade edilebilir. Dinin bu kullanım değeri, yarattığı yanılısamanın opaklığına –fetişist karakterinin tutarlılığına, bütüncül bir ideoloji ya da üst-anlatı olarak başarısına– bağlıdır. Bu nedenle din bir anlamda kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki karşıtlığın yapı-bozumunun failidir. Din fetiş niteliğini kaybettiği anda kullanım değerini de kaybeder; bunun sonucundaysa, Marksist meta çözümlemesine göre, fetiş bir nesne haline gelir: olası dünya görüşleri sisteminin içine girmiş, diğer dinlerle ya da sanatla veya felsefeyle değiştirilebilir hale gelmiş ve bu yolla insanları şeyleşmeden kurtarma rolünden kopmuş bir nesne.”³

Aşağı yukarı tüm modernleşme teorilerinin beklentisi, dinsel inancın şehrin beraberinde getirdiği çürümeye karşı bir korunma alanı, sığınak olarak işlev göreceği ama zamanla bu niteliğini de kaybedeceği idi. Çünkü ister istemez dini inançlar şehrin normatif zeminine –piyasa mekanizmasını sürdürülebilir kılan dünyevi hukuka– teslim olacaktı. Weber’den, hatta Ibn Haldun’dan başlayarak sekülerizmin tüm teorisyenleri şehirleşen “asabiye”nin zamanla dinî değerleri evinde, özel hayatında yaşamakla yetineceği, çarşı işlerine pek karıştırmayacağı öngörüsünde bulunuyorlardı. Her türden sekülerizmin ve laisizmin de dine gündelik hayatın ve kültürün bir kompartımanı olarak yüklediği işlev buydu. Din ulusal kimliğin bir parçası, kriz zamanlarında tutunulacak bir dal olarak yalnız evlerde ve ibadethanelerde değil, kütüphanelerde ve müzelerde de koruma altına alınıyordu. Aslına bakılırsa din tarihin hiçbir döneminde bu denli kutsanmamış, yüceltilmemiş ve sakınılmamıştı. Seküler

piyasa ve onun laik idarecileri dini özel alana hapsediyor, ama ve böylece piyasa koşulları içinde alışverişe konu edilerek “kullanım değeri”nin düşmesini de engelliyordu. Zaten dini zor zamanlarda hatırlanan bir duaya dönüştüren de bu mahpusluktu.

Şehrin yerine modernliği koyalım: Din, Allah inancının beraberinde getirdiği düşünülen değerler, modernliğe atfedilen değerlerden mahrum kalma tehlikesine karşı bir kalkan işlevi görecekti. Ama bu sığınak ortadan kalktı. Entelektüel dindarlık, post-modern, “çoğul modernite”, post-kolonyal teori vesairenden devşirdiği bir dille modernliğe ve şehre yönelttiği eleştiriden vazgeçti ve onun hayat bilgisine giderek kabaran bir iştahla sahip çıkmakla kalmadı, ona bir süre için zindelik ve enerji kazandırdı. Ne var ki, daha önceleri, henüz modernlikle dindarlık modernliğin icat ettiği bir karşıtlık halindeyken bir tercih yapmış olanlar için dehşet verici bir tecrübeye dönüştü bu. Yalnız Türkiye’de değil, dünyanın her yerinde... Bu dönüşüm, dindarlığın siyasal meşruiyetin zemini olarak modern siyasi piyasaya sürüldüğü tüm bağlamları kapsayarak nüfuz alanını genişletti, hızlanarak yayıldı. Anlaşılan o ki, söz konusu enerji ve zindelik modernliği yaşatmaya yetmedi. Öyle olmasa –Türkiye’de– bu siyasetin sahipleri ulus-devlet kurgusunun en başındaki mevzilerine neden döneceklerdi ki? Önerebilecekleri bir yenilik kalmadığı, talibi oldukları yeniliği, yani şehri yıktıkları, hâkimi oldukları anda onda arzu edilebilecek her şeyi yerle bir ettikleri ve yerine koyacak hiçbir şey bulamadıkları için olabilir mi?⁴

Eski krizler, yeni sınırlar

Hatırlayacaksınız, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin her anlamda iflas ettiği 2001 krizinin ardından, bu kadar büyük bir sarsıntının nasıl olup da bir toplumsal patlamayla sonuçlanmadığı sorusuna dinî değerler ve asabiye sayesinde varlığını sürdüren dayanışma ağlarından dem vurularak cevap veriliyordu. Örneğin Nilüfer Narlı, Türkiye’nin ekonomik krizleri örneğin Arjantin gibi sokaklara dökülmeden atlatmasını Hürriyet’e verdiği bir söyleşide şu maddelerle açıklamıştı:

“Türkiye’de ‘kutsal devlet’ anlayışı var. Türk insanı kendini çok çabuk adapte ediyor. Açlık sınırında olan

insanlar var ama acı çekme endeksi çok yüksek. İnsanlarımız daha sabırlı, tevekkül sahibi. ‘Bir çare bulunur, yarın daha iyi olacaktır, her işte bir hayır vardır, atlatırız’ diyerek bakabiliyor olaylara. [...] Ne kadar çalışıp çalışmadığını bilmemekle birlikte aile dayanışması önemli. Kentlerde kasaba ve köylerinden yiyecek gelenler var. Enformel sektörde belli bir likit dönüşü var. Mesela yanınızda çalışan insana yardım ediyorsunuz, çocuğunun okul sorununu çözüyorsunuz, bunlar da ekonomik krizin birey üstündeki etkisini azaltıyor. Fitre, zekât, harçlık gibi işleyen mekanizmalar var.”⁵

AKP, 2001 krizinin ardından, üstelik lideri hapisteyken, toplumun defalarca yaşadığı yıkımın ardından elinde kalan, olabildiğince korunmuş bu son sığınağı ya da enerjisi piyasaya sürmesinin bir sonucu olarak iktidara taşındı. O dönem AKP’yi, siyasal söylemini modernliğin ahlakını reddeden ancak kalkınmacılığını mesnet edinen İslamcı seleflerinden ayıran, şehirle asabiye arasındaki duvarı yeniden müzakere etmeyi öneren arabulucu dildi. Ne var ki bu dil ve enerji zamanla katlaşıp şedit bir dışlama siyasetine evrildi. Luc Boltanski olsa, AKP siyasetinin doğal sınırlarına ulaştıktan sonra esnekliğini kaybetmeye koyulmasıyla açıklardı durumu. Neticede bu siyaset, çoktandır mahpus olunan bir sığınakta imal edilmişti, savunmacıydı ve kendini tehlikede hissettiği an, edindiği yeni savunma araçlarını ve tekniklerini de hizmete sokarak sath-ı müdafaaya geçti. Ve o sath artık bütün ekonomik ve siyasal alandı.

Bu yalnızca Türkiye’de yaşanan bir süreç değil. Kriz beklentisi olan ya da bir krizden çıkmak için çabalayan doğulu, batılı, kuzeyli, güneyli tüm toplumlar, farklı biçimlerde tezahür eden bu savunma hattında yeniden şekillenmekte: Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da ırkçılığa eşlik eden her türden

din fundamentalizmi; Afrika’da İslamcılık, kabilecilik, pentakostal Hristiyanlık; Çin’de devlet kapitalizminin resmi ideolojisi haline gelen Konfüçyüsçülük... Hiçbir ulusal ya da ulus-aşırı kurum bütün bu zinde akımlar arasındaki ruhani ve ekonomik rekabeti yönetecek kudrette değil. İşte o yüzden içinde bulunduğumuz bu şiddetli dönem pekâlâ bir dünya savaşı olarak da adlandırılabilir. Bir meydanda ya da sınırda gerçekleşen bir savaştan söz etmiyoruz. Müzakereye konu olan şey de toprak değil. Bu savaşta kimse kimsenin toprağını işgal etmiyor. Çünkü çoktandır o sınırlar da meydanlar da birer gösteri alanından ibaret haldeler. İşgaller dünya tarihi boyunca yapılmış formel tanımlar çerçevesinde gerçekleşmiyor. Bu dönemde savaşın gerçekleştiği sınırlar daha çok kavramların içerikleriyle ilgili: Hukukun, ülkenin, yurttaşlığın, dinin, ahlakın, hayatın, insanın, tabiatın, şehrin, medeniyetin ne olduğu ve geleceğin yönüne kimin karar vereceği konusunda yapılan tanımlarla oluşturulmuş, alabildiğine katılaştırılmış sınırlar üzerinden yapılıyor savaş. Konusu bedenler ve yaşam alanları olan bu savaş da en az öncekiler kadar ölümcül. Formel orduların çoğunlukla seyirci olduğu bu savaşın tarafları öncekilerden çok daha kalabalık ve önceki savaşlardan sonra oluşturulmuş hukuku tanımayan bu tarafları bağlayan hiçbir değer de yok. Çünkü söz sahibi olmadıkları bir dönemde üretilmiş o hukuku tanımadıkları ölçüde meşruiyet kazanıyorlar. “Terör” ya da “terörle mücadele” şeklinde vuku bulan ve tarafların adlandırma, tanımlama, sınır koyma önceliği ve taleplerinin yoğunluğu ölçüsünde şiddetlenen bu savaş, bugüne kadar dile gelmiş, kurumlaşmış, meşruiyet üretmiş tüm değerlere karşı verilen topyekûn bir savaş. Yani bu savaşın tüm taraflarının üzerinde anlaşığı tek bir kaide var, o da bildiğimiz dünyaya bir son verilmesinin vakti geldiği. Buradan bakıldığında bu savaşta kullanılan en büyük silahın intihar saldırıları olması

Bu savaşın tüm taraflarının üzerinde anlaşığı tek bir kaide var, o da bildiğimiz dünyaya bir son verilmesinin vakti geldiği. Buradan bakıldığında bu savaşta kullanılan en büyük silahın intihar saldırıları olması tesadüf değil, tevafuk. Yani bu silah bu savaşa (hoş ve zarif bir şekilde olmasa da) denk ve uygun düşüyor.

tesadüf değil, tevafuk. Yani bu silah bu savaşa (hoş ve zarif bir şekilde olmasa da) denk ve uygun düşüyor.

Kuşatma hali

saha'ya bu sayıyı yapmaya karar verdiğimizden bu yana Ankara, İstanbul ve Brüksel'de intihar saldırıları gerçekleşti. Beyoğlu Belediye Başkanı Misbah Demircan, çocuğunu da alıp çıktığı İstiklal Caddesi'ne alışveriş yapmaya çağırdı insanları. Çünkü saldırının ticaretle birlikte caddeyi öldüreceği açıktı. Demircan'ın açıklamasına ne kadar olumlu yanıt verildi bilinmez, ama twitter'da, "hadi o evde tuttuğunuz yüzde 50 çıksın İstiklal'e" cümleleri dolaştı. "Beyoğlu'nda bakımsız bina yıkıldı" haberleri sıklaşmaya başladı. Süleymaniye'de bir gecede yanveren ahşap binalara dair haberler geldi aklıma. Evime hırsız girdiği için pencereleri demirletmek zorunda kaldım. Üniversite sınavı öncesinde edindiğim gastrit sancıları geri döndü. Evvelden çalışan bilgisayarımla birlikte kaybolan bir tezi sıfırdan yazmak zorunda kaldığım için her şeyi bir kez daha yedekledim. Komşularım "geçmiş olsun" dileklerini iletti sokaktan geçerken. Yazları penceremin önüne attığı sandalyede geçiren komşumsa dertleşmek için fırsat bulmuştu nihayet. Bu sayede 45 yıldır burada yaşadığını,

ama artık çekip gitmek istediğini öğrendim. Mahallede de tanıdığı kimse kalmamıştı. Uyuyamıyordu geceleri huzursuzluktan. Ama gidecek yeri de yoktu.

Yazıyı bitirmeye çalıştığım gün meydanlarda, vapur iskelelerinde ve hatta ana yollarda yeni bir intihar saldırısı ihtimaline karşı sıkılaştırılmış kontrol vardı. Gece Mecidiyeköy'de patlayan ses bombası üç kişinin yaralanmasına neden olmuştu. Bu türden saldırıları hangi örgütün nerede yapacağı ya da güvenlik güçlerinin bu ihtimali bertaraf etmede ne kadar başarılı olacağı konusunda siyasi ve pratik nedenlere dayalı binlerce şüpheyle baş başayız uzun zamandır. İstanbul'daki patlamadan sonra otobüs, metrobüs ve metro kullanımının yarı yarıya düştüğü büyükşehir belediyesinin açıkladığı rakamlara da yansdı. Belli ki insanlar evlerinde oturmayı tercih ediyorlardı. Kimi haberlere ve sosyal medyaya göre ise Ankaralı ve İstanbullular patlamalardan sonra şehrin dışındaki çarşılarla ve AVM'lere gitmeyi tercih eder olmuşlardı.

Ana muhalefet partisi polisle yurttaşlar arasında çıkabilecek çatışmaların önüne geçmek için 1 Mayıs'ta Taksim ısrarından vazgeçilmesi gerektiği yolunda bir

açıklama yaptı. Pek çok kişiyi rahatlattı bu açıklama. İtiraz edenlerse, başka bir yerde toplanılsa bile bunun 1 Mayıs'a katılanlara polisin saldırmayacağı anlamını taşımadığını söylediler. Bu esnada herkes, meydanda bir türlü bitmek bilmeyen düzenlemenin herhangi bir nedenle Taksim'de toplanmak isteyebilecek yurttaş gruplarını püskürtmek için bahane olarak kullanılacağından emindi. Olanca boşluğu ile Talimhane oteller bölgesi ne zamandır çekinilen bir yer. Sultanahmet kadar cazip de değil. Ama inşaatlar ve otel yatırımları devam ediyor. Bu ısrar bütün bunların geçeceği umudundan mı, yoksa artık bu işlerin yapıldığı finansal modelin durmayı imkânsız hale getirmesinden mi?

50 milyon Türkiye Cumhuriyeti vatandaşına ait özel bilgilerin yaklaşık dört yıl önce, kayıtlar Yüksek Seçim Kurulu'ndan siyasi partilere gönderilirken çalındığı anlaşılmış, bu konuda nihayet bir soruşturma başlatılabiliyordu. Hükümet bu mevzuda endişelenecek bir şey olmadığını söyleyedseniz; İngiltere devletinin başlıca kamu yayıncısı BBC'nin Türkiye servisi, vatandaşları bu bilgilerin sızmasından kaynaklanabilecek riski azaltmak için yapabilecekleri konusunda bilgilendiren bir rehber yayınladı.

Dindar nesil yetiştirmek üzere kurulmuş bir vakıfta, bir öğretmenin en az 10 çocuğa yıllarca tacizde bulunduğu ortaya çıktı ve iktidar partisi kanunlara aykırı olarak ilkokul çocuklarını yurtlarda barındıran vakfı korumayı tercih etti. Merkezi idarenin vakanın gerçekleştiği Karaman'daki temsilcileri ne bu öğretmenle ne de ilgili vakıfla ilgili bilgileri olmadığını söylediler. Ancak daha sonra yan yana çekilmiş fotoğrafları çıktı ortaya. Kamu görevlileri en iyi ihtimalle hafızalarını kaybetmişler ya da –kötü ihtimal– yalan söylemişlerdi. Vakfın sponsorları arasında adı geçen bir telekom şirketi ciddi anlamda boykotla karşılaşırsa da iktidar partisinin “hoşgörüsü”nü kaybetmektense müşterilerini kaybetmeyi göze aldı. Demek ki müşteri olarak bile velinimet değildi vatandaş. Aksi gibi bu haberden sonra imam-hatip liselerinden, yetiştirme yurtlarından, evlerden, köylerden kimilerine din ve devlet görevlilerinin karıştığı pedofili haberleri daha çok yansımaya başladı medyaya. Sanki bir tabu devrilmiş, ardından büyük bir tufan başlamıştı. Siyasi polemikleri sertleştiren bu tufan, toplumsal bir patlamaya sebep olmadı.

Kendi ülkesinde yolsuzlukların soruşturulmayacağından emin olan binlerce kişi, bu yolsuzluklarla ilgili

Her gün yeniden tanınmaz hale gelen, her sabah bir kötü habere uyandıığımız, inşaat gürültüsüne, yıkım görüntülerine, komşularımızı kaybedişimize ya da tanımadığımız insanların komşumuz oluverişine teslim olduğumuz ve kendisinden uzaklaşmaya gücümüzün yetmediği, artık yer olmayan bu yere alışıyoruz.

olduğu düşünülen birinin Hint kökenli bir ABD savcısı tarafından tutuklanmasını büyük bir sevinçle karşıladı. Sokağa çıkmadan önce ABD konsolosluğundan herhangi bir güvenlik uyarısı yayınlanıp yayınlanmadığını kontrol etmeyi alışkanlık haline getirdiğimiz bir ortamda bu sevinçe eşlik eden burukluğun önemini kaybetmesi kaçınılmazdı.

Bu arada aylar süren sokağa çıkma yasakları boyunca yıkılan kimi kentlerin kentsel dönüşüme tabi tutulacağını öğrendik. Yıkılmış şehirlerin yerine biblo şehirler yapılacak. Oralara yerleşenlerin muhtemelen hafızalarında yıkılma sürecinin travmasını barındırmayanlar olacağını projenin detayları netleştikçe göreceğiz. O travmaları edinenler ise gittikleri yerlerde tanımadıkları komşularıyla hem korkarak hem korkutarak yaşayacaklar.

İçimde bir his okullar tatil olur olmaz İstanbul'un boşalacağını söylüyor. Önemlice sayıda insan memleketlerine gittiklerinde oraya acil bir durum söz konusu olduğunda ve en azından bir süreliğine dönme ihtimalini tartacaklar kafalarında. Dönecek bir memleketi kalmayanlar daha da yaratıcı olmak zorundalar. Son yıllarda o kadar çok arkadaşım İstanbul'dan gitti ya da gitme planlarını hızlandırdı ki şehre yeniden alışmam gerekti. Çoktandır İstanbul'u sevmiyorum, seven kimseye de rastlamıyorum. Elbette mahallesini, sokağını, bir ağacı ya da bir mevsimi sevenler var ama İstanbul'u bütüncül bir yaşam alanı olarak sevme fikri tarihe karıştı sanki. Artık kimse nostalji bile yapmıyor. Onun yerine her gün yeniden tanınmaz hale gelen, her sabah bir kötü habere uyandıığımız, inşaat gürültüsüne, yıkım görüntülerine, komşularımızı

kaybedişimize ya da tanımadığımız insanların komşumuz oluverişine teslim olduğumuz ve kendisinden uzaklaşmaya gücümüzün yetmediği, artık yer olmayan bu yere alışıyoruz. Dahası ülkenin tüm ekonomik ve siyasi geleceği bu halin sürdürülebilirliğine bağlı.

Cinayetler arttı, kadınlar, çocuklar öldürülüyor, intihar saldırısı denilen dehşetle tanıştı şehirler, “uzak” kasabalarda mahallelerin yıkıldığına tanık olduk, ama şükür bir iç savaşta değiliz. Belki de bu defa bir sosyal patlama olmamasının sebebi tam da 2001 krizi sonrasında sosyal patlama olmamasını sağladığı söylenen şeylerin mevcudiyetini bütünüyle yitirmiş olmasıdır. Sabrın yerini çaresizlik, tevekkülün yerini aldırma almıştır. Kimse komşusunu, akrabasını, hatta çocuğunu, hakkını savunacak ya da onun için savaşıcak kadar sevmiyordur artık. Onca kitlesel yerinden edilmeye karşı verilen mücadelenin, 1970’lerdeki geçekondü mücadelesinin yanından bile geçememesinin sebebi, mahallelerde yaşayanların mahalleden ve birbirlerinden bezmiş olmalarıdır belki de. Sokağa çıkma yasaklarının ardından yıkılan kasabaların büyük şehirlerdeki hemşerilerinin suskun kalmalarının nedeni, o kasabalarla birlikte geçmişlerinin ve o geçmişin barındırdığı acının da yıkıldığı hissi olabilir mi? Alınan ağır güvenlik önlemlerinin ve anayasal güvenceye sahip toplanma ve protesto

hakkının fiilen ortadan kaldırılması, sokağa çıkma ve siyaset yapma mesuliyetini de ortadan kaldırmış ve nihilist bir konfor alanı yaratmıştır belki de. Neden olmasın?

Malum, devlet şehirli bir varlık. Bu yüzden bir devletin neye benzediğini anlamak için ilk bakılacak yerler de şehirler: Kentin nasıl idare edildiğine, neye benzediğine, önceliklerinin ve inceliklerinin ne olduğuna, gündelik hayatın düzenine ve insanların alışkanlıklarına bakarak o devletin egemenliğini dayandırdığı iki önemli kaynakla, insan ve toprakla nasıl bir ilişkisi olduğu anlaşılabilir. Ne var ki en sevilen şehirler devletin en görünür oldukları değildir her zaman. Hatta devlet ne kadar görünmezse o kadar sevilir şehirler. Devletin bu kadar görünür hale geldiği tek şehrin İstanbul olduğunu söylemek aşırı iyimserlik ve büyük haksızlık olur. Devletin görünürleşmesiyle kurlsızlığın artışı arasında bu denli büyük bir paralellik olması da yalnız İstanbul’a özgü bir hal değil. Çünkü devletin yolsuzluğu kolaylaştırıcısı olarak konumlandığı her medeni iklimde böyle şeyler olur. Bunlar dünyanın pek çok şehrinde alışılmış hallerdir. Fakat şehrin intihara benzer bir ölümle yerini devlete terk ettiği bir model yeni yeni şekilleniyor. Ve İstanbul’un –Türkiye’nin pek çok şehriyle birlikte– böylesi bir modele öncülük etmesine alışmak için gayret sarf etmek gerekecek.

¹ Jack Weatherford, *Vahşiler, Barbarlar ve Uygarlık*, çev. Şen Süer (İstanbul: Versus, 2008), 158-9.

² Georg Simmel, “Metropol ve Zihinsel Hayat,” *Bireysel Kültür* içinde, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 317-330.

³ Timothy Bewes, *Şeyleşme*, çev. Deniz Soysal (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), 188.

⁴ Erbatur Çavuşoğlu hatırlattı, TOKİ’nin sabık başkanı Erdoğan Bayraktar’ın şu cümlelerini: Şu anda İstanbul’da yıkmaktan daha güzel bir şey yok. İstanbul yıktıkça güzelleşir.” “Erdoğan Bayraktar: İstanbul’da 3,5 milyon konutun yarısı çöker!” *Emlak Kulisi*, 30 Eylül 2010. Cümlenin menşeyini ararken bu sözleri aynen bu dizimle kullanan ilk kişinin İstanbul Büyükşehir Belediyesi eski başkanı Ali Müfit Gürtuna olduğunu gördüm. Bayraktar, Gürtuna’nın bir cümlesini tekrarlamamayı tercih etmişti: “Bütün şehirler yaptıkça güzelleşir, İstanbul yıktıkça güzelleşir. Ama yıkmanın maliyeti de çok yüksektir.” “İstanbul Yıktıkça Güzelleşir,” *Hürriyet*, 30 Eylül 1999.

⁵ “Türklerin acı çekme indeksi daha yüksek,” *Hürriyet*, 22 Aralık 2001.

ANKARA'NIN KENT MÜCADELESİ İLE İMTİHANI

“Devletin kalbi” olduğu söylenen, dolayısıyla güvenli olduğu varsayılan Ankara'nın sakinleri aylardır koyu bir tekinsizlik hali ile boğuşuyor. Özlem Çelik ve Ceren Ergenç, Ankara'da Gezi sonrası oluşan mahalle forumları üzerine yaptıkları alan araştırmasının bulgularından hareketle bugüne bakıyor ve kolektif tekinsizlik halinin aşılmasının yolunun dayanışmadan geçtiğini iddia ediyorlar.

Ankara'dan gelen haberler hep devlet erkânına dairdir. Ankara muhabirleri ya meclisten bildirir ya da siyaset kulislerinin kapılarını aralarlar. Devletin yüksek makamlarının sahiplerinin evi olan Ankara, bir o kadar da güvenli olması ile bilinir. Oysa 10 Ekim 2015 ile Ankara haberciliğinin de güvenliğinin de miladı tüm kesimlerin gözünde değişti. Bu değişimin tarihinin 10 Ekim'den eskiye dayandığını bilenler bilir de, artık

herkese malum oldu ki Ankara tekinsiz bir kent. 10 Ekim Barış Mitinginde yaşanan patlama sonrası nice senaryo yazıldı, çizildi. Sizler bunları izlediniz, okudunuz basından. Ankara dışındakilerin bilmediği, bilemediği ise iki temel değişiklik oldu gündelik hayatlarda: izinli bir eylemde güvenlik önlemlerinin alınmadığını kavramak ve bundan sonra her eylemde kendi güvenliğini sağlamak ve de Gezi zamanı öğrenilen dayanışma pratiklerini

geri çağırmak. Ancak izleyen günlerde iki büyük patlama daha yaşandı Ankara'da. Sokağın ortasında, gündeliğin içinde, evine giderken, yoldan geçerken, otobüs beklerken, yürürken oldu bu ikisi de. Kenti 10 Ekim'dekine benzemeyen bir sessizlik kapladı, sokaklar bomboş kaldı haftalarca; AVM'lere uğranılmadı, barlar 7'de kepenk kapattı, telefonların şarjları hep tam tutuldu, sevilenler ertelenmedi; hayatı hafife almaya, okumak hevesinde olunan

kitapları, izlenilesi filmleri sıralamaya, ev toplanmalarının yeniden başladığı gecelere, eve varınca birbirini aramaya, duymadığımız telefonlara mutlaka geri dönmeye, sokakta tedirgin yürümeye, etrafı hep gözlemeye, Kızılay'a uğramadan gidilecek yolları konuşmaya başladık. Ankara'daki patlamalar sonrası, güvenlik ve güvenli kentler meselesine odaklanan basın ve araştırmacıların aksine, bu güvenlik "arttırıcı" söylemin daha yoğun bir devlet kontrolü ve şiddet kullanımını meşrulaştırıp, kentlileri bir korku ikliminde yaşatmayı hedeflediğini söylememiz elbette şaşırtıcı değil. Bu korku ortamı hayatı yeniden mahallelerimizin evreniyle sınırladı. Peki, bu umutsuz değişim acaba bize yeni bir umudun da kapısını aralayabilir mi? İşte bu yazı, tam da bu sorunun peşine düşecek ve geçtiğimiz yıl tamamlanan, Ankara'da Gezi sonrası oluşan mahalle forumları üzerine olan araştırmamızın bulgularından bugüne bakacak.

Ankara'nın Gezisi

27 Mayıs 2013 gece yarısı İstanbul'un merkezindeki Taksim Meydanı'nın bir parçası olan Gezi Parkı'nın Topçu Kışlası Projesi ile alışveriş ve iş merkezine dönüştürülmesi için parktaki ağaçları kesmek üzere iş makinelerinin girişiyile, bu dönüşümü uzun zamandır takip

eden çevreci inisiyatiflerin bileşenleri, kentsel mücadele aktivistleri ve Taksim Dayanışması'nın katılımcıları parkta gece nöbetine başladı.¹ Aynı gece ilk tweet'in atılmasıyla Gezi Parkı'nı korumaya alma çağrısı ulusal düzlemde de duyuruldu. 28 Mayıs günü çadırları, battaniyeleri ve kitaplarıyla park nöbetine gelenlerin sayısı artmaya başladı. Park nöbetine çeşitli çevrelerden katılımcıların yanı sıra milletvekilleri de dâhil oldu. Ancak 29 Mayıs sabahı saat 05.00 sularında yeni bir müdahale yaşandı ve park nöbetçileri çadırlarıyla beraber parktan çıkarıldı, ancak çadırlar gün içinde yeniden kuruldu. Aynı günün ilerleyen saatlerinde İstanbul'da Üçüncü Köprü inşaatının açılışında konuşma yapan dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, "Ne yaparsanız yapın. Orası için karar verdik. Yapacağız."² açıklaması ile hükümetin bu konudaki kararlılığının altını çizdi. Bu kararlılık 30 Mayıs sabahı polisler park içindeki çadırları yarmaya başlaması ve sert müdahalesi ile yinelense de katılımcı sayısı gece boyunca arttı. 31 Mayıs sabahı gaz bombalı polis müdahalesiyle güne başlayan parktaki kararlı eylemlilik, ülkenin diğer kentlerinde de yankı buldu ve yürüyüşler düzenlendi. Ankara'da Kuğulu Park, İzmir'de Gündoğdu Meydanı ve Konak'ta yapılan gösteriler polis müdahalesine uğradı ama İzmit, Tunceli, Manisa, Mersin, Konya, Marmaris, Adana ve Zonguldak'ta da çeşitli gösteriler ve yürüyüşler gerçekleşti.³ Ülke geneline yayılan protestolar, 1 Haziran günü farklı kentlerde binlerce kişinin sokağa çıkmasıyla devam etti. Gezi Parkı'nın on beş günlük işgalini de içeren çeşitli biçimlerde eylemliliklerle sokak mücadelesi bilfiil otuz gün sürdü. Bu süreçte 81 kent 79'unda 2,5 milyon insan sokağa çıktı, kamusal mekânları işgal etti, 4 bin 900 eylemci "şüpheli" olarak gözaltına alındı⁴ ve 8 kişi hayatını kaybetti. Türkiye tarihinde benzeri görülmemiş bir direniş olarak deneyimlenen Gezi Ayaklanması, İstanbul'la ve sokak eylemlilikleri ile sınırlı kalmayan bir deneyim olarak tarihe geçti.

Ankara'da Gezi süreci "İstanbul'a bakarak yaşanan bir deneyim olması ve Ankara'nın hiç olmadığı kadar renklenmesi" diye yorumlanırken, yaklaşık bir ay aktif olarak devam eden sokak direnişi şeklinde yaşandı. Sokakta görece dağınık ve örgütsüz bir kitlenin varlığı, dayanışmayı ve ortak direnme biçimini güçlendirse de Parklar Bizim

Ankara (PBA) görüşmecilerimizden birinin de vurguladığı gibi, Ankara'da direniş iki nedenle farklılaşıyordu. İlki bir hazırlık sürecinden yoksun başlamıştı sokak direnişi. Kitlesel bir başkaldırıya hazırlık sürecinden yoksun başlamanın, Ankara kenti özelinde kentsel muhalefetin bilinen biçimleri (meslek odaları, politik sol gruplar, vb.) ile sınırlı bir biçimde yaşanmasının nedenleri, Ankara'da devletin kentsel yatırıma müdahalesinin daha "az" saldırgan olmasında, sermayenin kentsel mekâna yatırım yapma iştahının İstanbul'da olduğu kadar kabarmış olmasında ve kentsel toprak rantının yine İstanbul ile karşılaştırılacak kadar yüksek olmayışında yatar. İstanbul'un küresel ekonomi süreçlerine eklenmede yatırımcıların gözde kenti olması nedeni ile orada ciddi bir muhalefetin örgütlenmesi de bir ihtiyaç ve zorunluluk olarak ortaya çıkmıştı. Ankara çeşitli biçimleri ile kentsel dönüşüm yoluyla sermayenin yatırım ilgisini çekse de, kentin bütününe dönük bir projenin var olmayışı, güçlü direniş pratiklerinin mahalleler içinde örgütlenmesi ile sınırlı kalmasına yol açmıştı. Bu nedenle kent ölçeğinde bir örgütlenmenin olgunlaşması konusunda da çok ilerlenmemiş olduğu bir noktada ortaya çıkan Gezi Ayaklanmasını daha zayıf bir örgütlülük deneyimi ile karşıladı.

Ankara'daki direnişin farklılaşması ardındaki ikinci neden ise merkezi bir işgalin yaşanmayışıydı:

"Kuğulu bir ay boyunca işgal edildi. Aynı sebeple olmadığı için denk değildi ama Seğmenleri kesiyoruz dese zincirler kendimizi. Kuğulu direniş odağı yaratalım kafasıyla yaratıldı ama bence çok da gerekli değildi. Bunu Kuğulu'da yaparsan anlamlı değil. İşgali gerektirecek durumlar olsa da yaşanmadı, çünkü şehrin merkezinde değildi."

Taksim gibi kentin toplumsal olayların tarihi açısından bu denli önemli bir merkezindeki bir kent parkında gerçekleşen işgal halini iki hafta boyunca sürdürülebilmek, Gezi Ayaklanmasının bileşenleri için bir araya gelme, kolektif karar üretmek için forumları yaşamın yeniden kurgulandığı (örneğin para ile hiçbir şeyin satılmadığı, kendi sağlık, mutfak gibi temel birimlerinin oluşturulduğu bir yaşam alanı) bir alan haline getirme, tüm bileşenler için

Fotoğraf: Ceren Ergenç

de yeni bir örgütlenme yapısını bilfiil deneyimlerken tartışabilme imkânını sağlamıştı. Bu anlamda bir yoksunluk yaşamış olan Ankara direnişi, bir araya gelme pratiğini farklı dönemlerde farklı bir araya gelişlerle yaşamıştır. 22 Haziran 2013 günü, henüz sokak mücadelesi sonlanmamışken, bir araya gelmeye başlayan Ankara mahalle forumları aradan geçen süre içerisinde serbest kürsü platformları olmaktan çıkıp ulusal ve kentsel ölçekte politika üreten ve siyasi mobilizasyon amacı güden oluşumlar haline geldiler.

Gezi Direnişi'nden mahalle forumlarına: Ankara mahalle forumları

Ankara'daki forum pratiğini birbirini takip eden üç dönem olarak ele almak mümkün: (i) ilki merkezi forumların toplanmaya başladığı dönem, (ii) ikincisi mahalle forumlarının oluşması ve yaygınlaşması ve (iii) sonuncusu da mahalle ve merkezi forumların sönmeye başladığı dönem. Bu deneyimlerden ilki, İstanbul'da Abbasağa Parkı'ndaki forumun başladığının haber alınmasıyla beraber, Ankara'nın ilk forumunun Kuşulu Park'ta⁵ başlaması ve Ankara'da forumların ilk dönemi olarak adlandırabileceğimiz evrede merkezi forumların toplanmaya başlamasıydı. Bu forumlar Kuşulu Parkı'nda toplanan Güvenpark Forumu, Güvenpark'ta toplanan Güvenpark Forumu, Kolej Forumu ve

22 Haziran 2013 günü, henüz sokak mücadelesi sonlanmamışken, bir araya gelmeye başlayan Ankara mahalle forumları aradan geçen süre içerisinde serbest kürsü platformları olmaktan çıkıp ulusal ve kentsel ölçekte politika üreten ve siyasi mobilizasyon amacı güden oluşumlar haline geldiler.

Yüksel Caddesi'nin sonunda, bilinen adıyla 96'lar Köprüsü'nün hemen altında bulunan Çaldıran Parkı'nda Ankara Direniş ve Dayanışma Forumu olarak toplanan, 1 Haziran'da polis kurşunuyla vurulan Ethem Sarısülük'ün adının forum katılımcılarına verildiği Ethem Sarısülük Forumuydu.⁶ Bu dört forum da Kızılay, yani Ankara kent merkezine en yakın toplanma alanlarında kurulmuş merkezi forumlardır. Kentte yaklaşık 20 günü aşan direniş, ilk olarak bu dört alanda forumlara taşındı.

Gezi forumları, hem literatürde hem de yaptığımız görüşmelerde kentsel/ulusal toplumsal hareketin mahallelere "geri çekilmesi" olarak yorumlandı. Görüşmecilerimize göre, Gezi direnişçilerinin siyasi duruşlarını mahalleleriyle özdeşleştirmeleri iki aşamalı bir süreç geçirdi: İlk etapta Gezi direnişçilerinin mahallelerine geri dönmelerinin arkasında yatan neden, Kızılay ve Bakanlıklar bölgesinde,

yani kentin merkezinde bir sokak eylemliliğinin, özellikle somut bir hedefin yokluğunda sürdürülebilir olmamasıydı. Mahalle ölçeğinde siyaset yapmak ancak ikinci etapta, mahallelere çekildikten ve aktif sokak çatışması azaldıktan sonra gündeme geldi.

İlerleyen günlerde forumların Ankara geneline yayıldığı ve farklı görüşmecilerin aktardığına göre,⁷ sayısı 36-40'ı bulan sayıda mahalle forumunun başladığı tespit edilebilir. Bu dönemi Ankara'daki forumların ikinci dönemi olarak adlandırmak mümkün. PBA görüşmecisinin aktardığı üzere, Ankara'nın sadece merkez ilçelerinde ya da güney Ankara'da değil, Sincan gibi hükümet yanlısı siyasetin baskınlığıyla bilinen kuzey Ankara'daki ilçelerde bile –kısa süreli de olsa– forumlar bir araya gelmişti. Örneğin Seğmenler Forumu, Kuşulu'nun ikinci üçüncü haftasında üç kişiyle başlayıp, bugün hâlâ aktifliğini koruyan az sayıdaki forumlardan biri oldu.

Forumların aktif olduğu dönemlerde 1500-2000 kişinin katılım sağladığı toplantılar yapılmıştı. Forumlar bir müşterekleşme pratiği olarak tarif edilebilirken, aynı zamanda nasıl bir yapıda bir araya gelineceğinin, forumun anlamının, yapısının da tartışıldığı alanlar olmuştur. Bu bir araya gelme alanlarının elbette “ortak bir toplanma mekânına sahip olma” ihtiyacı da yadsınamaz bir gerçek. Güvenpark Forumu’nda aktif olan ama aynı zamanda Halkevleri’nde örgütlü görüşmecimizin aktardığına göre, forumların parklarda yapılması Gezi’den devralınan bir simge ama bununla da sınırlı değil. Ortak bir adres yaratmak, söz söyleme/eylem yapma alanını yeniden geri kazanmak, kendi “güvenli” alanını yaratmak anlamlarına da geliyor.

Gezi’nin simgesini takiben ortak parkı olan mahallelerin bir araya geldiği forum örnekleri hemen hemen Ankara’daki her forum için geçerliydi. Ortak mekânda buluşma pratiği bir simgenin de ötesinde Gezi Parkı’nda filizlenip, tartışmaya açılan “müştereklerimiz”in ve “müşterek pratiklerimiz”in de bilfiil vukuu bulmasıydı. Elbette böylesi bir tartışma çok sınırlı sayıdaki forumda gündem olurken, Arap Baharı’ndan İşgal Et Hareketi’ne dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmış olan neoliberalizme küresel bir karşı çıkışın da önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Forumların ikinci dönemi olarak adlandırılabilir bu dönem, sınırlı sayıda doğrudan müştereklerimiz tartışması

üzerinden yürüse de, mahalle ölçeğinde bir ortak alanın “yeni bir ortak alan” tanımıyla talep edilmesine dayanıyordu. Bu talep, “parkımızı geri istiyoruz” sloganından ziyade “parkımız bize aittir, alamayacaksınız” sloganına daha yakın bir çerçevedeydi. Bu talebin dile getirilmesinin en önemli göstergeleri, yanı başımızda, her gün önünden geçtiğiniz, bazılarının mahallede 20 yıldır otursa da bir gün bile o parkta oturmamış olmasına rağmen, “parkını sahiplenmesi” ile başladı. Bu dönem, mahalleyi tanımak, birbiriyle tanışmak, nasıl bir forum sorusuna yanıt aramak için yoğun bir mesainin yapıldığı bir dönem olarak da tanımlanabilir. Bu üç ayaklı dönem, Batıkent görüşmecisinin de ifadesiyle “iç dökme gibiydi, o kadar kişi karar almak mümkün değildi. Serbest kürsü gibiydi.

İşi daha ilerisine götürüyorsunuz.” Böylesi bir yapı kolektif bir özne olmanın önünde engel olarak duran bireysellik ve bireylerin tüm öznel varlıklarını koruyarak bir grubun parçası olması ile şekil aldı. Temmuz 2013’te en yüksek sayıya ulaşan forumlar bu biçimiyle takip eden bir yıl içerisinde sayıları azalarak veya başka örgütlülük formlarına dönüşerek devam ettiler.

Forumların üçüncü dönemi olarak tanımladığımız dönem ise tam da serbest kürsü sürecinin bitirilmesine karar verildiği döneme denk gelmektedir. Bu dönem, diğer dönemlerden farklı olarak, hem yerel seçimlerin yaklaşması hem de forumlarda yapılan iç dökmenin belli bir olgunluğa varmasıyla, daha çok talepler

etrafında bir örgütlenme arayışının öne çıktığı dönemdir. Karar alma süreçlerinde söz hakkı sahibi olmak, ancak sadece söz sahibi olmakla sınırlı kalmayıp aynı zamanda yerel yönetimlerin karar ve uygulamalarını takip ederek bir “yerel denetim ağı” kurma hedefiyle forumlar içinde çalışma gruplarının da oluştuğu dönemdir. Ancak bu dönem aynı zamanda politik parti ve grupların forumları domine etme çabasının da en yoğun yaşandığı dönem oldu. Bu baskı kurma ve bir forumu ele geçirme çabası süregiden tartışmalarla bireylerin kendi öznel varlıklarını aşındırarak kolektif özne olma yolundaki adımların da önünü kesmiş oldu. Böylesi bir baskı kurmanın ardında iki temel neden yattığını söylemek mümkün:

(i) Yerel yönetim seçimlerinin yaklaşmasıyla mahalle forumları politik parti ve gruplarca potansiyel bir örgütlenme alanı olarak görülmüş, bu potansiyel muhtar adayı çıkartmaktan, seçimlere katılan partileri belediye başkanından meclis üyesine kadar desteklenmesini sağlamak ve seçim çalışmalarının daha geniş kitlelere forum katılımcıları aracılığıyla duyurmak için bir fırsat olarak görülmüştür. Bu dönemde forumlar aynı zamanda partiler ve grupların kendi örgütlenmelerine yeni üyeler katmak için çalışmalar yaptıkları alanlar haline de gelmiştir.

(ii) Aynı dönem içinde yerel gündemin ötesindeki ülke gündemine konu olan meselelerin tartışıldığı bir alan

Forumlar bir müşterekleşme pratiği olarak tarif edilebilirken, aynı zamanda nasıl bir yapıda bir araya gelineceğinin, forumun anlamının, yapısının da tartışıldığı alanlar olmuştur. Bu bir araya gelme alanlarının elbette “ortak bir toplanma mekânına sahip olma” ihtiyacı da yadsınamaz bir gerçek.

Fotoğraf: Ceren Ergenç

olmanın bir adım daha önüne geçerek, söz konusu parti ve gruplar, kendi üyelerinin iştiraki ile yapılan çeşitli eylemliliklere forum katılımcılarının bilfiil katılması yönünde baskılar uygulamışlardır. Bu baskılar, farklı ideolojik yapılardan gelen politik parti ve gruplar içinde çeşitlilikler barındırmaktadır.

Forum katılımcısı ve Kent Karnesi çalışma grubunun üyesi olan bir görüşmecinin de ifadesiyle, politik parti ve grupların forumlar üzerinde yukarıda sözünü ettiğimiz biçimlerde kurdukları baskılar ya forumların parçalanmasına ya da katılımcılarının azalarak forumun küçülmesine ya da artık toplanmamasına neden oldu. Aynı çalışma grubunun üyelerinin ayrı ayrı ifade ettikleri bir başka olgu ise, politik parti ve grupların forum gündemini ya tamamen değiştirdiği ya da forumları geri dönülemez bir sonlandırmaya götürdüğüdür. Mahalle forumlarının ve merkezi forumların sönümlendiği ve içinden geçmekte olduğumuz bu dönemde aktif olarak

toplanan sadece dört mahalle forumu (Anıttepe, Seğmenler, Üç Fidan, Batıkent) kalmıştır. Bu forumlardan Seğmenler Forumu'nun bir alt çalışma grubu olan Kent Karnesi Çalışma Grubu aktif olarak çalışmalarına devam etmekte, hatta forumun temel çalışma alanını oluşturmaktadır. Halen aktif olan forumlarda da bir ivme düşmesi, katılımcı sayısında ciddi bir azalmanın da yaşanması bu geri çekilme döneminin bir diğer karakteristiğidir. Özellikle yerel seçimler ardından bir mağlubiyet duygusu ile küçülen forumlar hemen hemen her mahalle forumu için de ortak bir dinamiktir.

Forumları yeniden çağırarak mümkün mü?

Yazının başına dönecek olursak, Gezi ve sonrasında yaşanan süreç Ankaralıların 10 Ekim patlamasının ertesi günü Sıhhiye Meydanı'ndan cenazelerini kaldırmak için kendi güvenliklerini sağlama becerisine inanarak korkusuzca bir araya gelebildikleri bir atmosfer yarattı. Ankaralılar, tüm tekinsizliğiyle ve güvenlik

tehdidi altında endişe ve korkunun yayılmasını bekleyenlere net yanıtlarını o gün verdiler. Ardından hastane bahçelerinde ve adli tıp kurumunda kurulan destek ve dayanışma masaları Gezi sürecinde öğrenilen beraber hareket etme, enerjiyi bölerek kullanma ve herkesin becerisi kadar yapabileceği işleri en iyi şekilde organize etme sınavını da verdi. Gezi süreci ve forumların mirası sadece organize olma ve birbirimize güvenmeyi değil aynı zamanda bir tartışma alanı yaratmayı da öğretti. Son iki patlama sonrası yaşanan mahallelere geri çekilme pratiği, Gezi sürecinde artan polis şiddetinden ve de daha planlı, programlı, mahallesine ve kentine sahip çıkma hedefli mahalle forumlarını bugün de benzer sebeplerle geri çağırarak neden mümkün olmasın? Güvenin yeniden tesis edilmesinin temel bileşeni ne artan polis sayısı ne de kamera sayısı olacaktır. Bugün Ankara'da en acil ihtiyaç, kentin nasıl organize edileceği, kaynakların kimler tarafından ve nasıl dağıtılacağı, gündelik hayatın nasıl düzenleneceği gibi bir dizi temel sorunun kentte yaşayanlarca bir arada tartışılması ve belli politikalar etrafında bilfiil bu politikaları yerine getirici öznelerin yaratılmasıdır. Mahalle forumları deneyimi, böylesi bir oluşumun temelini oluşturmada elimizde bulunan en güçlü araçlardan biri olma potansiyelini halen korumakta.

¹ Bkz. <http://onedio.com/haber/ilk-cadiri-kuranlar-o-geceyi-anlatiyor-312641>

² "Gezi Parkı için karar verdik," *Hürriyet*, 29 Mayıs 2013 (erişim tarihi 01 Haziran 2013).

³ Bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/2013_Taksim_Gezi_Park%C4%B1_protestolar%C4%B1_zaman_%C3%A7izelgesi#cite_note-sonkararx-7 (erişim tarihi 01 Ağustos 2015).

⁴ Bkz. http://www.radikal.com.tr/turkiye/gezi_eylemlerinin_bilancosu_aciklandi-1138770 (erişim tarihi 01 Ağustos 2015).

⁵ PBA ve Batıkent görüşmesi.

⁶ Bkz. <http://fraksiyon.org/ankara-direnis-ve-dayanisma-forumu-ethem-sarisuluk-yasam-alani-birlikte-kuruyoruz/> (erişim tarihi 27 Ağustos 2015).

⁷ PBA, Batıkent, Kent Karnesi Çalışma Grubu görüşmeleri.

“Tarih ağır bir yük olarak hepimizin üzerinde”

Alpaslan Durmuş, İslamcı gelenekten gelen bir yayıncı. Bu geleneğin çizgisindeki yayınlarının yanı sıra *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* ve *Sivil Toplum Dergisi* dâhil birçok akademik süreli yayın çıkarmış da bir isim. Durmuş ayrıca Türkiye'nin eğitim alanında en zengin kişisel kütüphanelerinden birinin sahibi. Şu an Türkiye Basım Yayın Meslek Birliği'nin başkanlığını yürüten Durmuş'la şehirdeki tekinsizlikler, kutuplaşma, nedenleri ve olası çözümleri üzerine konuştuk.

Bir şehirde yaşıyoruz. Yaşadığın şehri tekin buluyor musun yahut şehirde tekinsizlikler deneyimliyor musun?

Alpaslan Durmuş: Şehri tekin bulup bulmamak, aslında biraz da yaşadığımız tekinsizliklerden hareketle vardığımız bireysel bir sonuç galiba. Dolayısıyla “Evet, şehrimiz bence tekin” veya “Hayır, şehrimizi hiç tekin bulmuyorum” cevaplarının her ikisi de öznel deneyimlere dayalı yargılar. Çünkü başta ben olmak üzere, pek çok kişi bu soruyla karşılaştığında cevap vermeden önce herhalde şehrin güvenlikle ilgili istatistiklerine bakmayacaktır. Hadd-i zatında soruna vereceğim cevap da kendi yaşantımdan edindiğim izlenimlerle oluşmuş bir cevap: Evet, şehrimizi ve gidip geldiğim, uzaktan bir şekilde izlediğim birçok başka şehri pek tekin bulmuyorum. Hatta bu duyguya sadece Türkiye’de değil, başka ülkelerde de kapılıyorum.

Nedir peki senin bu duyguya kapılmanın sebebi? Hangi tekinsizlikler var sana göre ve en çok hangi durumlarda bu duyguyu yaşıyorsun?

A.D.: Şehirde yaşadığım veya fark ettiğim tekinsizliklerin en büyüğü anlaşılmasın. Anlamak, anlaşılacak, anlaşılabilir için de öncelikle insanların karşılıklı bir mantığa sığınması, bir mantık dizgesinden hareket etmesi gerektiğini düşünüyorum. İkinci olarak karşılıklı anlama isteği içinde olunması lazım ve tabii ki buna bağlı olarak karşılıklı kulakların birbirine açılması lazım. Son olarak “Acaba böyle de olabilir mi?” diye kişinin muhatabının düşüncesini, delillerini ve nedenlerini anlamaya çalışması lazım.

Biraz açmanı ve somutlaştırmanı istesem...

A.D.: Sondan başlayayım. Kızılderililerin bir sözü aktarılır ya; “Karşındakini anlamak istiyorsan onun ayakkabılarını giy, ama sonra çıkarmayı unutma.” Biz ise ne karşımızdakinin ayakkabısını giyiyoruz, ne de kendi ayakkabımızdan az biraz da olsa dışarı çıkıyoruz. İsmet Özel’in “İnsanlar hangi dünyaya kulak kesilmişse öbürüne sağır” tespiti kendi kompartımanımızda dönenip duruyor. Aslında kendi kompartımanında yaşamın da çok sorun değil. Ama toplumsalsan, toplumun bir parçasıysan asgari müşteregin olması lazım. “En azından şu paydada buluşacağız,” diye zımni bir kontrat... Bu zımni kontratın da büyük oranda, naif bir bakış açısı olduğunu kabul ediyorum ama, mantıkla oluşturulabileceğini sanıyorum. İnsanlar bir kere mantıklı olmalı. En çıplak anlamıyla bir bilim dalı olarak mantığı kast ediyorum. Bir örnek vereyim: Geçenlerde ders kitapları üzerine katılacağım çalışma için hazırlanırken incelediğim bir 6’ncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında rastladığım bir mantık hatasını örnek vereyim. Müsaadenle alıntılıyorum: “Ülkemizde erkekler yirmi yaşına geldiğinde askere gidiyor. Yasalara göre kadınlar askere alınmıyor ama Kurtuluş Savaşı’nda bu vatani hep birlikte kurtardık. Askerlik bu yüzden çok kutsal bir vatan borcu. Bence kadınlar da askere gitmeli.”

Okuduğum bu ifadelerde “ama” ile başlayan kısım önceki yargıyı olumsuzlamıyor ve bir sonuç da inşa etmiyor, edemiyor. Fakat bizim ders kitabımızda delil sadedinde

Şehirde yaşadığım veya fark ettiğim tekinsizliklerin en büyüğü anlaşılmasın. Anlamak, anlaşılacak, anlaşılabilir için de öncelikle insanların karşılıklı bir mantığa sığınması, bir mantık dizgesinden hareket etmesi gerektiğini düşünüyorum.

yer bulabiliyor. Bu örneği özellikle alıntılıyarak zikrediyorum ki hâl-i pür melalimizi net anlatabileyim. Zira bu bir ders kitabı. Yazarından yayıncısına, Talim Terbiye Kurulu üyelerinden okullarda bu dersi okutan binlerce öğretmene kadar bin bir göz görüyor. Ama o cümle, o mantıksızlık orada ve tekrar edip duruyor, toplamda beş yıl boyunca da muhtemelen tekrara devam edecek. Gündelik hayatımızda da bu türden mantıksızlıkların haddi hesabı yok.

Bir de karşılıklı anlama isteği içinde olunması lazım demiştin. Onunla devam edelim.

A.D.: Birtakım konuşmaları dinliyorum, konuşmayı eleştirenleri dinliyorum, “Yahu adam böyle demedi ki!” diyorum. Veya tam tersi; adam bir şey söylemiş, eleştirenler oluyor, konuşan “Öyle demedim.” diyor. Birçok insan birbirinin sözünü, söylediğini dinlemiyor. Dinlemediği için anlamamaya başlıyor. Seninle biz bir masanın etrafına oturduğumuz zaman amacımız birbirimizin derdini anlamaya çalışmaktır. Ortada bir masa var ve biz o masanın etrafındayız; en azından aldığımız

pozisyon birbirimize kulak vermeye hazır olduğumuzu işaret ediyor. Ama şimdilerde masaya oturanlar, "Ben seni dinledim ama... Şimdi de sen beni dinle!" demek üzere, daha başlangıçta o pozda oturuyorlar aslında.

Yani gerçek anlamda masanın etrafında olsak birebir temasta oluruz, dolayısıyla da kopmayız birbirimizden ve anlarız diyorsun.

A.D.: Evet. Dünyalarımız kopuk. Ve saydığımız engeller de, yaşanan iletişim sorunları da aslında kopukluktan kaynaklanıyor. Birebir temas halinde

olduğumuz zaman bu kopuklukları yaşamayacağımızı zannediyorum. Olay muhtemelen şurada kopuyor; insanların kendi düşünceleri yok artık, birtakım ariyet fikirlerle hareket ediyor çoğunluk. Bundan dolayı da birbirlerini anlamamaya başlıyorlar. Çünkü dile getirdikleri kendi düşünceleri değil. Bu yüzden de karşısındakinin söylediğini vurabileceği bir mihengi, oturabileceği bir zemini yok. Ayrıca muhatabının sözleri, kendi düşüncesi diye emanet aldıkları üzerinden dolandığı için araya uzun bir mesafe de giriyor. Sonuç, iletişimsizlik...

İletişim kuramadığımızda, aramızdaki köprüleri attığımızda tekinsizlikler çoğalıyor yani...

A.D.: Bir adam öldürmenin en zor hali onu bıçakla öldürmektir diye düşünürdüm. Çünkü kanı öngörmek, onun sıcaklığını ve akışını öngörmek insanı duraklatır, ardından durdurur diye düşünürdüm. Artık bu kopukluklar öyle bir hal aldı ki bıçak çekmek de, kullanmak da kolaylaştı. Herhangi bir sorunda taraflardan biri haklı olsun, bu sorunu çözmenin yolu müzakere etmek iken, biraz verip biraz almak, bir anlaşma zemini oluşturmak iken adam cebinden

bıçağı çıkarıyor, sallıyor. Birkaç yıl önce akrabamdan genç bir çocuğu “Niye yan bakıyorsun?” diye bıçakladılar. Gencecik yavrucak öldü. Adam bıçağı kalbine saplamış, içeride kanırtmış. Öldürmek üzere yapıyor.

Sence bu nasıl aşılr?

A.D.: Ben bu konuda çaresizim. Hiç kimse ile hiçbir şeyi konuşamaz duruma geliyorsun gittikçe ve bu seni yalnızlığa itiyor. Vahşi kelimesinin Arapça özgün anlam örgüsü içinde yalnız, tenha, yabancı, mahzun vesaire var. İletişememek vahşete itiyor insanı. Çok

kimsenin kafasında uzaklara uzanan bir rotası var; imkânı olsa gidecek, kaçacak. Arayış içerisinde olan insanların da vardığı yer burası oluyor galiba. Yine İsmet Özel’den alıntılırsak “sası karanlığa gül sıkıştırmak” niyetinde olanlar şehirden gitmek istiyorlar artık. Kaçıyorlar. Çünkü yaptığı şeyin herhangi bir yere tekabül etmediğini, insanlarda değişiklik yaratmadığını, herhangi bir insana dokunmadığını hissediyor, düşünüyor. Sözlerinin köprüleri geçirmedeğini, kelimelerinin kimseyi ateşten korumadığını gündend güne daha yakıcı bir şekilde fark ediyor.

İletişememek vahşete itiyor insanı. Çok kimsenin kafasında uzaklara uzanan bir rotası var; imkânı olsa gidecek, kaçacak. Arayış içerisinde olan insanların da vardığı yer burası oluyor galiba. Yine İsmet Özel’den alıntılırsak “sası karanlığa gül sıkıştırmak” niyetinde olanlar şehirden gitmek istiyorlar artık. Kaçıyorlar.

Neden böyle hissediyoruz sence? Nasıl bu kadar yabancılaştık birbirimize?

A.D.: “Eğitimsizlikten, eğitim şart!” dememi beklersin belki. Ama o da meşhur bir yalan. Trafik kazaları artıyor, bunun üzerine trafik dersleri konuyor. Diyelim ki konuştuklarım konusunda hemfikiriz, iletişimsizliğin önemli bir problem olduğunu kabul ettik beraberce, akşamdan sabaha bir iletişim dersi konuyor. Hülasa “Eğitim şart!” diye düşünenler dersler veriyorlar, ama bunları içselleştiremiyoruz. Sorun bildiklerimizi, öğrendiklerimizi içselleştirememekte, eyleme dönüştürememekte biraz da. Yabancılaşmanın neden ve nereden kaynaklandığını nokta olarak budur diyecek durumda hissetmiyorum kendimi. Ama bu ülkenin dışında gezdiğim yerlerde de zaman zaman insanların birbirlerinden kopuk olduklarını görüyorum. Örneğin bir vesileyle gittiğim Budapeşte’de insanların yüzünde derin bir hüznü hissettim. “Hiç gülmüyorlar galiba bu insanlar” diye düşündüm. Sonra iki müze gezisinin ardından, ki biri terör diğeryse soykırım müzesiydi, “Nasıl gülsünler ki?” dedim. Arkalarında derin bir tarihsel travma var. Bu acıları öğrenince, bilince, böylesi üzüntü ve keder toplamının altındaki bu insanların gülmesi mümkün mü diye bakıyorsun? Çünkü her aileye dokunmuş, her ferde ulaşmış bir acı. Aynı şeyi bizim yaşlardakilere baktığında, 1980’li yıllarda çocukluğundan gençliğine geçenlere, her aileden bir acı çıktığını bilirsin, görürsün. Hapishanede ziyarete gidende de kalmıştır o acı, mahpusta haklı yahut haksız yatanda da... Baktığında bu şekilde olmağımız derin bir trajediyle alakalı. Tarih ağır bir yük olarak hep üzerimizde, hepimizin üzerinde. Bir keresinde İstanbul’daki yabancı okullardan birine gitmiştim, bir araştırma kapsamında.

Aynı okuldan mezun olmuş Türk müdür başyardımcısıyla araştırma hasebiyle konuşuyorum. Adam bana daha konuşmamızın birinci dakikasında ne derece büyük bir Atatürkçü olduğunu, ne kadar vatanperver olduğunu anlatmaya başladı. Sanki oraya onu denetlemeye gelmişim gibi bana karşı bir ön alma kaygısı vardı. Aynı ön almayı bir imam hatipli olarak da yaşamışımdır bu memlekette. Çoğu zaman karşımdakiler “İmam Hatiplisin ama...” diye beni tanımlayıp bir yaşam alanı biçiyordu bana. Aynı sahneyi bambaşka senaryoda yaşayan çok insan vardır bu ülkede ve dünyada elbet. Nitekim Frantz Fanon bir kitabında, sanıyorum *Siyah Deri Beyaz Maskeler*'de, bir romandan bir bölümü tartışır. Evleneceği Fransız kızın ailesiyle tanışma yemeğine gelmiş Cezayirli genç doktora, kızın babası, “Sen Arap değilsin, sadece derin biraz koyu!” dediği bir sahnedir aktardığı Fanon'un. Kızımızın babası gence bu sözleriyle kendi dünyasında, bir yer yurt bahşeder, bir yaşam alanı açar Cezayirli derisi biraz koyu genç doktora. Herkes kendince yekdiğerine bir yaşam alanı lütfediyor aslında.

Kimlik siyaseti son derece tehlikeli bir alan diyorsun.

A.D.: Öyle afili bir ifade kullanma ehliyetim yok, kapsamına neler girer tahmin ediyorum, ama bilmiyorum. Okumadığım, isminin çağrışımları ve uyandırdığı düşünceler itibarıyla çok hoşuma giden bir kitabın adını, Amin Maalouf'un *Ölümcül Kimlikler* kitabının adını, lafzi anlamıyla kullanarak şunu söyleyebilirim anca: “kimlikler” “ölümcül” olabilir. Bu sebeple de birbirini anlama çabası içinde olan insanların kimlikten bir anlığına da olsa soyunuk konuşması gerektiğini düşünüyorum. Başlarda dediğim gibi “sonra kendi ayakkabını giy.” Bu zahmete girilmeyecekse, en azından Oblomovca bir tembellik ve boş vermişlikle şunu diyebilecek rahatlıkta olunması lazım: “Koskoca dünya... O da yaşasın burada. Bana ne ki?” Böyle bir rahatlığın olmaması bana garip geliyor. Nedir bölüşemediğimiz? Alt tarafı bir kap yemek yiyeceğiz. Bir kap yemeği 5 liraya da yiyebilirsin, 50 liraya da. İnsanlar 50 liralık yemeği yemeye başladıkları zaman o konforu sürdürmeye çalışıyorlar. Film belki de burada kopuyor. Beş liralık yemek yeme maddi kapasitesinden 50 liralık yeme kapasitesine erişen birey, tüketimini arttırmaya ve tüketeceği başlıkları

“Kimlikler” “ölümcül” olabilir. Bu sebeple de birbirini anlama çabası içinde olan insanların kimlikten bir anlığına da olsa soyunuk konuşması gerektiğini düşünüyorum.

çoğaltıp çeşitlendirmeye başlıyor. Kazanç arttıkça harcamalar ve tüketim de artıyor. İnsanlar alıyor bu yeni eriştiği standarda. Bu sebeple bütün insanların belki tekrar kazanması gereken bir şey kanaat... Çünkü bu standardı koruma sevdasına düştüğün anda da işlediğin birtakım günahları meşrulaştırmaya, hata ve kusurlarına meşruiyet aramaya başlıyorsun. Tahar Ben Jelloun'un *Bay Ahlâk'ın Çöküşü* diye bir romanı vardır. Orada böyle bir adamcağızı, yaptıklarını meşrulaştırmaya çalışan sıradan bir adamı anlatır. Güzel de anlatır.

O zaman mesele tek başına kanaatkâr olmakla çözülecek bir sorun değil.

A.D.: Elbette. Tek başına kanaatle çözülebilecek bir şey değil. Tek başına iletişimle de, bölümle de çözülebilecek bir şey değil. “Çok başına” çözülebilecek bir şey; yani hem çok yönlü çalışmamız gerekiyor hem de çok insanlar olarak. Çünkü sorunun hem çok boyutu var ve hem de bizim bu dünyaya beşer olarak adım attığımız andan itibaren insan olma, insanlaşma sorunumuz var.

Türkiye tarihine baktığımızda siyasetin farklı kimliklere, o günün ihtiyaçları, ideolojik tercihleri veya devlet aklı ile giriştiği iş birlikleri çerçevesinde yaptığı baskılar malum. Konjonktüre göre baskıya maruz kalanlar değişiyor, tabii bazı aidiyetler için bu baskı zaman zaman hafiflese de bir süreklilik arz ediyor. Eş zamanlı olarak dozu arttırılarak uygulanan ve gelir dağılımında adaletsizliği derinleştiren bir piyasalaşma sürecine tanık oluyoruz. İnsanlar büyük resmi, yani kendisinde öfke biriktiren bu mekanizmayı görmek yerine günlük hayatında karşılaştığı, “kayırlan” olarak düşündüğü yahut elindeki zaltacağını düşündüğü değerini görmekten öfke duyuyor. Öfkesini ona yöneltiyor. Sen ne düşünüyorsun bu konuda?

A.D.: Devlet aygıtının eylemlerine maruz kalanların senin çizdiğin durumu, şu örneklerle daha rahat açıklanabilir sanırım: Üç kişi yan yana sağdan hiza almış duruyorlar. En sağda duran birinci kişi,

sol elini yan yana durduğu kişilerden en soldaki üçüncünün kulağına kadar uzatıp fiske atıyor ve hızla kaçırıyor. En soldaki üçüncü kişi, kendisine en yakın kişi olan ortadaki adamı kulağına atılan fiske faili zannedip önce uyarıyor, fiskele peşi peşine maruz kalıp da fail olarak hemen yanında duran ortadaki adamı zannettiğinden en sonunda öfke patlamasıyla bir yumruk atıyor. Ortadaki adam da yediği yumruğun acısıyla karşı yumruğu kendisine yumruk atan en soldaki adamın suratına indiriyor. Soldaki ortadakine, ortadaki soldakine yumruklara devam ediyor. En sağdaki arkadaş da artık attığı odunların tutuşturduğu yangını seyrediyor. Anlaşılabileceği gibi sıranın en sağındaki adam bu örnekte devlet aygıtını temsil ediyor, ortadaki ve soldaki adamlar ise halkı.

Bu ülkede sokaktaki insanı birbirine düşman eden, karşılıklı önyargıları kemikleştiren dilden nasıl kurtulabiliriz? Senin benzetmele en soldakiyle ortadaki nasıl aslında bir ve aynı olduklarını anlarlar?

A.D.: Kur'an'ın bir diğer ismi de Furkan'dır. Furkan en sade hâliyle ayırmak demektir, farkları koymak... Bireyler, olaylar, olgular vb. bazında farkları belirlememiz, belirginleştirmemiz gerekiyor. En soldaki ve ortadaki arkadaşlar iki taneden ibaret değiller. Her birey bu anlamda tekil; benzer yanları olmasına rağmen, fert fert kendimizde taşıyor olmamıza rağmen, her bir canın, insan evladının kendine özgü ayırıcı özellikleri de var. Yaşayan insan sayısınca fark ve farklılık var ama biz insan türünü içine alan cümleler kuruyoruz, kurulan cümleleri de bütün insanlara adına kurulmuş kabul ediyoruz. Ufak bir zihinsel rötuştan geçiyoruz: ben, “biz”e; o, “onlar”a dönüşüyor. “Ortadaki adam” değil “ortadaki adamlar” yahut “en soldaki adam” değil “en soldaki adamlar” oluyoruz. Kısacası ittifak devletleri ile itilaf devletlerinin listelenmesini isteyen yazılı sorusuna “biz” ve “onlar” şeklinde iki kelimele birer maddelik cevap yazan öğrenci aceleciliğinde hükümlü. Örneğin hendek siyasetini üreten kafa, bütün muhalif söylemleri şu konuma itmiş, mahkûm ve mecbur etmiştir: Olası, mümkün, olumlu muhalefet diye bir şey yoktur, olamaz. Çünkü hendekten açılan ateşle şehit düşen örneğimizde en soldaki diye isimlendirdiğimiz vatandaşın ya asker çocuğu ya da polis

evladı, şehirlerde kendini patlatanların katlettikleri de “Benim komşum!”, “Benim canım!” diye yandığı insanlar. Böyle bir ortamda örneğimizde ortadaki diye isimlendirdiğimiz toplamdan gelen her tür ve seviyedeki muhalif söz hendeğe destek anlamı taşır, söyleyenin maksadı bu olmasa bile...

Şiddetin şehirlere taşınmasında devlete hiç mi sorumluluk vermiyorsun?

A.D.: Devlet bir şahıs değildir, belli bir kolektiviteden doğan, tek bir şahıs sayılan, addedilen bir varlıktır. Kolektif bir kişilikle ortak bir akıl işler, işliyor. Devletin karşısında sivil toplum vardır ve sivil alanı genişletmeyi başardığı oranda, devletin kolektif aklına nüfuz edebilir. Sivil toplumun da devleti islah etmesinin, bu kolektif alana nüfuz etmesinin yolları var tabii ki. Ama devlete “Gel bana şiddet uygula” diye kendi üzerine kışkırtarak islah etmeye çalışmak bu yolların en akıllıcası ve alternatifini olmayana değil kesinlikle. Devleti kendine hizmetkâr yaparak islah etmek daha mantıklı geliyor bana. Lakin böyle bir siyaset üretmiyor adam. Böyle bir siyaset üretmemesinin arkasında ise kendisinin iktidar kaygısı var. Elimizde şöyle bir bilgi ve bu bilgiyi ispata yarayacak kanıt yok: “X partinin Z

adamı, yahut Y partisinin P lideri iktidara geldiği zaman xyz başlıklı işler çok daha iyi yapılacak.” Ama bazı insanlar görüyoruz ki X parti adına savaşıyor, Y parti için canını feda ediyor, Z adamı adına pusu atıp insan katlıyor, şehirlere korku salıyor, tekinsizlik yaratıyor. Bu noktada benim önerdiğim yol gruba dâhil olmamak, grubun dinamğine teslim olmamak.

Biraz daha açar mısın?

A.D.: Kur’an’da Maide Suresi’nde geçen Habil ve Kabil kıssasını hatırlatmak isterim. Ki olay Tevrat’ta da anlatılır. Âdem’in iki oğlu birer kurban sunarlar, kardeşlerden birinin kurbanı kabul edilir, diğerininki kabul edilmez. Kurbanı kabul edilmeyen Kabil, kardeşi Habil’e “Seni öldüreceğim” der. Habil de cevaben “Sen beni öldürmek için harekete geçsen ve bana el kaldırsan da, ben sana karşı koymak için bile el kaldırmayacağım” der. Fakat Kabil yola gelmez, benlik davası kardeşini öldürmekle sonuçlanır. Bu *Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları* kitabının da yazarı olan Suriyeli âlim Cevdet Said’in çağrısıdır: Adem’in Oğlu Habil Gibi Ol! Şu an artık hepimizin bir anda durup keskin bir dönüş yaparak Habil yolunca olmamız lazım. Gelip bizi öldürsünler anlamında söylemiyorum

elbet; ama şiddeti, herhangi bir veçhesiyle merkezine alan bir savunma yahut siyaset üretmek sonuç vermiyor, vermeyecektir. Makro ölçekte de mikro ölçekte de şiddetsiz direniş, şiddetsiz iletişim öneriyorum. Hatta direniş bile değil, eylemsizlik öneriyorum.

Neden eylemsizlik?

A.D.: Bir an için duralım ve bakalım. Çünkü bu yolla hiçbir kesim öteki diye adlandırdığı kesimden elde edeceğine dair vehmettiği, zannettiği şeyleri aslında elde edemeyecek. Bütün iletişim mekanizmaları tıkanmış durumda. Durup ilk önce bir susması lazım herkesin. Bunun herkese zarar veren bir kör dövüşü olduğunu görmesi lazım. “Yeter, susun! Tanrı konuşmak için sizin susmanızı bekliyor” diyor ya şair. Ben de “Yeter!” diye bağırarak gerektiğini düşünüyorum. Çünkü psikolojik bir kitlenme hâlinde herkes kendini haklı, karşısındakini haksız; kendi yolunu doğru, muhatabınıninkini yanlış; kendi düşünce ve inançlarını hak, diğer herkesinkini batıl görüyor. Nidamızla bir lahza dursa kare, elde edeceğimiz zafere karşılık verdiklerimizin, kaybettiklerimizin “olmaz olsun” diyeceğimiz bir zafere son gaz gittiğimizi göreceğiz. Birçok durumda bu

böyle. "Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil!" diyen Yunus'un dediği gibi hangi zafer aldığımız can, yıktığımız gönül karşısında meşruiyetini korur ki? Keşke bunu bilseydik, keşke bilselerdi!

Başta iktidar partisinin koşulsuz destekçisi olan medya kuruluşları olmak üzere kanaat oluşturan tüm kişi ve kurumlar ile adaletin hiçbir zaman tecelli etmeyeceği duygusu bu kutuplaşmayı beslemiyor mu? Manşetlere taşınan sayısız yalan haber, taşınmayan sayısız haber niteliği taşıyan gelişmeler, hedef göstermeler, siyasi tetikçilikler... Bu konuda ne düşünüyorsun?

A.D.: Medya doğası itibarıyla söz üretiyor, çok çok üretiyor, durmadan üretiyor, sözü çoğaltıp duruyor. Çok mal haramsız, çok söz yalansız olmaz der ya bir atasözü. Medya da bunca söz üretme halinden mütevellit yalancısıdır. Sadece belli kesimin medyası değil, bütün medya böyledir. Çok toptancı oluyor ama bu yargıyı dile getirip burada bırakalım. Sorunun ikinci kısmına bakalım. Adalet sistemi için de benzer hızlı tespit yapılabilir. Kanunlar iyi veya kötü olsa da herkes için geçerlidir. Bir davanın tarafeyni olarak ikimizi de memnun etmeyebilir, ancak ikimizin de haklarını asgari olarak korur. Ancak o da zahire göre hükmetmek, kesin belgelere istinaden bir yargıya ulaşmak durumunda olduğundan özellikle kovuşturma ve yargılama aşamaları yıllarca sürebiliyor. Adalet gecikiyor. Gecikince de adalet olmaktan çıkıyor.

Bir davanın yıllarca sürmesi değil, tek başına problem olan galiba. Sen 28 Şubat'ı yaşamış biri olarak bugüne baktığında adalet sistemindeki sahnede aynı rollerin başkasına geçtiğini hissetmiyor musun?

A.D.: Evrensel hukuk ilkeleri her yerde aynıdır. Bu ilkeler doğru işletilirse bu işi doğru yapıyoruz demektir. Yanlış işletilirse yanlış yapıyoruz demektir. Somut örneği şu: Geçmişte El-Ezher mezunlarının diplomalari denkliği olmasına rağmen iptal edildi. Biz o zaman ne dedik, yeni alınan kararlar geçmişe dönük yürütülemez. Ama yürüttü adamlar. Bugün de benzeri hukuksuzluklar yapılabilir mi? Tabii ki yapılabilir. Dolayısıyla burada olasılık dâhilinde olan veya gerçekleşmiş hukuksuz bir durumu cari, hukuki, kabul edilen, yanında durulan, benimsenen ve sair bir şeymiş gibi önümüze koymak yanlış olur. Ama az önce dediğim gibi gecikmeler ve gayri

adil kararlar insanlarda adalet sistemine güveni sarsıyor. Güven kaybolunca da farklı uzlaşma arayışlarına giriyor.

Ya da uzlaşmıyor...

A.D.: Evet, kendi kafasına göre hakkını temin etmeye çalışıyor. Bizzat ihkak-ı hakka yöneliyor. Bu da başka bir çılgınlık, yanlışlık zaten.

Sen muhafazakâr bir çevredesin, dindarsın. Senin bulunduğu yerden "karşı"ya bakış nasıl? Orada kendinden olmayana karşı bir düşmanlık seziyor musun?

A.D.: Yaşam biçimleri temelinde baktığında total bir düşmanlık olduğunu düşünmüyorum. Bu hiçbir zaman olmadı bu toplumda. Ama iki büyük totalitenin içinden çıkıp savaşa tutuşanlar var. Sosyal medyada mesela, bir senden bir benden hesabı, o bir tweet atıyor, diğeri bir tweet atıyor yahut facebook üzerinden hakaretler dönüyor. İki taraf aslında olandan, gerçekleşenden daha fazla bir şekilde olanları köpürtüyor. Medya da aynı köpürtücü dili benimsiyor. Bu dil bizi dilsizleştiriyor. Zira bir şey söylediğimizde aynı sıklıkta eşitleneceğimizi, "sıgılık" olarak nitelediğimiz kategorilerden birine bizim de birileri tarafından sokuluvreceğimizi ve harcanacağımızı hissediyoruz, biliyoruz, görüyoruz, yaşıyoruz.

Örneğin genel kitle, birçok ülkede ve bizde milliyetçi reflekse sahiptir. Genel kitle içinde kurumsal geçmişi olan, iyice kök salmış olan kurumlar da bu refleksi özümsemiştir. Örneğin "İmam Hatipli" kimliği ve söylemi devlet ve millet söylemine hep yakın olmuştur. Onun için devlete millete bir kasit gören "İmam Hatipli"nin hamiyeti kabarır. Benzer bir durum Galatasaraylıların bir damarında da vardır. O da sağcıdır, devlet millet söyleminin arkasında saf bağlamıştır. Bu ikisi bir araya gelir, geldi kimi zamanlarda. Bir devletçi söylem üretir, çevreleri temellük ederek farklı mecraya ve mahfillerde paylaşırlar. Ötekinin söylemleri ile de durumunu biteviye tahkim eder, miras bırakır. Öteki de kendi kimliğini bu şekilde konsolide ediyor. Bu görüce soyut değerlendirmemin somut örneğini Gezi üzerinden verebilirim. Gezi katılımcılarının önemlice bir kısmı iğneli ve uzun bir dil kullandı, muhafazakârlar karşı atağa geçti, orada bir kitle oluştu. Muhafazakârlar devletçi bir söylem ürettiler, bu karşı tarafta bir öteki yarattı.

Yaşam biçimleri temelinde baktığında total bir düşmanlık olduğunu düşünmüyorum. Bu hiçbir zaman olmadı bu toplumda. Ama iki büyük totalitenin içinden çıkıp savaşa tutuşanlar var.

Ötekinin söylemleri ise bu tarafı yarattı. Yani bir döngü şeklinde; bir onlardan atak bir bunlardan.

Orada şiddet karşıtı ve haklı talepleri olan binlerce insan da vardı ama...

A.D.: Ben birçok kitlesel eylem içinde buldum gençliğimde. Saldırgan tavır takınanlara hiçbir zaman engel olamazsın. Biri taş atılmaya başlayınca sel gibi gider. Ne kadar durdurmaya çalışsan nafile. Sıradan vatandaş açısından bak olaya. Kırıp döken kitleler olarak görüyorlar oradakileri. Bu yüzden diyorum Habil olmak çok önemli diye. Keşke aynı kalabalıklar şiddete hiç bulaşmadan eylem yapabilselerdi. Gazdan sadece kaçsalardı. Kaçarken kırıp dökmeselerdi.

Böyle olunca kolaylıkla “terörist” damgası yiyorlar. Bak sana kendi tecrübe ettiğim bir şeyi anlatayım. Bizim eylemlerimizden en çok ses getireni ve devlet nezdinde en az hasarla atlatılanı hangisiydi biliyor musun? Başörtü yasağına karşı el ele tutuşma mitingiydi. Çünkü bütün Türkiye Edirne’den Kars’a kadar bir uçtan bir uca gayet barışçıl bir şekilde el ele tutuştu ve bir tane insan bile şiddete bulaşmadı. Peşinden bunu örgütleyen kızlar dava edildi, mahkemeye çıktılar. 28 Şubat döneminden bahsediyorum. Nilüfer Başpehlivan Sokrates’in savunmasına benzer bir savunma yaptı mahkemede. Gazetede bir tam sayfa halinde yayımlanan bu savunma esnasında mahkeme sözünü kesmeden dinledi bu kızı, hatırladığım kadarıyla hepsi beraat ettiler. Hâkimlerin vicdanlarına hitap ettiler çünkü. Ama aleyhlerinde kullanabilecekleri en ufak bir şiddet eylemi olsaydı bu sonucu elde edebileceklerini hiç sanmıyorum. Toplumsal bir eylemi barışçıl bir şekilde yönetemeyen devlet denilen kurumun sana karşı kullanacağı bir sürü araç var ve kullanır.

Peki senin ifadenle küteselleşen tarafların kullandığı bu düşmanca dili yumuşatması gereken siyasi erk değil mi?

A.D.: Ben devlet adına düşünmüyorum. Devlet gibi de düşünmüyorum. Onu anlamaya başlarsam anlayışla karşılamaya da başlamaktan korkarım. Onun için devletin bunu yaptığını hiç görmedim diye cevap verebilirim sadece. Devlet kuralı koyar, çizgisini çeker. “Buraya gel!” der. Çünkü iktidar ondadır. İktidar muhatabını kendi çizgisine gelmeye, en azından yakınlaşmaya zorlar. Bu hep böyle oldu. Devletin erkini elinde tutan, siyasi anlamda iktidarda olan, karşısında akıllı, becerikli, alternatif getirebilen bir muhalefet olmadığı için de bu durum böyle devam eder.

Peki ne yapmalı? Toplumsal barış, yakınlaşma, uzlaşma, sıcaklık oluşturma vb. ne derssen de; bunu sağlamak için takip edilecek strateji, taktik, operasyon... Ne?

A.D.: Artık mesajların sadeleşmesi gerekiyor, çok fazla mesaj arasında söz düşüyor, değerini kaybediyor. Onun için

sadeliğe! İkinci olarak farklı konuların tartışılması, farklı düşüncelerin esaslı bir şekilde dile getirilmesi gerekiyor ki farklı renkler ortaya çıkabilsin, neş ü nema bulsun. Farklı renkler şu an kültürel hegemonya ve küteselleşme içerisinde görünmez olmuş durumdadır. Burada yapılması gereken kültür denilen şeyi ayağa kaldırmak. Siyasi erkin bu çerçevede yapabileceği en doğru şey kültürel tüm faaliyetleri kapitalizmin baskısından kurtarmak, bağımsızlaştırmak olur. Böylece ana-akımın dışında kalan sesler de sesini duyurabilir. Üçüncü olarak yaygınlaşma, yaygınlaştırma gerekiyor. Tüm hizmetleri, ilişkileri yaymadan bahsediyorum. İstanbul’da ulaşabildiğin bir hizmete Kars’ta da ulaşabilmelisin. İzmir’de ulaştığın birine Artvin’den de ulaşabilmelisin. Bunlara uygun mekanizmalar üretmek lazım. Dördüncü olarak uluslararasılaşmanın bir başka versiyonu olarak uluslararasılaşma gerekiyor. Burada ve şimdi üretilen sade ve farklı mesaj, orada ve şimdi de aks-i sada bulmalıdır. Sınır tanımayan bir silkinme gerekiyor yani. Bunun için de öncelik ve yükümlülük bireylerde. ☺

KALDIRIM BELEDİYECİLİĞİNİN GÖKKUŞAĞINI FETHİ

Yaşar Adanalı, hafriyat kamyonlarının ve polis araçlarının yükü altında derbeder olmuş İstiklal Caddesi'nden ağır silahlarla parçalanmış Sur'a kaldırımları adımlayarak yalın bir soru soruyor: Demokrasinin, yurttaşlığın ve katılımın en basit tanımı yaşadığımız kentlerin, mahallelerin, sokakların nasıl biçimleneceğine karar vermek değil midir?

Kaldırım belediyciliği

Kaldırım aslen demokrasinin konusudur. Gökkuşağı da. Belediyelerin sorumluluk alanına giren kentsel altyapı hizmeti yerel demokrasiyle doğrudan ilişkilidir. Erişilebilir, yürünebilir yaya kaldırımı ve geçitlerinin inşası, ulaşım yollarının yapımı ve bakımı, su ve kanalizasyon şebekesinin iyileştirilmesi, meydan düzenlemeleri gibi görevler belediyelerin en temel hizmet kalemleri arasında yer alır. Ancak vatandaşa yol, kaldırım, su, çöp toplama gibi temel hizmetleri sağlayan "altyapı belediyciliği" bugünün yarışan kent ve yerel yöneticileri için yeterli görülmemekte, "kaldırım belediyciliği" sözü ile küçümsenmektedir. Yaşadığımız kentlerin en merkezi yerlerinde bile doğru düzgün kaldırım bulamazken böylesi bir küçümsemenin absürt olması bir kenara, parti ayırt etmeksizin bütün belediyelerin iddiası, en azından söylemsel olarak, "sosyal belediycilik" yapmak, "akıllı kentler" inşa etmek, "küresel sermaye için cazip" bir ortam sunmaktır.

"Sosyal belediycilik" için, sosyal haklara saygılı, toplumsal olarak duyarlı, merkeze sermaye yerine insanı alan, katılımcı, şeffaf, demokratik bir yönetim göstermek gerekir, bu gereklilik de çoğu zaman "sermaye dostu" "akıllı kentler" ile çelişir. Ayrıca kaldırım olmayan kentler zaten ne sosyal, ne akıllı, ne de uzun vadede sermaye için cazip kentler olabilir.

Altyapı yatırımları kaldırım seviyesinden uzaklaşıp çapları büyüyüp "mega" sıfatı ile nitelendirilmeye başladığında yerel yönetimin alanından çıkarak yurttaşla olan bağı zayıflar. Dolayısıyla

yerel demokrasinin gündemi ve etki alanından uzaklaşarak merkezi otoritenin ve merkezileşen sermaye-iktidar ilişkisi ağlarının konusu olur. Mega projeler, İstanbul örneğinde olduğu gibi, kentin tamamını şantiye alanına çevirerek, en temel ve insani altyapı meselesini dahi, kaldırımları, anlamsız kılar. Tüm kent sürekli ve yeniden inşa edilirken, devasa projeler kentin en merkezi yerlerinde de en çeperlerinde de yükselirken, belediycilik kaldırım bile inşa edemez hale gelir. İstanbul örneğinde olduğu gibi, hafriyat kamyonları adeta savaştan çıkmış görüntüsü veren kentin molozunu gece gündüz oradan oraya taşır.

Militarist kentleşme

Özellikle Kürt kentleri kelimenin gerçek anlamıyla savaş alanına dönmüşken, başta İstanbul olmak üzere batıdaki kentlerin kentsel dönüşüm ve mega projeler sebebiyle "savaş alanına" döndüğünü söylemek, belki bir abartı olarak algılanabilir. Ancak kuşatma ve yıkım sonrası alınan acele kamulaştırma ve kentsel dönüşüm kararlarını da göz önüne aldığımızda, mekânsal politikalar ile güvenlikçi/savaş politikalarının iç içe geçtiğini, birbirlerini beslediğini iddia etmek, hatta Türkiye'de bir Kentsel Dönüşüm-Savaş Kompleksi'nin varlığından bahsetmek mümkün. Zorla dayatılan kentsel dönüşüm projeleri, etraflarındaki tüm binaların yıkılması sonucu tek başına kalmış evlerin görüntüsü, Fikirtepe veya Tarlabası gibi kentsel yenileme alanlarında camı çerçevesi sökülmiş binalara sığınmış savaştan kaçan Suriyeli aileler, inşaatlarda çalışırken iş cinayetleriyle katledilen

Altyapı yatırımları kaldırım seviyesinden uzaklaşıp çapları büyüyüp "mega" sıfatı ile nitelendirilmeye başladığında yerel yönetimin alanından çıkarak yurttaşla olan bağı zayıflar. Dolayısıyla yerel demokrasinin gündemi ve etki alanından uzaklaşarak merkezi otoritenin ve merkezileşen sermaye-iktidar ilişkisi ağlarının konusu olur.

işçiler, dönüşüme karşı mücadele eden mahalle dernek ve kooperatif temsilcilerinin sabaha karşı evlerini basan terörle mücadele polisleri, acil kamulaştırma kararları gibi olağanüstü kentsel durum ve uygulamalar, mekânsal politikaların militarist özelliklerini gösterir. Kuşatma öncesi ve sonrası Sur fotoğraflarının da açık ettiği üzere, savaş kentlerin sokak ve kaldırımlarını kalın bir toz tabakasıyla kaplar, sokaklarda dolaşan ağır savaş makineleri kaldırımları kırıp döker, tüm yüzeyi delik deşik eder.

İstanbul'un merkezinin sokakları

Dolayısıyla, Türkiye'nin son 10 yıllık dönüşümünün ve artık sürekli hale gelen krizinin izlerini, altyapıya bakarak, özellikle sokaklardan ve yaya yollarından sürmek mümkün. Alt ve üst yapıları,

yerel yönetimlerin ve merkezi idarenin yapan, yıkan ve kontrol eden politikaları, kullanıcıları ve gerçekleşen eylemlerdeki değişim ile sokaklar/kaldırımlar ülkenin güncel politik panoramasını gösterir.

Bu ülkede sokakların en birincisi İstanbul'un İstiklal Caddesi'dir. Taksim ve Tünel meydanları arası sadece bir buçuk kilometre bir mesafe olmasına rağmen günde yaklaşık 2 milyon insan buradan gelip geçer. Burası sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da en önemli yaya yollarından biri olarak kabul edilir. Örneğin, 1975 yılından beri nitelikli kamusal mekânlar üzerine çalışan New York merkezli bir sivil toplum kuruluşu olan Project for Public Spaces (Kamusal Mekânlar Projesi), İstiklal Caddesi'ni dünyanın en "harika" yaya caddeleri arasında gösterir.

Beyoğlu'nda ve özellikle İstiklal Caddesi boyunca yaşanan dönüşüm çarpıcıdır. Türkiye'nin "vitriini" olarak nitelendirilebilecek bu bölgede bir taraftan bina bazlı, yıkıp yeniden yapmak, bina cephesinde ve içinde tadilat yapmak, restorasyon gibi farklı şekillerde yürüyen daha lokal ve mikro ölçekte, yerel sermayenin doğrudan öznesi olduğu bir mutenalaştırma süreci yaşanırken diğer taraftan Galataport, Haliç Port, Tarlabası Yenileme Projesi, Şan City gibi mega projeler bölgenin genel dönüşüm dinamiğini belirler.

Aslında aşamalı olarak 2010 yılına, yani henüz AB üyeliği perspektifinde bir hükümet algısı devam ediyor iken ve sonrasında Gezi olayları patlak verene kadar, Beyoğlu özelinde iktidarın kentsel dönüşüm stratejisi ve kuşatma mimarisi, Avrupa Kültür Başkenti ve "Cool İstanbul" çerçevesinde kendini gösterdi. Bu dönemde bienallerin ve sanatın yükselen kenti temalı bir kentsel dönüşüm arayışının yaşandığı söylenebilir. Yüzü Batı'ya dönük, yabancı ziyaretçi

sayısında hızlı bir artışın yaşandığı, yeni tüketim mekânlarının açıldığı, yabancı yatırımcıların gayrimenkule yatırım yapmaya başladığı bir Beyoğlu söz konusuydu. Yani kültür ve sanatın mutenalaştırıcı etkisinin bir kadife eldiven gibi işlev gördüğü bir dönemdi.

Beyoğlu Belediyesi masa-sandalye operasyonlarıyla yurttaşın sokakla bağını önce kesip sonra "disiplin" etmeyi amaçladı. Polis, İstiklal Caddesi boyunca (TOMA yerine) son model arabalarla, zabıta ise "binyılın buluşu" Ginger ve elektrikli araçlarla bir aşağı bir yukarı devriye gezdi. Beyoğlu'nun heterojen mekân kullanımını ve kullanıcılarını homojenleştirmeyi amaçlayan turizm odaklı imar planı yapıldı. "Siviller", sokak çocuklarını ve madde bağımlısı gençleri İstiklal Caddesi'nden uzak tuttu. Tarlabası Yenileme Projesi'yle Beyoğlu'nda sermayeye geniş bir alan açıldı. Bütün bu politikalar halen devam etmekle birlikte, Gezi İsyanı'ndan beri Taksim ve Beyoğlu bölgesinde tam anlamıyla bir iktidar kuşatması yaşanmakta. Örneğin Taksim Meydanı, İstiklal Caddesi ve Tünel Meydanı boyunca yaklaşık bir buçuk kilometrelik hatta 30 MOBESE kamerası konumlandırılmış durumda. Bu kameralar asıl olarak "insani güvenliği" değil, devlet/iktidar güvenliğini sağlamak için kesintisiz bir şekilde bu alanı gözetliyorlar. Polis şiddeti sonucunda hayatını kaybeden veya yaralananların sorumlularının bulunması söz konusu olduğunda sistem devre dışı kalırken gösteri ve toplanma hakkını kullanmak isteyenlere karşı bir baskı mekanizması olarak devreye sokulduğu görülmekte.

Hemen Gezi öncesi görmeye başladığımız, ancak Gezi sonrasında çok daha sertleşen, çapları sürekli büyüyen mega projeler ve mega sermaye akışı ile yaşanan kentsel dönüşüm ve otoriterleşen yönetimin yansımaları sokakların olağanüstü hal uygulamaları ve militarist yöntemlerle

kontrol altına alınması, artık ortada bir kadife eldivenin kalmadığını bize gösteriyordu. Bu yeni dönemin sembolleri de İstiklal Caddesi'nde sürekli karşımıza çıkan TOMA, çevik kuvvet ve kesintisiz devam eden, bütün kent merkezini saran inşaat çılgınlığı ve kentin açık hava şantiyesi olarak tecrübe edilmesi durumu. İstiklal Caddesi'nin on yıl önceki ağaçlı, arnavut kaldırımlı nostaljik hali yerini yıllar içinde kesilen ağaçları ve üzerinden geçen tonlarca ağırlığındaki hafriyat kamyonları ve TOMA'lar sonucu delik deşik edilmiş, delikleri ve tüm tramvay hattı da asfalt ile yamalanmış "savaşın caddesine" bıraktı. Malum, ülkenin ve Avrupa'nın en önemli yaya yollarından birinde, Avrupa'nın "Kültür Başkenti"nin kalbinde, 19 Mart 2016 tarihinde bir bomba patladı. Canlı bomba kendini İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın da bulunduğu Atlas Pasajı'nın hemen önünde patlattı. Bu bomba aslında bir milat olmaktan çok, sokağın ve haliyle ülkenin geldiği son noktayı gösteriyordu.

Gökkuşağı merdivenleri

İstiklal Caddesi'nin hemen kıyısında, şimdi yine altyapı inşaatı sebebiyle kapatılıp delik deşik edilen Fındıklı sahiline paralel uzanan Meclis-i Mebusan Caddesi'ne inen dik merdivenlerden biri ise, 2013 yazından bu yana barışın, umudun, mutluluğun adresi olmuştu. Ana arterlerden biri olduğu için sorumluluğu İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde olan İstiklal Caddesi'nin aksine, altyapısından doğrudan Beyoğlu Belediyesi'nin sorumlu olduğu bu yaya yolu, 2013 Ağustos'unda sürpriz bir şekilde baştan aşağı gökkuşağının renklerine boyanmıştı. Bu renkler, Beyoğlu'nda ve özellikle İstiklal Caddesi boyunca hızla yayılan iktidar ve sermaye mekânlarına ve onların TOMA, Akrep, Çevik Kuvvet gibi "koruyucu melekleri"ne karşı birçok kişinin ruhuna iyi gelmişti.

Merdiven, yoldan gelip geçen herkesi şaşırtan, suratlarına bir tebessüm konduran, fotoğraf çekmeye davet eden bir mekân oluvermişti. Sosyal medyada hızla yayılan fotoğraflar ile etkisi, Beyoğlu ve İstanbul'un sınırlarını çabucak aştı. Bir merdiven kentin farklı yerlerinden insanları kendisine çekmeyi başarıyor, gelenler önünde tebessüm ile fotoğraf çektirip bunu sevdikleriyle paylaşıyorsa, orası anıtsallaşıyor demektir. Kentlilerin belleğinde yer etmeye başlayan anıtsal

Gezi İsyanı'ndan beri Taksim ve Beyoğlu bölgesinde tam anlamıyla bir iktidar kuşatması yaşanmakta. Taksim Meydanı, İstiklal Caddesi ve Tünel Meydanı boyunca yaklaşık bir buçuk kilometrelik hatta 30 MOBESE kamerası konumlandırılmış durumda. Bu kameralar asıl olarak "insani güvenliği" değil, devlet/iktidar güvenliğini sağlamak için kesintisiz bir şekilde bu alanı gözetliyorlar.

mekânların demokratik bir şekilde sivil alandan çıkması, yukarıdan kondurduğu anıtlarla ideolojini pekiştirmeye çalışan iktidarlar için korkutucu olabilir.

Ancak Gökkuşaağı Merdivenleri'nin arkasındaki "aklın" motivasyonu doğrudan politik değildi. Merdivenleri mahalle sakini 64 yaşındaki orman mühendisi Hüseyin Çetinel boyamıştı. Yaşadığı yeri güzelleştirmek niyetiyle bu işe girişen Çetinel amacını da şöyle anlatmıştı: "Dikkat ederseniz tek bir harf, tek bir rakam, sembol ya da reklam yok. Sadece boya var. İnsanlar buraya geldiklerinde gülümsesin istiyorum. Görenler fotoğrafını çekiyor, hepsinin yüzünden mutluluğu okuyorum." Aslında olan, yaşadığı yere sahip çıkan, o mekân üzerine kafa yoran bir yurttaşın yaptığı zevkli, küçük bir dokunuştur. Beyoğlu'nun yönetimine "katılmak" istemiş, renk ekip, mutluluk biçmişti.

Merdivenleri bizzat giderek veya sosyal medyada dolaşan fotoğraflarda görenlerin mutluluğu kısa sürdü, hemen iki gün içinde yerini öfke ve isyana bıraktı. Çünkü 30 Ağustos 2013 sabahı uyandıklarında gökkuşaağı merdiveninin griye boyanmış olduğunu gördüler. Gecenin bir vakti birileri, insanları mutlu eden renklerin üzerini sanki kabahatmişçesine gri boya ile örtmüştü. Gezi Parkı mücadelesi sırasında duvarlara yazılan sloganları veya öldürülenlerin duvar resimlerini gri boya ile örtmekteki başarıları sebebiyle hemen akla Beyoğlu Belediyesi geldi. Bir diğer ihtimal, komşu mahallenin çocuklarının, "sapkın" renklerden üzerlerine vazife çıkartarak, ellerinde gri boya ile "bir gece ansızın" merdivene gelmiş olmalarıydı. Nitekim Twitter'da Tophane34 rumuzlu bir kişi "adresli Tophane olarak belirtilen bu mekân Cihangir'dedir. Sapkın fikrin simgesi olabilir. Bizim için sadece merdiven" diye bir mesaj paylaşmıştı.

Aslında hikâyenin bu kısmı, yani renklerin karartılması, herkes için oldukça tanıdık. Gri müdahale, devletin, askerinin, otoritesinin, çoğunluğun tek renkliliği, eziciliği, baskıcılığı, soğuk temsiliyeti ile özdeşleştirildi. Malum, Gezi Parkı'nda yurttaşların kısa sürede yaptıkları bostanın yıkılmasına, sonrasında da üzerine başka yerlerden getirilen rulo çimlerin halı gibi serilmesine tanık olmuştuk. İstanbul, hayatın içinden üretilen mekânların renkliliği/sahiciliği ile otoritenin yukarıdan aşağıya dayattığı mekânların rensizliği/yapaylığı gösteren "güzide" örneklerle dolu.

Tabii bu tezatı kelimenin tam manasıyla gökkuşaağının renkleri ve gri üzerinden tekrar üretmek, kabul edelim otoriter eğilimleri olan bir yerel yönetim için bile fazla aptalca. Özellikle de "küresel şehir", "marka kent", "yarışan şehirler", "yaratıcı endüstriler" gibi neoliberal

şehirleşme diskurundan bakıldığında “merdiven boyamak” son derece kabul görülebilecek, özü itibarıyla “politik” olmayan bir mekânsal müdahale şekli. Turist için ilginç, belediyenin cebinden de para çıkmıyor. Hatta bu tarzda dokunuşları soylulaştırma projelerini kolaylaştırmak için destekleyen birçok belediye bulunmakta. Ancak, bu kadarına bile tahammülün olmaması meseleyi hızla politize etmeyi başardı. Beyoğlu Belediyesi, “yurttaşların katılımına tamamen kapalı baskıcı bir yerel yönetim” ithamını kucağında bulmuş oldu.

Neoliberal belediyecilikte “katılım” önemlidir. Ancak seyreltik bir diskur olarak, bir proje ve profesyonellik ilişkisi ölçüsünde önemsenir. “Katılım” mevcut iktidarın hegemonyasını kuvvetlendirdiği, onun kurduğu sermaye ve iktidar mekânlarına rıza ürettiği, verili olana ve sunulu tercihlere katılım ile sınırlandırıldığı ölçüde kabul görür. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin daha önce gerçekleştirdiği “İstanbullu vapurunu seçiyor” veya “İstanbullu otobüs rengini seçiyor” kampanyaları örneklerinde gördüğümüz gibi. Veya Beyoğlu Belediyesi’nin bir ara sıkça reklamını yaptığı Vatandaş Başkan programında, “katılımcı demokrasi” vaat ediliyor, cep telefonu uygulamaları ile

“katılım çok kolay, vatandaşlar başkan olabilirsiniz” mesajı veriliyordu. Ancak, halkın kendi inisiyatifi ve örgütlülüğü ile içeriden bir şekilde gerçekleşen katılım süreci iktidarları korkutur. İşte Gezi ile de ortaya çıkan enerji, iktidarı demokratikleştirmeyi talep eden, pek de alışık olmadığımız bir katılım biçimiymi. İster mekâna sahip çıkmak, ister LGBT hakları, isterse de barış mesajı algısı sebebiyle olsun, gökkuşağı renklerinden korkmak, aslında gerçek anlamda demokratik katılımdan duyulan rahatsızlığa işaret etmekte. İşte bu korku ile merdivenleri tekrar griye boyayan belediye, karşınızda ellerinde fırça ve boyalarıyla binlerce kişiyi buldu. Hatta Diyarbakır’dan Trakya’ya birçok kentlin kaldırım ve merdivenleri kısa bir sürede gökkuşağı renklerine boyandı. Hem de tam da korkulduğu şekilde, yurttaş katılımının son derece politik bir örneği olarak.

Beyoğlu’nun gökkuşağı merdivenleri özelinde ise, Belediye ve kolektif sivil hafıza arasındaki kaldırım ve altyapıyı “anlamlandırma” savaşları devam etti. Aradan geçen iki yılın ardından, en az önce merdivenlerin gökkuşağı renklerine, sonra da belediyenin griye boyaması kadar çarpıcı bir şey oldu. Belediye, bir “altyapı” müdahalesi ile

renklere “el koydu”. Önce “Salıpazarı Yokuşu Merdivenleri altyapısı ile birlikte yenileniyor” yazısı, kötü mimari görseller ve belediye başkanının el sallayan kocaman bir fotoğrafının olduğu pankartlar asıldı, sonrasında da dozerler renkli merdivenleri yıktı. Gezi Bostanı’nın üstüne halı örtermişçesine hazır rulo çimleri serdikleri gibi, yıkılan renkli merdivenlerin yerine yeniden yapılan gri merdivenlerin üstüne, önceden hazırlanmış renkli yüzey kaplaması karolar yerleştirildi. Gereksiz bir şekilde, muhtemelen ciddi bir yatırım maliyetiyle, merdiven boyunca akan bir süs su kanalı da iliştilirdi. Belli ki zaman içinde kırılacak karoların sebep olacağı çirkin görüntü ise umursanmadı. Kısaca, Belediye gökkuşağının renklerini karo kapladı.

Hemen bir kilometre ötedeki İstiklal Caddesi delik deşik bir halde iken veya yüz metre ötedeki komşu merdivenler oldukça kötü bir durumda iken, “altyapı yenilemesi” bahanesiyle, kentlin hafızasında birçokları için doğrudan yurttaş katılımını, kent hakkını, yıkıcı altyapı projelerine karşı insani ölçekte iyileştirme müdahalelerini ve tabii ki Gezi Parkı direnişini simgeleyen Gökkuşağı Merdiveni, yerel idarenin “kaldırım belediyeciliği” tarafından “fethedilmiş” oldu.

Abluka ve yıkımın ardından Suriçi

Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alan Yönetimi Başkanı Nevin Soyukaya ile aylarca silahlı çatışmaların ve sokağa çıkma yasaklarının sürdüğü, şehrin tarihî merkezi Suriçi'nde yaşananlar üzerine yazılı bir söyleşi gerçekleştirdik. Soyukaya, bugünlerde sıklıkla sözü edilen kültür mirasının korunması meselesinin yalnızca yapıların yeniden inşa edilmesiyle sınırlı olmadığını, şehir sakinlerinin isteklerini ve kaygılarını gözetilen bir sürecin oluşturulması gerektiğini vurguluyor.

İsterseniz Suriçi'nde yaşanan yıkımın boyutunu tarif ederek başlayalım. Yazdan bu yana yaşananlara dair ne biliyoruz?

Nevin Soyukaya: Sur ilçesinin Suriçi bölgesinde Cevatpaşa ve Dabanoğlu mahallelerinde sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş durumda; en son ilan edilen sokağa çıkma yasağı bugün itibarıyla 105. gününü geride bırakarak devam etmekte. Fatihpaşa, Hasırlı, Cemal Yılmaz ve Savaş mahallelerindeyse 6-13 Eylül, 10-13 Ekim, 28-29 Kasım, 2-10 Aralık günleri arasında beş defa sokağa çıkma yasağı ilan edildi. 11 Aralık günü açıklanan sokağa çıkma yasağı ise halen devam ediyor. Böylece toplam altı kez sokağa çıkma yasağı ilan edilerek alan ablukaya alınmış oldu. Ayrıca 27 Ocak-3 Şubat 2016 tarihleri arasında yine Suriçi bölgesinin Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Abdaldede, Lalabey ve Alipaşa mahallelerinde sokağa çıkma yasağı ilan edildi.

Bu andığımız mahallelerde yaşanan sokağa çıkma yasakları, ablukalar ve çatışmalarda ağır silahların kullanımı sonucunda, kentsel sit alanı olan Suriçi'nin kentsel bütünlüğünde, özgün sokak dokusunda ve aralarında tescilli mimari yapıların da bulunduğu birçok yapıda büyük tahribatların oluştuğu tespit edilmiş durumda.

Fatihpaşa mahallesinde bulunan ve tescilli kültür varlığı olan Kurşunlu Camii'nin son cemaat mahalli revak sütunlarında ve de kuzey cephe duvarında yaşanan çatışma sonrasında geri dönüşü mümkün olmayan doku kayıpları meydana gelmiştir. Camii harimi yanmış, yapı duvarlarında ve iç

Sokağa çıkma yasakları, ablukalar ve çatışmalarda ağır silahların kullanımı sonucunda, kentsel sit alanı olan Suriçi'nin kentsel bütünlüğünde, özgün sokak dokusunda ve aralarında tescilli mimari yapıların da bulunan birçok yapıda büyük tahribatların oluştuğu tespit edilmiş durumda.

mimari bezemelerinde yangına bağlı tahribatlar oluşmuştur. Caminin sonradan rekonstrükte edilen şadırvanı ve avlu duvarları ise tamamen yıkılmıştır.

Dört ayaklı minaresi ile bilinen Şeyh Mutaahhar Camii de bu süreçte zarar gören kültür varlıkları arasındadır. Caminin minaresinin üzerine oturduğu taşıyıcı dört adet sütundan ikisi kullanılan ağır silahların hedefi olmuş durumda; ayakların yanı sıra taşıyıcı lento taşında da tahribatın olduğunu fotoğraflardan tespit ettik. Ayrıca caminin avlu duvarlarının zırlı araçların geçişini kolaylaştırmak amacıyla yıkılmış olduğu yine basındaki fotoğraflarla belgelenmiş durumda. Ortadoğu'daki en büyük Ermeni Katolik kilisesi olan Surp Giragos Kilisesi'nin ve bitişindeki Keldani Kilisesi'nin Yenikapı sokağına doku veren tescilli dükkânları da aynı gerekçeyle yıkılmış halde.

Suriçi'nde bugüne ulaşabilmiş yedi hamamdan biri olan Paşa Hamamı, çatışmaların ilk başladığı dönemde önce

soğukluk bölümünde çıkan yangınla gündeme gelmişti. Sonrasında basına yansıyan fotoğraflarla daha önce yangının çıktığı soğukluk bölümünün bir kısmının yıkıldığı anlaşıldı.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından Mehmet Uzun Müze Evi olarak kullanılmak üzere restorasyonu başlatılan, geleneksel sivil mimarlık örneği tescilli bir başka yapının bir bölümünün yıkıldığını yine basında yer alan hava fotoğrafları sayesinde tespit ettik. Bu yapının yıkılan kısımları içerisinde Diyarbakır geleneksel sokak dokusunun en nadide ve önemli mimari öğelerinden biri olan ve yapı altından geçişi sağlayan kabaltı (sokak örtmesi) da bulunuyor. Bununla beraber daha birçok özgün sivil mimarlık örneğinin tamamıyla ya da kısmen harap olduğunu gözlemliyoruz. Oluşan bu tahribat sonucu "kentsel sit" sıfatı taşıyan bu alandaki özgün sokak ve yapı dokusunun bütünlüğünün geri döndürülmesi mümkün olmayacak şekilde yitirildiği aşikârdır.

3 Nisan günü uçaktan çekilen bir fotoğraf alandaki tahribatı bütün çıplaklığıyla gözler önüne seriyor. Fotoğrafta mevcutta

Oluşan bu tahribat sonucu "kentsel sit" sıfatı taşıyan bu alandaki özgün sokak ve yapı dokusunun bütünlüğünün geri döndürülmesi mümkün olmayacak şekilde yitirildiği aşikârdır.

Fotoğraf: Volkan Yılmaz Erdoğan

olmayan yolların açıldığını, Yenikapı ve Yıkıkaya sokaklarının genişletilerek yeniden düzenlendiğini, Koruma Kurulu'nda alınan kararlarla Kentsel dönüşürülmek istenen Cumhuriyet, Süleyman Nazif ve Mardin Kapı ilköğretim okullarının çevresinin çok fazla açılarak meydanlara dönüştürüldüğünü ve de bu alanların genişletilen yollara bağlandığını görüyoruz. Çatışmalar esnasında bu kadar planlı bir yıkım olması mümkün mü? Operasyonların tamamlandığı duyurulduktan sonra alanda ağır iş makineleriyle yıkımlar yapıldı, hafriyat sur dışına atılmaya başlandı, halen de hafriyat atım çalışmaları devam ediyor. Koruma Amaçlı İmar Planı'na aykırı olarak yapılan bu uygulamalar yasal değil.

Suriçi'nde yapıcı çevrenin yıkımının yanı sıra bir göç dalgası da yaşandı. Geri dönüşler konusunda sizin beklentiniz ne yönde? İnsanların geri dönebilmesi için atılması gereken adımlar neler?

Bunun kalıcı bir insansızlaştırma haline varmaması için ne önerirsiniz?

N.S.: Sokağa çıkma yasakları ve ablukalar sonrasında çıkan çatışmalar Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda her açıdan ciddi tahribatlar yaratmıştır. Buradaki mimari değerlere verdiği zararların dışında özgün ve özel yaşamın da sürekliliğini kesintiye uğratmıştır. El sanatlarıyla yapılan üretim ve ticaretin bitmesine, evleri yakılıp yıkılan ailelerin göç etmesine neden olmuş, bugüne kadar devam eden binlerce yıllık yaşamı bitme noktasına getirmiştir.

Alanda yapılması gereken fiziki iyileştirmelerin yanı sıra sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamın da onarılmasıdır. Bu bağlamda alanda yapılacak fiziki düzenlemelerin olmazsa olmaz koşulu insan odaklı olunması ve de alanda var olan demografik yapının sürekliliği kesintiye ve değişikliğe uğratılmadan yeniden iyileştirmelerin yapılmasıdır. Bunun sağlıklı bir şekilde hayata

Alanda yapılacak fiziki düzenlemelerin olmazsa olmaz koşulu insan odaklı olunması ve de alanda var olan demografik yapının sürekliliği kesintiye ve değişikliğe uğratılmadan yeniden iyileştirmelerin yapılmasıdır. Bunun sağlıklı bir şekilde hayata geçirilebilmesi için de tüm çalışmaların yerel dinamiklerle birlikte yürütülmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

geçirilebilmesi için de tüm çalışmaların yerel dinamiklerle birlikte yürütülmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

Ancak 21 Mart 2016 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu ve de Suriçi'nin yüzde 82'sini kapsayan kamulaştırma

kararı ile insan odaklı bir çalışma yapmanın imkânı kalmamıştır. Zira burada yaşayan ve kültürel hafızanın taşıyıcıları olan halkın evlerinin kamulaştırılması yoluyla Sur dışına taşınması, bu olanağı tamamen ortadan kaldıracaktır.

Tarihi eserlerdeki ve sivil yapılardaki hasarın tespiti ve giderilmesi bakımından herhangi bir girişim söz konusu mu? Merkezi ya da yerel düzeyde neler yapıldı? Kurumlar arasında bir koordinasyondan bahsedilebilir mi?

N.S.: Ağır silahların kullanıldığı, büyük patlamaların yaşandığı Suriçi'nde öncelikle yapılması gereken, katılımçılık esaslı gözetilerek bir komisyon oluşturulması ve bu komisyonca alanda yaşanmış tahribatın detaylı bir şekilde tespitinin yapılmasıdır. Komisyona Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yanı sıra yerelde Büyükşehir ve Sur belediyelerinin uzmanları, Alan Yönetim Başkanlığı İzleme ve Denetleme Birimi uzmanları, Türkiye Mimar ve Mühendisler Odaları Birliği, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi ve de ICOFORT Türkiye Komisyonu dâhil edilmeli. Tespitlerin ardından bu saydığımız kurum elemanlarından oluşturulacak uzman heyetlerin gözetiminde hafriyatın kaldırılması ve de alanda iyileştirme, restorasyon ve konservasyon çalışmalarının başta belediyeler olmak üzere Alan Başkanlığı ve diğer kent dinamikleri dâhil edilerek yapılması gerekir. Alanda fiziki iyileştirme çalışmaları yürütülürken de çatışmalar sırasında evlerini terk etmek zorunda kalan Suriçi sakinlerinin, bugün büyük çoğunluğu yıkılmış, kullanılamaz hale gelmiş evlerinin yeniden inşa edilmesi, yani halkın mağdur edilmeden yeniden evlerine dönmesi sağlanmalıdır. Tüm bu çalışmaların da Koruma İmar Planı ve Alan Yönetim Planı'nın belirlediği çerçevede, ulusal yasalar ve uluslararası sözleşme ve kriterler dikkate alınarak yürütülmesi gerekir.

Ancak bugün itibarıyla alanda yapılan çalışmalara, olmazsa olmaz kurumlar olan Sur ve Büyükşehir belediyeleri ya da Alan Yönetim Başkanlığı hiçbir şekilde dâhil edilmemektedir. Alan Başkanlığı, bu alanda yapılacak çalışmalara yerel dinamiklerin mutlaka dâhil edilmesi gerektiğini, Dünya Mirası Tampon Bölgesi olan alanda çalışmaların ulusal ve uluslararası mevzuat kapsamında katılımçılık ilkesine dayalı olarak yürütülmesi gerektiğini Diyarbakır Valiliği'ne, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na

yazılı olarak bildirmiş olsa da olumlu bir yanıt alınamadı.

Surlar, bu yaz UNESCO kültür mirası listesine alınmıştı. Şimdi bu süreç nasıl işleyecek? Uluslararası kurumlar bu süreçte nasıl bir tutum takındılar?

N.S.: Sokağa çıkma yasakları sürecinde verilen kısa aralarda gerek Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi KUDEB uzmanları gerekse Alan Yönetim Başkanlığı İzleme ve Denetleme uzmanları, alana girerek tespitler yaptı ve durumu belgeleyerek raporlaştırdılar. Ancak 11 Aralık'tan bugüne aralıksız devam eden son sokağa çıkma yasağı ve abluka ile

süregiden çatışmalar nedeniyle alanda tespitler yapılamadı. Ancak basına yansıyan görüntülerle alanda yaşanan tahribatlar izlenerek kayıt altına alınıyor. Hazırlanan tüm raporlarda durum tespiti, hafriyatın ayrıştırılarak temizlenmesi, restorasyon ve iyileştirme gibi alanda yapılacak tüm çalışmaların katılımçılık esasına göre gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanıyor. Alan Yönetim Başkanlığı'nın bu süreçte dâhil edilmesine talebi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, UNESCO Türkiye Milli Komitesi'ne, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi'ne ve ICORP Türkiye Komisyonu'na iletilmiş, ancak herhangi bir cevap alınamamıştır.

UNESCO bildiğiniz gibi Birleşmiş Milletlere bağlı bir kuruluştur ve dünya miras alanlarıyla ilgili olarak devletleri muhatap alır. Bu türden alanlarda yaşanan herhangi bir tahribatta, ilgili devletin UNESCO Dünya Miras Merkezini bilgilendirmesi gerekir, aksi takdirde UNESCO ilgili devletin kültür bakanlığından durumla ilgili bilgi ve rapor talep eder. Muhtemelen Diyarbakır ile ilgili de bu süreç işlemektedir. İlgili devletin yaptığı bilgilendirme doğrultusunda süreç takip edilir. Gerekli gördüğü takdirde taraf devletin de görüşünü alarak, alanda incelemelerde bulunmak üzere uzman heyet de gönderebilir. Diyarbakır

konusunda da bilgilendirme yapılmasını istediği ve süreci takip ettiği kanaatini taşımaktayız.

Suriç'i'nin yeniden inşası konusunda neler söyleyebilirsiniz? Yerel ya da merkezi düzeyde başlayan herhangi bir somut girişim var mı?

N.S.: Merkezi düzeyde alanla ilgili bir takım planların olduğunu basından öğrenmekteyiz, ne var ki Alan Başkanlığı'na dahi bu konuda herhangi bir bilgi aktarılmadığı gibi, birimimiz yapılan çalışmalara dâhil de edilmemektedir. Sokağa çıkma yaşağı sürmesine rağmen alanda şu an itibarıyla hafriyatın

Merkezi düzeyde alanla ilgili bir takım planların olduğunu basından öğrenmekteyiz, ne var ki Alan Başkanlığı'na dahi bu konuda herhangi bir bilgi aktarılmadığı gibi, birimimiz yapılan çalışmalara dâhil de edilmemektedir.

tahliye çalışmalarının yapıldığı, hafriyat kamyonlarının alana giriş çıkış yaptıkları hafriyat döküm alanında Büyükşehir Belediyesi'nin tutanağı ile tespit edilmiş durumdadır. ☺

Diyarbakır: Savaşın mekânı

Hepsi Diyarbakır: Herkesin Bildiği Kimsenin Bilmediği kitabının yazarı, Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden Mehmet Atlı ile Diyarbakır'ı, mekân-siyaset-tarih ilişkisini ve içinden geçtiğimiz çatışma sürecinin mekânsal veçhelerini konuştuk.

Bölgede uzun bir süredir süren savaş ortamını bir mimar olarak şehirler açısından nasıl değerlendirirsin? Bu güncel durumu nasıl okursun?

Mehmet Atlı: Yakın zamana kadar bölgede savaş ve mimarlık dediğimizde ya da çatışma ve kentler/kasabalar dediğimizde öne çıkan boyut kırsal alanları insansızlaştırma projelerinin gündemde oluşuydu. Köy boşaltmalar, zorunlu göçler de bu yaşananlara dâhildi. Elbette ki bu da saha hâkimiyeti, alan hâkimiyeti, mekân hâkimiyeti gibi kavramlar üzerinden tarafların konumlandığı ve araçlarını buna göre

seçtiği bir çatışma ortamını içeriyordu uzunca bir zaman. Yani çatışmalar esas olarak kırsal alanda cereyan ediyordu.

Elbette ki kentlerin sağladığı (daha çok siyasal eylemler, gösteriler, yürüyüşler biçiminde gerçekleşen) toplumsal/ideolojik bir lojistik ile kırsalda doğrudan sıcak çatışmalar, savaş vasatı şeklinde gerçekleşen bir durum söz konusuydu. Durumun genel gidişatı buydu. Zaman zaman kentlerde de “kalkışmalar”, isyanlar patlak vermiyor değildi. Özel günlerde, cenazelerde uzunca bir zaman taş atan çocukları konuştuk. Yine uzunca bir zaman kırsalda devam eden bu çatışmaların kentlere etkilerini konuştuk. Bu alanların boşaltılması ve zorunlu göç uygulamaları kentlerde bir şişkinlikle nüfus ve göç baskısı yaratıyordu. Diyarbakır gibi Kızıltepe gibi büyük merkezlerde, Urfa, Adana, Mersin, gibi merkezlerde nüfusun yoğunlaşması, gidilen bu yerlerde “gecekondu” ya da “varoş” ortamlarında sorunun kendini başka bağlamlarda yeniden üretmesi, yoksulluk, vb. durumlar gerçekleşti.

Diğer yandan en azından son 10 yılda konuşulanlar da şunlardı: PKK'nin giderek legalize olması ve bölgedeki kimi belediyeleri de kazanmasıyla doğrudan doğruya bir yönetim pratiğinin içine girmiş olması, bölge topluluklarıyla, halkıyla, nüfusuyla idareci olarak, yerel yönetici olarak Kürt siyasal hareketinin muhatap olduğu bir dönemden söz ediyorduk 2000'den bu yana. 2002-2003'lerden beri Ankara'da hükümetin değişmesi, devlet çizgisinin AKP'nin belirlediği bir biçimde şekillenmesiyle belirgin hale gelmesi ve nihayet Kürt sorununun seyri, çözüm perspektifinin bir dönem “açılım” bir dönem “çözüm süreci” adıyla yürütülmesi... Demokratikleşme de dendi, milli birlik kardeşlik de dendi bu sürece, bu adlar altında arayışlara şahit olduk.

Aynı zamanda kentlerde bu çatışmasızlık ortamından kaynaklı, tüm bu gelişmelerin nefes verdiği bir ortamda Kürt toplulukların orta sınıflaşmasını, kentlerde orta sınıfın giderek belirgin hale gelmesini, AVM'lerin, tüketim mekânlarının artmasını, güvenli ve lüks konut sitelerinin ya da villa tipi bahçeli havuzlu sitelerin inşası ile karakterize olan bir orta sınıflaşmayı gözlemleytik. Geçtiğimiz süreçlerde aşağı yukarı böyle bir vasat söz konusu idi.

Gördüğümüz şey, kentin bizatihi savaşın aktörü olarak savaşa dâhil olmuş olması. İki taraf açısından da geçerli bu.

7 Haziran seçimlerinden bu yana ya da illaki bir milat belirlenecekse diyebiliriz ki PKK'nin özyönetim ilanlarından beri veya bir başka bakış açısına göre hükümetin çözüm sürecini artık durdurmaya karar vermiş olmasından, “masayı devirmesi”nden beri Kürt meselesi yeni bir mecraya girdi. Konu bu kez kentler, kasabalar, mimarlık, şehircilik vb. farklı bağlamlarda gündeme gelmeye başladı. Çünkü bu defa savaşın mekânı, vuku bulunduğu cephe doğrudan doğruya yoğun nüfusu olan kentsel alanlar oldu. Nusaybin, Cizre, Diyarbakır, ondan önce Silvan, şimdi de Yüksekova bu alanlardan.

Hükümetin ya da PKK'nin siyasal tasarruflarını ya da bir çözüme evrilmesi beklenen meselenin niçin buraya geldiği gibi konuları şimdilik bir tarafa bırakarak konuşmayı veyahut bu farklı siyasal aktörlerin oynadığı rollere, izlediği politikalara spesifik olarak eğilmek yerine bu politikaların ortaklaşa nasıl sonuçlar doğurduğuna odaklanmayı öneriyorum. Elbette ki diğeri de anlamlı olacaktır; bu da yapılmalı ve yapılıyor da, ama bu daha çok siyasal değerlendirme ve analizin konusu. Kendi mesleki önceliklerimiz açısından baktığımızı düşünelim, gördüğümüz şey, az önce de ifade etmeye çalıştığım gibi bu kez kentin bizatihi savaşın aktörü olarak savaşa dâhil olmuş olması. İki taraf açısından da geçerli bu.

Öte yandan şunu bilmiyor değildik, Suriçi vb. mekânlar tarihleri boyunca belli bir sınırla kapalı olmuş olmanın getirdiği ontolojik diyebileceğimiz şeylerle malul, sıkışmışlık içinde. Çıkamaz sokakları üretmesi, damdan dama atlanabilmesi, avludan avluya geçilebilmesi, yani o girift ortaçağ dokusu, o dokunun üzerine yüzyıllar içinde adeta süperpoze olmuş dönemlerin üst üste çakışmasıyla artık iyice giriftleşmiş bir dokunun varlığını bilmekteydik. Suriçi'nin hâlâ surların bütünlüğünü koruyan bir bedeni bulunduğu, kendi içinde neredeyse kapalı, tanımlı bir strüktürü bulunduğu seziyorduk ve gözlüyorduk. Bunu haritalardan da görmek mümkündür aynı zamanda. Örneğin Diyarbakır veya Nusaybin tarihini savaşların, çatışmaların tarihi ve bu tarihsel süreçte duvarın

oynadığı roller açısından okumak da mümkündür. Böyle arayışlar içindeydik meslektaşlar olarak.

Ama bir yandan bunu 21. yüzyılın yaşayan insanları olarak da somut bir biçimde gördük. Bir kentsel gerçekliğin nasıl bir savaş konusu olduğunu, bir askeri strateji ya da bir direniş stratejisine dayanak oluşturabildiğini, ona mekân olduğunu, onun aracı kılınabildiğini somut olarak görmüş olduk. İki tarafın da sahanın avantajlarını kullanmaya çalışırken sahanın dezavantajlarıyla yüzleşmek durumunda kalmalarına şahit olduk. Bu da herhalde askeri stratejik açılardan analiz edilecektir, üzerlerinde konuşulacaktır. Ama neticede özyönetim ilan edip oraya, diyelim ki, bir tür patlayıcı, silah ve militan yığınağı yapan akılla orayı her türlü teknolojik donanımla, silahla, asker ve polis gücüyle, tanklarla, toplarla kuşatıp kontrol altına alan aklın bulunduğu bir zemin var.

Bir tarafın kitle olarak daha güvendiği bölgelerden bahsediyoruz aslında. Siyasal açıdan bakarsak nasıl görüyorsunuz Sur'u ve Bağlar'ı?

M.A.: Bağlar ya da Nusaybin yakın zamana kadar, dediğim gibi, zorunlu göçler ve kentin geleneksel nüfusunun değişimi, yerine gelen insanların kentle kurduğu ilişkiler bağlamında değerlendiriliyordu. Orada yaşayan insanlar gündelik sorunlarıyla, mesela istihdam-ışsızlık sorunu, uyum problemleri veya geçmiş travmaları atlatma meseleleriyle gündeme gelmekteydi. Bir taraftan da siyasallaşmış bir kitle vardı. Ama çatışmasızlık ortamında ve az önce sözünü ettiğim kentlerin inşası, orta sınıflaşma, Diyarbakır gibi kentlerin giderek dünyaya açılma gayreti, UNESCO gibi mekanizmalara başvurulması gibi gelişmeler gündemdeyken bir anda böyle bir realite ile karşılaşmak hem orada yaşayanlar açısından hem de tüm kent ve tüm bölge açısından öncelikle şok etkisi yarattı. Bunu öncelikle tespit etmek gerekli. Çünkü artık orada yaşayan insanların nasıl yaşamaya devam edebileceği, nasıl gündelik hayatını sürdüreceği gibi meseleler değil, doğrudan doğruya oradaki insanların can güvenliğinin nasıl korunacağı, orada yaşamayı nasıl sürdürebilecekleri gibi bir sorunla yüz yüze kaldık. Yani düşünün, nasıl alındığını çok da bilemediğimiz kararlara, vakıf olmadığımız süreçler

sonucunda ulaşılmış bazı kararlara riayet etmek durumunda ya da bu kararların sonuçları ile karşılaşmak ve yüzleşmek durumunda kalıyorsunuz. Bu başlı başına bir problem bence. Yani düşünün ki bir karar alınıyor, o kararın alınmasında benim bir dahlim yok ancak o kararın sonuçlarıyla ben yüzleşiyorum. Kürt meselesinde zaten on yıllardır karşılaştığımız bir tabloydu bu.

Aynı şeyi hükümet veya devlet aklı açısından da söylemek lazım tabii ki. Velev ki ülkenin bir yeri kriminalize olmuş, orada devletin varlığına, temel meşruiyetine ve temel dayanaklarına yönelik bir itiraz, bir kalkışma var. Bununla baş etmenin yolu oraya tankları, topları, helikopterleri sürmek midir? Bunun başka bir yolu yok mudur? Veya olamaz mıydı? Aklın yolu her durumda bir midir? Aklın yolunun bir olmadığını söylemek durumundayız bu noktada. Ama devlet aklı böyle çalıştı genelde olageldiği gibi. Bir yerde bir problem varsa onun üstüne mümkün olan en kaba, en ağır, zor araçlarını kullanarak girmek, tabiri caizse "bataklığı kurutmak, temizlemek" söz konusu oluyor. Özellikle de bu "temizlik" sözcüğüne herhalde değinmek gerekiyor. Kenti, kentsel dönüşümü, şehirciliği, mimarlığı konuşuyorsak, bu sık sık karşımıza çıkan bir argüman. 19. yüzyılın şehircilik hareketlerinden, kentsel dönüşümlerinden günümüze, devletler ve otoriteler kente dair politikalarını veya tasarruflarını uygularken hep bu tip meşruiyet araçlarına başvurmuşlardır. "Burada hijyen yok, burası boğucu, burası sağlıksız, geri, yoz, çağımızın değerlerine ve teknolojinin gereklerine uymuyor, dolayısıyla değişmesi ve dönüşmesi gerekiyor" gibi söylemler görülmekte hep. Kendi kendine bu dönüşümü sağlayamayacağı için bunun dışardan yapılması gerekiyor.

Genelde olageldiği gibi, "halk için halka rağmen" anlayışı burada da geçerli. Şu son olaylar çerçevesinde, bölgede olup bitenler bağlamında, ne yazık ki bu anlayışın aşılamadığını da gördük. Yine halka rağmen ve halk için bir şeyler yapan siyasal aktörler gördük, ellerindeki güçlü silahları gördük. Ve bunun dışında bir sesin duyulmadığını ve kendini ifade edemediğini gözlemledik çünkü silahların ve bombaların konuştuğu bir ortamda söze çok da yer kalmıyor. Konu mimarlık da olsa bu böyle...

Özellikle bu "temizlik" sözcüğüne değinmek gerekiyor. Kenti, kentsel dönüşümü, şehirciliği, mimarlığı konuşuyorsak, bu sık sık karşımıza çıkan bir argüman. 19. yüzyılın şehircilik hareketlerinden, kentsel dönüşümlerinden günümüze, devletler ve otoriteler kente dair politikalarını veya tasarruflarını uygularken hep bu tip meşruiyet araçlarına başvurmuşlardır.

Bütün bu koruma söylemi, tarihsel değerlere bağlılık, tarihe saygı, geleneksel değerlere vefa, mirası koruma lafları... UNESCO'ya başvurarak başkalarına ispat etmeye çalıştığımız sevgimizin ve saygımızın biraz sözde kalmasıyla da karşılaştık bu süreçte. Daha dün kadar dosyalar hazırlayıp UNESCO süreçlerine dâhil oluyorduk, burası değerlidir, korunmalıdır, dünya mirasıdır diye. Fakat aynı bölgenin bugün bir mevziye, bir cepheye dönüştüğünü görüyoruz. Diğer taraftan hükümet açısından yıkılması, yok edilmesi, unutulmamacasına katmanlarının silinip yeniden inşa edilmesi gereken bir biçimde ifade edildiğini ve tabii ki tahmin etmek zor değil, her türlü ticari faaliyete, manipülasyona ve rant denklemlerine açık bir ortam olarak görüldüğünü de görmüş olduk.

Herhalde başbakanın Suriçi'ni "temizleyip" Toledo benzeri bir kente dönüştürme amacı veya hayali de buydu.

M.A.: Evet. Bu noktada inandırıcılık sorunu da var. Çünkü Türkiye'de muhafazakâr çevrelerin de kendine laik, Atatürkçü, ulusalcı diyen çevrelerin de ve -iğneyi kendimize de batırmak durumundayız- solun da Kürt hareketinin de söylemde bu koruma-restorasyon söylemine sahip çıktığını, mirasa sahip çıma, geçmişin değerlerini koruma ve yaşatma gibi benzeri konularda farklı kesimlerin de neredeyse aynı paragrafta bulunduğunu biliyoruz. Vurgu yapılan alanlar, nüanslar elbette vardır ancak tarihe saygı konusunda genel bir birlik var. Bu konuda ortağız. Ancak bu koruma söylemi ne gibi sonuçlar üretiyor,

nerelerde tkanıyor, bu düşüncenin doğal uzantısı olan restorasyon uygulamaları nasıldır, ne gibi çıktılar veriyor, tabii ki sorunsallaştırmaya açık konular bunlar.

Suriçi veya Nusaybin örneklerinde de tüm bunları hem bir kez daha hatırlıyoruz, bu konuda nasıl ideolojik açmazlarımızın bulunduğu da görüyoruz, politik yelpazenin farklı koordinatlarının nasıl benzer açmazlarla karşı karşıya olduğunu da. Neden söz ediyorum: Türkiye’de restorasyon denince akla hep korunmamış, kıymeti bilinmemiş, uzun bir süre yok oluş sürecine bırakılmış bir yapının bir gün bir vesile ile hatırlanması geliyor. Bu vesile, örneğin Ahtamar Kilisesi’nde olduğu gibi, Ermenilerle arayı düzeltme ya da bu meselede bir inisiyatif alma bahanesine de dönüşebilir. Tarlabası örneğinde gördüğümüz gibi, bir alanı denetim altına alıp eskidiği, yozlaştığı veya özünden koptuğu düşünülerek o alanın özüne kavuşturulması gibi söylemlerle de karşımıza çıkabilir. Veya bugün Suriçi’nde olduğu gibi, “terörize” veya “kriminalize” olmuş bir yerin temizlenmesi biçiminde de karşımıza çıkabilir. Bir bahaneyle bu yapılar hatırlanıyor, değerleri vurgulanıyor ve içinde yaşayıp bu yapıyı kullananların

veya bu çevre ile muhatap olanların buna layık olmadığı, kıymetini bilmediği biçiminde bir ezber ve ön kabul ile yola çıkılıyor. Söylem de bu değerli yapıların korunması gerektiğini, yeniden hayata döndürülmesi gerektiğini kapsıyor. Bunları bir yerde duyup öğrenmişiz, tarihi yapılar değerlidir, korunmalı ve geri kazandırılmalıdır düşüncesini. Fakat bunun motivasyonu çoğu zaman ya yine ticaretle, rantla ilgili bir mesele oluyor ya asayişle ilgili bir mesele oluyor ya da yüzleşmek istemediğimiz bir geçmişle ilgili. Örneğin koruma söyleminin bir ideolojik açmazı da tarihe bakıp olan olayları, olguları eş değer görmemek değil midir? Örneğin Osmanlı’nın klasik dönemini önemseriz ancak Batılılaşma dönemini dediğimiz Osmanlı yapılarını o derece önemsemeyiz. Öte yandan, örneğin, Bizans’ı görüp hatırlamak bile istemiyorsunuz tüm sürekliliğine ve miras oluşturma karakterine rağmen, ancak diğer yanda Selçuklu’yu yere göğe sığdıramıyorsunuz. Siyasal skalanın en solundan en sağına, her kesimde, tarihi araştırma, tarihsel dönemler ve meseleler arasında bir hiyerarşi kurma ve yapıları bu hiyerarşi ışığında değerlendirme sorunu var. Korumaya

Tarihi yapılar değerlidir, korunmalı ve geri kazandırılmalıdır düşüncesini bir yerde duyup öğrenmişiz. Fakat bunun motivasyonu çoğu zaman ya ticaretle, rantla ilgili bir mesele oluyor ya asayişle ilgili ya da yüzleşmek istemediğimiz bir geçmişle ilgili.

değer bulduklarımız daha şanssız bile sayılabilir çünkü kendi haline bırakılsa daha güzel eskiyecek ve ayakta durmaya devam edecek bir yapı çoğu zaman koruma-restorasyon söyleminin kurbanı da olabiliyor. Bunun asıl sebebi o yapının üzerindeki katmanlarla, kirle barışık olmamız. Onu tıraş edeceğiz, nur topu gibi, yumurta gibi bir şey çıkaracağız diye düşünüyoruz. Oysa bunu yaparken çok büyük bir kötülük de yapıyorsunuz. Aslına sadık kalmamayı bir yana koyarsak o yapıyı daha büyük tahribatlardan koruyabilecek üst katmanını yani kabuğunu almakla o yapıyı dış etkenlere daha da dirençsiz kılmış oluyorsunuz.

Aynı zamanda tarihin okunabilirliği de ortadan kalkıyor.

M.A.: Elbette. Bütün bu katmanları sildikten sonra geriye sizin restorasyon yapma iradeniz ve biçiminiz kalıyor aslında. Ortaya sizin yapıtınız çıkıyor yani. Böyle sorunlar hep vardı, yine var. Bunun üzerine de şimdi bir kent savaşı ile karşı karşıyayız.

Özellikle geçen senelerde surlarda ve burçlarda yapılan restorasyonlarda hatırlıyorum, Bakanlığa bağlı kurumlar yepyeni taşlar kullanmışlardı. Hatta top izi, savaş izi taşıyan tarihi bölümler bile yeni taşlarla kapatılmıştı. Bu zaten bölgedeki güncel savaş öncesi başlamış bir süreçti. Şimdi de Sur'un bugünlerde çekilen fotoğraflarında bir şey dikkatimi çekiyor. Özellikle Dört Ayaklı Minare'nin

çevresindeki bütün binalar yıkılmış fakat bu yapı ve yanındaki Şeyh Mutahhar Camii aynen duruyor. Bu, biraz önce de bahsettiğimiz şekilde bir "temizliği" sağlıyor aslında. Ancak herhalde işin içinde "sosyal temizlik" en çok öne çıkan sonuç haline geliyor.

M.A.: Evet mesela 80'li ve 90'lı yıllarda kırdı yürüyen tartışmalarda da şöyle bir eleştiri geliştirilmişti: Bölge insansızlaştırılmaya çalışılıyor ve bu çatışmalar dolaylı yoldan bu sonucu doğuruyor. İnsanlar metropollere göçüyorlar. Örneğin şöyle çelişik durumlar oluşuyor: Kürtlerin özgürlüğünü savunan, Kürtlerin ve Kürtçenin özgürlüğünü önceleyen kesimler giderek büyük metropollerde ve Avrupa'da asimile olurlarken, örneğin korucu aileleri burada kalarak Kürtçenin

taşıyıcısı oluyorlar. Bu şekilde çelişkiler de üretiyoruz yani. Bunlar aslında gözlemlenen ve hakkında akademik çalışmalar da yapılan şeylerdi. Şimdi Suriçi'ne sığınmış, orayı kendisine mekân tutmuş ve hayatını orada idame ettiren insanların dolaylı yoldan bölgeden tahliyesi söz konusu oldu güncel olaylar nedeniyle. Bu amaçlandı ya da amaçlanmadı demiyorum ancak karşımızda duran sonuç bu. Bir başka şey daha, belki kamulaştırılmak istense kıyamet kopacak yerler alelacele kararlar ile kamulaştırılırken cılız itirazlar dışında ses yükselmiyor. Çünkü bu adeta altın tepside bir fırsat. Hızla kamulaştırma söz konusu oldu ve belki de o düşünülen dönüşümlerin ve düzenlemelerin, insansızlaştırmadan başlayarak, hayata geçirilmesi için uygun ortam oluşturuldu.

Belki kamulaştırılmak istense kıyamet kopacak yerler alelacele kararlar ile kamulaştırılırken cılız itirazlar dışında ses yükselmiyor. Çünkü bu adeta altın tepside bir fırsat. Hızla kamulaştırma söz konusu oldu ve belki de o düşünülen dönüşümlerin ve düzenlemelerin, insansızlaştırmadan başlayarak, hayata geçirilmesi için uygun ortam oluşturuldu.

Sonuçları itibarıyla durumu bu şekilde ifade etmek, tespit etmek mümkün diye düşünüyorum.

Az önce sözünü ettiğimiz koruma-restorasyon meselesindeki riyakârlığımız, iş bilmezliğimiz veya ideolojik açmazlarımız diyerek ifade etmeye çalıştıklarıyla birlikte tarihi koruma noktasındaki samimiyetimizden şüphe eder hale geliyorum şahsen. Bu kadar çok tarihten ve kadim kültürlerden bahsederken geçmişin ürünlerine böylesi büyük zararlar veren bir toplum daha var mıdır bilmiyorum. IŞİD vandallığı bir antik kenti açık açık yıkar ve bunu da ideolojik tercihlerinin arkasına saklayabilir mesela. Ama hem böyle olmadığınızı belirtirken hem de ortaya koyduklarınız IŞİD'in yaptıklarından farklı olmayacaksa bu bir çelişkidir. Bunlar insanı kahrediyor. Şimdilerde Toledo deniliyor, dün UNESCO diyorduk, bunlar olursa sanki her şey güllük gülistanlık olacaktıysa bir yanlığı içindeyiz. Tam da bu noktada kendi çözümlerimizi geliştirmek zorundayız. Yani beraber yaşamayı başaramadığımız sürece beraber kentler de inşa edemez, birlikte olanı da koruyamaz oluyoruz.

Şöyle bir durum zaten vardı Diyarbakır özelinde: Hükümetin buradaki tarihi mirasa yönelik tasarrufları ve bakışı ile Kürt hareketinin bu konuya bakışı ve öncelikleri arasında bir makas zaten vardı. Merkezi idare, yani Ankara'nın iktidarı, bir tarafta vardı, diğer yanda da yerel idare vardı, ister Kandil deyin ister belediyeler deyin, isterseniz de KCK deyin, sonuçta politik aktörler, onların güçleri ve onların kentsel alandaki mekân mücadelesi her

vesile ile karşımıza çıkmaktaydı. İster bu stadyumun ne olacağı konusunda olsun, ister atıl duruma düşmüş bir kamu yapısının nasıl değerlendirileceği konusunda olsun, ister bir caddenin düzenlenmesi ve ad verilmesi konusunda olsun, ister kentsel mekâna ne gibi simgesel anlamlar yüklenip oranın nasıl dönüştürüleceği olsun, farklar hep vardı iki güç arasında. Kent bu manada bir mücadele alanıydı. Hatta dediğim gibi bir satranç terimiyle söylersek bir yenişememe, bir pat durumu oluşmuştu. Örneğin Dağkapı-Şeyh Sait Meydanı'nda iki siyasal güç arasındaki gerilim o bölgenin kaldırımını dahi değiştiremez bir hale sokmuştu. Ankara bürokrasisi-yerel bürokrasi, hükümetin öncelikleri-sivil toplum kuruluşlarının öncelikleri gibi ikilikler sürekli çatışma halindeydi. Bu savaş en keskin ve en kanlı biçimi ile karşımızda. Yani süregelen bir çatışma halinin bir aşamasını gördük. Bir sonraki sahne ne olacak endişe ile bekliyoruz.

Kentsel dönüşüm adı altında burada yapılanlar ayan beyan ortada. Peki, mesela Bağlar özelinde konuşacak olursak, kentin geneline bakıldığında arazi olarak çok değerli bir arazi ve kentin merkezinde. Hatta senin de kitabında bahsettiğin üzere Diyarbakır'ın tam orta noktası Bağlar'ın içine düşüyor. Bağlar'daki sokağa çıkma yasağını nasıl değerlendirirsin?

M.A.: Aslında bu da beklenen bir şeydi. Yani Bağlar'da bir kentsel dönüşümün er geç gündeme geleceği ve Bağlar'ın orada oturanların "layık olamayacağı" kadar değerli bir kentsel rant ifade ettiği sezilmekteydi zaten. Ama bunun bu biçimde veya bu vesile ile olacağını öngörmemiştik tabii ki. Bunun için de bir fırsat çıkmış oldu şimdi, TOKİ veya bu konuyu bu yolla çözmek isteyen hükümet açısından. Elbette ki bir başka çıkmaz demek gerekiyor buna. Bugün Bağlar, yarın Şehitlik... Bu mantıkla bütün ülkeyi böyle dizayn etmeye girişebilirsiniz herhalde. Toplumsal mühendislikten şikâyet eden kesimlerin şimdi bu biçimde bir toplumsal mühendisliği icra ettiğini görüyoruz. Toplumsal mühendislik sadece masaüstünde olan bir şey değil. Doğrudan doğruya inşaat mühendisliği ile olan bir şey. Makine-elektrik mühendislikleriyle el ele giden bir şey. Bunlar birbirine bağlı şeyler. Dolayısıyla bu kalkınma söylemi, dünyada veya bölgede lider olma söyleminin çeşitli işaretlerini görmekteydik bu yollarla. Kâh

çılığın projeler, kâh kentsel dönüşüm bu düşüncenin karşımıza çıkmış haliydi. Şimdi "kamu düzeni" mottosuyla görüyoruz tüm bunları. Veya mesela kamulaştırma deniyor fakat bu ne anlama gelecek acaba? Kamuya açmak, kamuya ait olanı kamuya vermek üzere bir süreç mi işleyecek, yoksa böyle doğrudan doğruya devletleştirme biçiminde mi işleyecek? Benim endişem ve öngörüm ikincisinin olacağı yönünde çünkü bugüne kadarki örnekler bize aksini söylemedi.

Devletin iki üç gün önce aldığı acele kamulaştırma kararı ile ne yönde bir şey yapmak istediği açık gibi. Peki devlet dışında kalan aktörler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ya da bu dönüşümde söz sahibi olması gereken veya olacak olanların bundan sonraki yeniden inşa sürecine katılımına veya bu tartışmaların nasıl yürütülmesi gerektiğine dair ne düşünüyorsunuz?

M.A.: Öncelikle sivil toplumun ne kadar sivil olduğu, siyasal aktörlerin ne kadar inisiyatif alabildiği gibi parantezleri baştan düşünerek ele almak gerek bu konuyu. En azından, 7 Haziran'dan bu yana siyasetin alanının giderek daraldığını, yine bir şiddet sarmalına kapıldığımızı ve bu şiddet sarmalından çıkamadığımız sürece kentsel meselelerin de bu çatışma ortamının belirlediği sınırlarda kalmak durumunda olduğunu söylemek gerekiyor. Dolayısıyla sivil aktörler ne kadar sivil bir inisiyatif alabiliyor, siyasal aktörler meseleyi ne kadar siyasi zeminlere taşıyabiliyor gibi konularda pek iyi bir sınav verebildiğimizi düşünmüyorum. Bundan sonrası için de kısa vadede çok iyimser değilim. Burada kentsel planda neler olacağı makro siyasetin verileriyle o kadar alakalı ki... Artık biraz büyük başkentlerde tartışılıyor, konuşuluyor bunlar. Çünkü Suriye savaşına, genel çatışmalı ortamın gidişatına bağlı bunların nasıl olacağı. Dolayısıyla yine büyük soruya gelmiş oluyoruz: Kürt sorununun aynı zamanda bir mekân sorunu olduğuna hatırlıyoruz. Bu sorunun aynı zamanda bir "Kürdistan sorunu" olduğunu hatırlıyoruz. Herhalde çok daha radikal bir bakış açısı ile yeniden ele almak gerekecek meseleyi. Düne kadar söyledığımız bazı şeylerin boşa düştüğünü de gözlütüyoruz. Özyönetim, özerklik, katılımcılık, bütün bu konularda nasıl bir sınav verdiğimizizi daha eleştirel bir gözle değerlendirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Ve kısa vadede çok iyimser bir beklentim yok. ☹️

İZMİR'İN GÜVENLİĞİ, KÜRT GENÇLERİ VE ASAYİŞ POLİSİ

Polis şiddeti, geçmişte olduğu gibi bugün de Türkiye'nin önemli tartışma konularından biri. 2000'li yıllar boyunca polisin kurumsal yapısı modernleştirilip polislik pratiği yeniden örgütlenirken, kurumun işleyişine yön veren bilgi ve strateji birikimi de yeni baştan gözden geçirildi. Bu dönüşüm sürecinin en önemli sahalarından biri ise karmaşık sınıfsal, etnik ve mekânsal yapısıyla İzmir oldu. Suç, yasalar, kent sosyolojisi ve toplumsal cinsiyet konularında çalışan sosyolog Zeynep Gönen, İzmir örneği üzerinden, "suça karşı sıfır tolerans" söyleminin ve stratejisinin nasıl inşa edildiğinin izini sürüyor.

Bundan sekiz yıl önce, Türkiye'deki cezai devletin dönüşümünü ve hedef aldığı nüfusların suçlulaştırılma¹ süreçlerini ve deneyimlerini anlamaya çalışmak için bir araştırma yaptım. Araştırmanın bir kısmı İzmir'in dönüşmekte olan ilçelerinden Narlıdere'de ve de şimdilerde çoğunlukla lüks apartmanlar ve sitelerle yer değiştirmiş bir gecekondu bölgesi olan, ağırlıklı Kürtlerin yaşadığı, kısa adıyla Tepe mahallesinde gerçekleşti. Odağında cezai devletin sokaktaki aktörü polis ve polisin pratikleri vasıtasıyla dönüşmekte olan kentlerin yoksullarının nasıl denetim altına alındığı, nasıl suçlulaştırıldığı sorusu vardı.

Sorularıma belki en ayrıntılı ve derinlikli cevaplar Tepe'de yaşayan gençlerden geliyordu. Bu gençlerden biri, Talip² –kendisi işsiz, yoksul bir ailenin mensubu Alevi Kürt genci idi– polis ile karşılaşmaları konusunda sorduğum sorulardan birinde mahallede olağan günlerden birinde başından geçen bir olayı anlattı. Olay, Talip öğle vakti mahalle meydanında bulunan otobüs durağında eşofmanları ile oturduğu sırada polisin gelip ondan GBT taraması için kimliğini istemesi ile başlamıştı. Talip evinden bir sokak uzaklıkta, öylesine vakit geçirmek için çıktığından kimliksizdi:

Otobüs durağında, kimseye gelip diyemez burada ne bekliyorsun güpegündüz, diyebilir misin sen

otobüs durağındaki birisine. Polis dahil olsan, diyemezsin. Bi yere gitçem veyahut da işim var, bir ekip geldi. Tabii sicilliyiz sabıkalıyız. Onun gözünden öyleyiz yani, onu gözünde pisliz. Otobüs durağında otobüs bekliyorum. Baktım geldi. Direk gelir gelmez sorduğu kelime şu: "Üstünde ne kadar mal var?" Yaa dedim "sen beni tanıyo musun?" Tanıyo beni. "Tanıyom" dedi. Dedim "benim bu işlerle uğraşmadığımı biliyorsun," dedim "neden beni rencide ediyorsun milletin içinde? Kimliğini ver falan filan." Kimliğim üstümde yok. Dedim "sana kimlik bilgimi verebilirim." "Yok" dedi, "kimlik bilginiz gerekmez bize," ağzını bozdu bi de orda. Ben de ona aynı şekilde ağzımı bozdu. O bana vurdu, ben ona vurmadım ama, sadece ekip otosunun üst lambası var ya onu tuttum sadece, bir baktım anons, 25 ekip. 25 tane ekip arabası. Ben hani sanki üç tane insan öldürmüşüm veyahut da öyle başka bi şey yapmışım gibi 25 tane ekip arabası çağırıldılar. Kaç tane polis yapıyor? Bir arabada 4 tane polis var. Her neyse geldiler, beni yaka paça aldılar götürdüler karakola. Birkaç kişiyi daha aldılar. Tek tek bizi nezarete attılar. O şahısları neden aldılar? Sadece mesela bize burada vurmayıp, beni atmışlar meydanın ortasına 25 ekip, o oradan vuruyor, o oradan cop vuruyor, o oradan sprey sıkıyor. Hiçbir şey yapmamışım sadece kimliğim

üstünde yok, kimliğimin bilgilerini de verebilirim ağzımla. Öyle işte beni aldılar götürdüler. Nezarete attılar. Karakolda silahla kapının önünde duran polis dahil hepsi beni vurdular. Beni böyle bir odaya kapattılar, hatta belimin kemeriyile bağladılar nezarete. Kaburgamı kırdılar. Bir kimlik vermedim diye. Sonra üstüme bir tane samuray kılıcı attılar. Ben de sözde samuray kılıcı varmış, 4 içimlik esrar varmış... Bi de mahkemeye 6 tane polis şikayetçi oldu benden. 6 tane polis geldi. Sözde ben onlara ana avrat küfür etmişim, o samuray kılıcını almışım onlara saldırmışım. Akşam sekizde oldu olay sabah 6'ya kadar eylemler sürmüş, arkadaşlarım eylem yapmış benim hakkımda. Alcaz onu, verin onu bize gibi karakolun önünde. Bundan sonra da hapse koydular bedi. Bergama çocuk hapishanesinde 1 yıl kaldım.

Talip mahalledeki diğer gençlerden çok daha sık polisle ve onun şiddetiyle karşılaşılıyor olabilir. 19 yaşında, işsiz bir genç olarak zamanının çoğunu mahallenin küçük meydanında geçiriyordu ve şimdi yeminli olduğunu iddia etse de daha önce pek çok suça karışmıştı. Buna rağmen, Talip'in bir anomalisi olduğunu iddia etmek mümkün değildi. Hikâyesinde geçen pek çok polisiye pratik diğer gençlerin de deneyimlerini yansıtıyordu: Kısmen rastlantısal (ki aslında rastlantısal

olmadığını yazının ilerisinde göreceğiz) GBT taraması ve/veya üst araması, polislin ve görüşmecilerin tabiriyle gençlerin “provoke” edilmesi, süregiden polis “tacizi” ve dolayısıyla polise mukavemet suçuna³ dönüşebilen gündelik polis kontrolleri.

GBT taraması bu tip polislik pratiğinin en temel ögesi idi. Talip kendi ifadesiyle “günde 20 kere” mahallesinde ya da mahallenin dışında GBT taramasından geçiriliyordu. Görüştüğüm diğer gençler için GBT taramalarının sayısı değişse de hikâyeler birbirine benziyordu. Bir başka genç de kendi olağan günlerinden birini tarif ediyor: “Genelde doğu çocuklarına aşağıya inene kadar 5 kere GBT takılır. Daha 1 ay önce polis... prensesin ordan geliyordum. 3 kere GBT’ye soktu.”⁴ Bir diğeri: “Başka insanlara nasıl, genel sorgu mesela, kimlik sor git. Sana dediğim gibi, ben bu yoldan gündüz aşağı iniyorsam yolda yürüyorsam 10 kilometre yolda 10 tane polis bana yapışır... En son bir patladım. Dedim ben de insan haklarına gitçem dedim ya. Siz naapiyosunuz, karantina altına aldınız bizim Tepe’yi.”⁵

GBT taramaları hemen her genç Kürt erkeğinin gündelik deneyimi olarak ortaya çıkıyordu. İşsiz olmak polisle karşılaşma

riskini arttırıyordu ya da bulunması beklenen bir yerde bulunmak bir Kürt gencini polis kontrolünün hedefi haline getirebilirdi. İşe gitmek ya da öğrenci olmak polislin kimlik kontrolüne ya da “provokasyonuna” engel değildi: “İşe gidenler de maruz kalıyor. Ya şimdi meydana çıkıyoruz, top oynuyoruz ya top. Bildiğimiz futbol topu. Burada top oynayamazsınız, meydana top oynayamazsınız, kimliklere mimliklere... Üstümüzü arıyorlar falan filan.”⁶ Tepe’nin çoğu genci işsiz, çalışanları ise güvencesiz ve düşük ücretli işlerde kendilerine yer bulabilen kent prekaryasının parçasıydılar.

Bu GBT taramalarının görünürde hiçbir “makul şüphe” durumunu içermemesi, hiçbir oluşmuş suç üzerinden gerçekleşmemesi rastlantısal olarak yapıldıkları anlamına gelebilir. Oysaki oldukça sistematik bir şekilde, “hedef” gözeterek yapılan taramalar olduklarını hem Kürt/erkek gençlerin maruz kaldığı ortak gündelik rutine bakarak hem de mahallede ve Narlıdere genelinde yaptığım görüşmelerde polisle başka hiçbir grubun benzer bir müdahaleye maruz kalmadığından yola çıkarak söylüyorum. Tepe’deki genç erkekleri Narlıdere’deki diğer herkesten –orta-yaş ve yaşlı Kürtler, tüm kadınlar,

GBT taramaları hemen her genç Kürt erkeğinin gündelik deneyimi olarak ortaya çıkıyordu. İşsiz olmak polisle karşılaşma riskini arttırıyordu ya da bulunması beklenen bir yerde bulunmak bir Kürt gencini polis kontrolünün hedefi haline getirebilirdi.

Narlıdere’nin orta-sınıf sakinleri– ayıran bir polislik pratiğinin varlığından söz etmek mümkündü. Keza bu kategoriye giren her bir genç, araştırmanın başladığı zamandan bu süre öncesinden bu yana –ki bu süre yeni polislik stratejilerinin devreye sokulmasına denk düşüyor– sürekli GBT taramasına, üst aramasına, polislin sözlü ve fiziksel kısırtmalarına maruz kalmaktaydı. Polis, mekân ve toplumsal cinsiyet ayrımlarını da içine katarak, sınıfsal ve ırksal tanıma yoluyla gençleri öncelikle gündelik hayatlarının içinde cezai devletle sürekli bir karşılaşmaya çekiyor, mümkünse bu karşılaşmayı derinleştirerek gençleri ceza

adalet sistemine –karakol, mahkeme, cezaevi vd.– sevk ediyordu. Narlıdere’de, Tepe’de yaşayan yoksul, genç, erkek ve de Kürt olmak polisin makul şüpheli ya da “hedef kitlesi” kategorisine girmek demektir. Bu anlamda GBT’ye koyulmak rastlantısal değil sistematik bir mesele idi. Tepe de polisin gözünde “potansiyel suçluların” bulunduğu bir mekân olarak algılanmakta, aşağıda anlattığım gibi polisin “hedef kitlesine” karşı yeni stratejilerini uygulamaya koymasının oldukça elverişli bir uygulama alanı sunmaktaydı.

İzmir’de bir Giuliani

Gençlerin de net bir şekilde ayırdına vardıkları ve deneyimledikleri gibi, İzmir’de polislik bir dönüşüm yaşamıştı ve bu dönüşüm Hüseyin Çapkın’ın emniyet müdürü olması ile başlamıştı. Araştırmamın başlangıcında varsayımlara dayandırdığım yoksul, ırksal olarak ayrıştırılmış kesimlerin suçlulaştırılması meselesi oldukça belirgin stratejiler eşliğinde İzmir’de gerçekleşmekteydi. Hüseyin Çapkın, İzmir’e atanmasının ardından İzmir Asayiş Polisi’ni kapsamlı bir dönüşüme tabi tutmuş, kurumsal ve teknik/teknolojik yenilikler getirmiş ve bunu sadece bir modernizasyon hamlesi olarak değil, yeni polislik stratejilerinin bir adımı olarak gerçekleştirmişti. Bu stratejilerin gündelik hayattaki yansımalarını mahalledeki gençlerin ağzından dinlerken, doğrudan İzmir polisiyle yaptığım araştırma ile de kurumsal olarak işleyişini gözlemleme fırsatı buldum.

Polisin deyimiyle proaktif/önleyici polislik ya da bir diğer deyişle “suça sıfır tolerans” İzmir asayiş polisinin suça mücadelede yeni stratejisi olarak belirlenmişti. İzmir’de uygulanan bu yeni polislik Rudolph Giuliani’nin belediye

Gençlerin de net bir şekilde ayırdına vardıkları ve deneyimledikleri gibi, İzmir’de polislik bir dönüşüm yaşamıştı ve bu dönüşüm Hüseyin Çapkın’ın emniyet müdürü olması ile başlamıştı.

başkanlığı döneminde (1994-2002) New York’ta uygulanan politikaların yaratıcı bir adaptasyonuydu. Giuliani döneminde New York Polisi (NYPD) suç işleyen ve düzeni bozanlarla savaşmak için *zero tolerance* (sıfır tolerans) adı verilen önleyici polislik uygulamalarını devreye sokmuştu. Sıfır tolerans polisliği, suçun büyüklüğüne bakmadan ve mümkünse suç gerçekleşmeden suçun kontrol altına alınması ilkesine dayanıyordu. Bu çerçevede NYPD polisleri ufak kabahat suçlarına karşı büyük bir taarruz başlattı ve bu sayede görünür sokak suçlarını ve bu suçlara bulaşanları kentten “temizledi”. Bunun yanında kentin yoksul ve ırksal olarak ayrıştırılmış bölgelerinde –ki bunlar çoğunlukla siyah ve Latin nüfusun yaşadığı bölgelerdi– artan polis mevcudiyeti ve müdahaleleri ile de kentin suçlu olarak algılanan kesimleri üzerinde büyük bir polis baskısı oluşturuldu.

İzmir’deki suça sıfır tolerans stratejileri de Giuliani’nin kendisine temel aldığı politikalara oldukça benzer şekilde asayiş polisliğini yeniden düzenlemekteydi. Bu kavramın polisler arasında kullanıldığını ise bir sohbet esnasında bir amirin sarf ettiği şu sözler anlatıyor: “Suça sıfır tolerans diyoruz, hiçbir suç küçük değildir.” İzmir polisi artık önceden dikkate almadığı, kaydetmeye bile değer vermediği olayları takibe alıyor, sokakta çok daha etkin olarak çalışıyor, kimlik sorma ve GBT yoluyla kendi deyimiyle “hedef kitleleri” kontrol altına almaya çalışıyordu.

Suça sıfır tolerans stratejisi öncelikle bir takım teknik/teknolojik yenilenme ve dönüşüm ile mümkün oldu. Çeşitli polis birimleri farklı biçimlerde kentin gündelik yaşamına daha müdahil hale gelerek, sokakları “temizleme” ve polisi suça mücadele aracı olarak tekrar kurma rolünü üstlendi. Huzur Timleri, Asayiş Ekipleri, Okul Polisi ve Toplum Destekli Polis gibi birimlerin her biri, toplumsal ve gündelik yaşamın çeşitli alanlarında polisin etkinliğini ve gücünü artırma amacını taşımakla beraber, kent suçlarına karşı asayişin sağlanmasına yönelik oldukça yenilikçi tabir edilebilecek stratejiler de içeriyordu.

Bu yeni birimlerden ikisi yeni polislik stratejilerinin önemli aktörleri oldular. Sivil bir birim olan Huzur Timleri, kapkaç, yankesicilik ve gasp gibi sokak suçlarına yoğunlaşmak üzere kuruldu.

Görev alanları bu suçların çoğunlukla gerçekleştiği kalabalık şehir merkezleri, yoğun insan trafiğinin olduğu hastaneler, alışveriş merkezleri ve pazar yerleri olarak belirlendi. Ekipler, bu alanlarda (simitçi, kurye, temizlik görevlisi gibi) çeşitli kılıklara girerek çalışmaktaydılar. Kaotik yapısı ve kolayca suç mahallinden uzaklaşma imkânı olduğundan, suçluların tercih ettiği bu alanlara stratejik olarak konumlandırılan huzur polisleri, daha çok yaya dolaşarak suçüstü yakalama olasılığını arttırmayı amaçladılar. Huzur polisleri her ne kadar gizli iseler de kendi sorumluluk bölgelerindeki vatandaşlarla ilişki kurarak çalışmaktaydılar. Polisler sorumluluk bölgelerindeki esnafa ve çeşitli kurumlardaki kişilerle bağlantı kuruyor, kendilerini tanıtır iletişim bilgilerinin bu kişilere veriyor, herhangi bir suçla veya şüpheli durumda karşılaştıklarında kendileriyle iletişime geçilmesini istiyorlardı. Böylece polis tek başına değil, çalıştığı bölgedeki “saygıdeğer” vatandaşların yardımıyla suçlularla mücadele ediyor, onlarla bilgi alışverişinde bulunarak etkinliğini arttırıyordu. Bu ihbar yöntemi gerçekten de polisin hızlı bir şekilde olay yerine ulaşmasını ve müdahale edebilme yetisini arttırıyordu. Burada önemli olan yalnızca etkin, esnek ve hızlı bir polisin varlığı değil, polis dışı aktörleri kullanarak kentsel alanda daha derin bir polis hâkimiyeti sağlayabilmektir. Vatandaşlar yoluyla polisin gözü her yere ulaşabiliirdi.

Suça sıfır tolerans açısından diğer önemli birim olan –yazının başında Talip’in hikâyesinde de bahsi geçen– Asayiş Ekipleri ise, asayiş polisliğinde çok daha geniş çaplı ve dönüştürücü bir değişimi ifade ediyordu. Asayiş Ekipleri daha önce polis karakollarının üstlendiği devriye işine ayrılmış bir birim olarak konumlandırıldı. Polis karakolları her ne kadar sokaklara ve gündelik yaşama yakın kurumlar olsalar da kısıtlı devriye olanakları dışında mekânsal olarak sabittiler. Sokağa yakın olmasına rağmen, karakolun sokak üzerindeki kontrolü oldukça kesintili ve kısıtlıydı. Suç oranlarının şehirlerde artması ve bu çerçevede oluşturulan panik,⁷ karakolların hem verimsizliğini hem de yolsuzlukla kurduğu ilişkileri daha çok gündeme getirmekteydi.

Ayrı bir birim olarak Asayiş Ekipleri’nin kurulması karakolların sorunlarına kökten bir çözüm getirmeyi amaçlıyordu. Böylece

karakolların işlevi yalnızca bürokratik işlerle sınırlandırıldı, poliseye pratikler ise öncelikli olarak ekiplerin sorumluluğuna verildi. Ayrıca Asayiş Ekipleri'nin bağlı oldukları polis amirlikleri, ilçe ve mahalle bazında yerleştirilmiş olan karakollardan farklıydı. Bu amirlikler ilçe yönetimlerinden bağımsız şekilde doğrudan Asayiş Şube'ye bağlandılar ve ilçe bazında değil İzmir merkezde beş ayrı bölge altında örgütlendiler. Böylelikle İzmir'in on iki ilçesi beş bölgeye ayrıldı ve her birinde yeni Asayiş Ekip Amirlikleri kuruldu. Suç oranları, nüfus ve ilçelerin sosyo-ekonomik özellikleri hesaba katılarak oluşturulmuş olan Bornova, Balçova, Buca, Konak ve Karşıyaka Asayiş Ekip Amirlikleri, bu sayılan ilçelerden ve etraflarındaki ilçelerden sorumluydular. Asayiş Ekipler tüm kenti devriye yoluyla denetim altına alma amacı taşıyan bir birimdi.

Asayiş Ekip Amirlikleri'nin en önemli iki parçası MOBESE kameralarının bağlı olduğu gözlem odası ve devriyedeki polisleri takip etmeye yarayan merkezi kontrol odası idi. Kontrol odasında İzmir'in dijital ve ölçeği değiştirilebilen haritasını bir monitörde izleme halindeydiler. Ekip arabalarında bulunan GPRS'lerden gelen sinyaller üzerinden

devriye araçları bu haritada takip edilebiliyordu. Nitekim Asayiş Ekipleri kurulunca birime eklenen yeni polis arabalarına GPRS cihazları konulmuştu. Kontrol odasındaki monitörde devriye araçlarının hareketleri izlenebiliyor, her ekip aracı numaralandırılmış noktalar halinde bu haritada yer alıyordu.

Polisin kontrolü, kentin kontrolü

Devriye araçlarının yenilenmesi, yakıt sınırlarının kaldırılması, araç sayısının artırılması ve GPRS sistemi yoluyla araçların yönetimi için gerekli olan kaynaklar Valilik'in desteğiyle sağlandı. Polisin kent üzerindeki etkinliğinin artırılması ancak bu sınırların ortadan kalkmasıyla mümkün olabilirdi. Ama sadece araç sayısını arttırmak kent üzerindeki polis hâkimiyetini sağlamaya yeterli değildi. GPRS sistemi ve dijital haritalar üzerinden polis araçlarını takip, asayiş ekiplerinin çalışma süreçlerini hatırı sayılır biçimde dönüştürücü bir etkiye sahipti. GPRS ile takip yöntemi, ekiplerin sokaklarda ve caddelerde sürekli hareket edip etmediğinin ya da bulunduğu yerin anında görülmesini sağlıyor ve böylece polisin şehirdeki hâkimiyetini sağlamaya çalışıyordu. Dijital haritada beliren araçların hareketleri merkezden takip edilebiliyor, duran araçların noktaları

Suçta sıfır tolerans stratejisi öncelikle bir takım teknik/teknolojik yenilenme ve dönüşüm ile mümkün oldu. Çeşitli polis birimleri farklı biçimlerde kentin gündelik yaşamına daha müdahil hale gelerek, sokakları "temizleme" ve polisi suçla mücadele aracı olarak tekrar kurma rolünü üstlendi.

renk değiştirince ne kadar süreyle durağan oldukları dahi görülüyordu; bu şekilde koordinasyon sağlamak oldukça kolaylaşıyordu. Devriye araçlarıyla bu kontrol odası memurları arasında sağlanan iletişim yoluyla gelen şikâyetler ve olay takibi için asayiş polislerinin yönlendirilmesi buradan yapılmaya başladı. Böylece asayiş polisinin mekânsal olarak kente hâkim olması sağlanıyordu. Tüm bunlar aynı zamanda asayiş ekiplerinin kontrolü anlamına

gelmekteydi. Artık polisler gözden uzakta değil, GPRS sistemiyle tam da merkezden görünür bir şekilde kentin sokaklarında hareket ediyorlardı.

İzmir’de polisin etkinliğini ve bu yolla hâkimiyetini sağlaması aynı zamanda polis personelinin üzerinde başka bir takım kontrol mekanizmalarının kurulmasıyla mümkün oldu. Bu kontrol mekanizmaları hem Huzur Polisi hem de Asayiş Ekipleri için devreye sokulan bonus sistemi ve periyodik personel toplantıları idi. Bonus sisteminde puanlandırma yoluyla polislerin işlerini yapıp yapmadıklarının kontrol edilmesi mümkün hale gelirken, puanlarla belirlenen ekiplerin performansları atama, tayin ve terfi süreçlerini belirleyecek şekilde düzenleniyordu. Sürekli iyi performans gösteren personel, teşkilatta tercih ettiği şubelere ve birimlere tayin edilebiliyordu. Başarılı personele bonus ve çeşitli ödüller –altın, tatil, sinema ve tiyatro etkinliklerine bilet gibi– polis ekiplerini teşvik etmeyi amaçlıyordu. Sürekli başarısız olan personelse daha atıl görevlere, özellikle karakollara tayin ediliyordu.

Personel toplantılarının bir amacı performans ölçümlerini sunarak polislere geribildirim vermek ise, bir diğeri, belki daha önemlisi de suç ve polislik pratikleri üzerine konuşmaktı. Hem olay bazında hem de genel düzeyde suç üzerine değerlendirmeler yapılıyor, suç ve suçlu kategorileri üzerine konuşuluyor, suça dair dönüşümler ele alınıyordu. Bu anlamda toplantılar polis için tam bir kriminolojik bilgi üretimi ve suçlu profili çıkarma alanlarıydı. Bu sayede İzmir polisinin stratejileri sokakta görev alan polislerle aktarılmakta ve polisin sadece kendi içgüdüleriyle değil ortak bir program çerçevesinde hareket etmesi sağlanmaktaydı.

Kentin sokaklarını “tırmalamak” ve “hedef kitle”

Araştırma sürecime denk gelen ve katılmama izin verilen Huzur Timleri toplantısındaki amirlerden biri, polisin o dönem sokaktaki performansından hiç de memnun değildi. Toplantıdaki kalabalığın içinde bir polis şöyle seslendi: “Kaytardığımızdan değil. Ama olay yok.” Polis memurunun açıklaması amir için yeterli bir bahane değildi, bunun üzerine amir memurları sokaklarda daha aktif olmaları için uyardı: “Size olay yokken

yaratın demiyoruz. Ama bu tırmalama olayı... Tırmalama azaldı.” Amirin ağzından düşürmediği “tırmalama” sözcüğü İzmir polisiyle yapılan görüşmelerde sıkça kullanılan, polisin suça sıfır tolerans stratejisinin sokaktaki izdüşümünü anlatmak için kullandığı bir kelimeydi.

Amirler bu stratejiyi sokaklarda uygulayacak olan polis memurlarını herhangi bir suç işlemiş olabilecek şüpheli kişileri gördüklerinde durdurup kimlik sormaları konusunda uyarıyor ve memurların görevleri bittiğinde mümkünse diğer ekipleri de haberdar ederek aynı şahısları takip etmesini istiyordu. Polislerin işi sürekli sokakları “tırmalamak”, didik didik inceleyerek suç öncesine ağırlık vermek olarak belirlenmişti. Aynı zamanda polisler suçü önlemek için sokakla tamamen angaje olmalı, bunun için de hem her an hazır hem de müdahaleci bir tavır almalıydılar.

Polis memurlarının başarısı bu müdahaleci tavrın yanında müdahale edilecek kişilerin “doğru” seçilmesi ile mümkündü. Bu yüzden net bir şüpheli kategorisinin kurulması gerekliydi. Böylece kimlik kontrolü yapılacak kişiler önceden belirlenerek polisin enerjisi ve kaynakları etkin bir şekilde kullanılabilirdi. İzmir polisinin sokakları tırmalama stratejisinin en önemli parçalarından biri kimlik sorgulama ve GBT yoluyla şüpheli hakkında tarama yaparak suçlulara ulaşmaya çalışmaktı. Polis memurlarının içgüdüleri “makul” şüphelilere ulaşmak için önemli referans noktalarıydı. Bir amire göre, polisler “bir suçlu gördüklerinde tanıyorlar”dı. Daha spesifik olmasını istediğimde şu şekilde cevap verdi: “Kıyafetinden, tipinden, halinden...” Ancak polisin içgüdüleri İzmir Asayiş’in yeni önleyici polislik stratejileri için yeterli değildi. Yeni polis birimlerinin toplantıları ortak bir şüpheli kategorisinin, yani belirlenen bu stratejilerdeki “hedef kitle” kavramına dâhil olan grupların polis memurlarına aktarıldığı yerlerdi.

Hedef kitle sınıfsal ve ırksal göstergelerle belirlenen bir kategoriydi. Tırmalanması gereken gruplar özellikle alt sınıflar, kentin yoksul mahallelerinde yaşayan nüfuslar olarak kurulmuştu. Bu stratejinin herkese uygulanması durumunda, boşuna bir kaynak sarfı söz konusu olabilirdi. Huzur Polisi toplantısındaki polis amiri kalabalığa alaycı bir soru yöneltti: “Alsancak’ta

İzmir’de polisin etkinliğini ve bu yolla hâkimiyetini sağlaması aynı zamanda polis personelinin üzerinde başka bir takım kontrol mekanizmalarının kurulmasıyla mümkün oldu. Bu kontrol mekanizmaları hem Huzur Polisi hem de Asayiş Ekipleri için devreye sokulan bonus sistemi ve periyodik personel toplantıları idi.

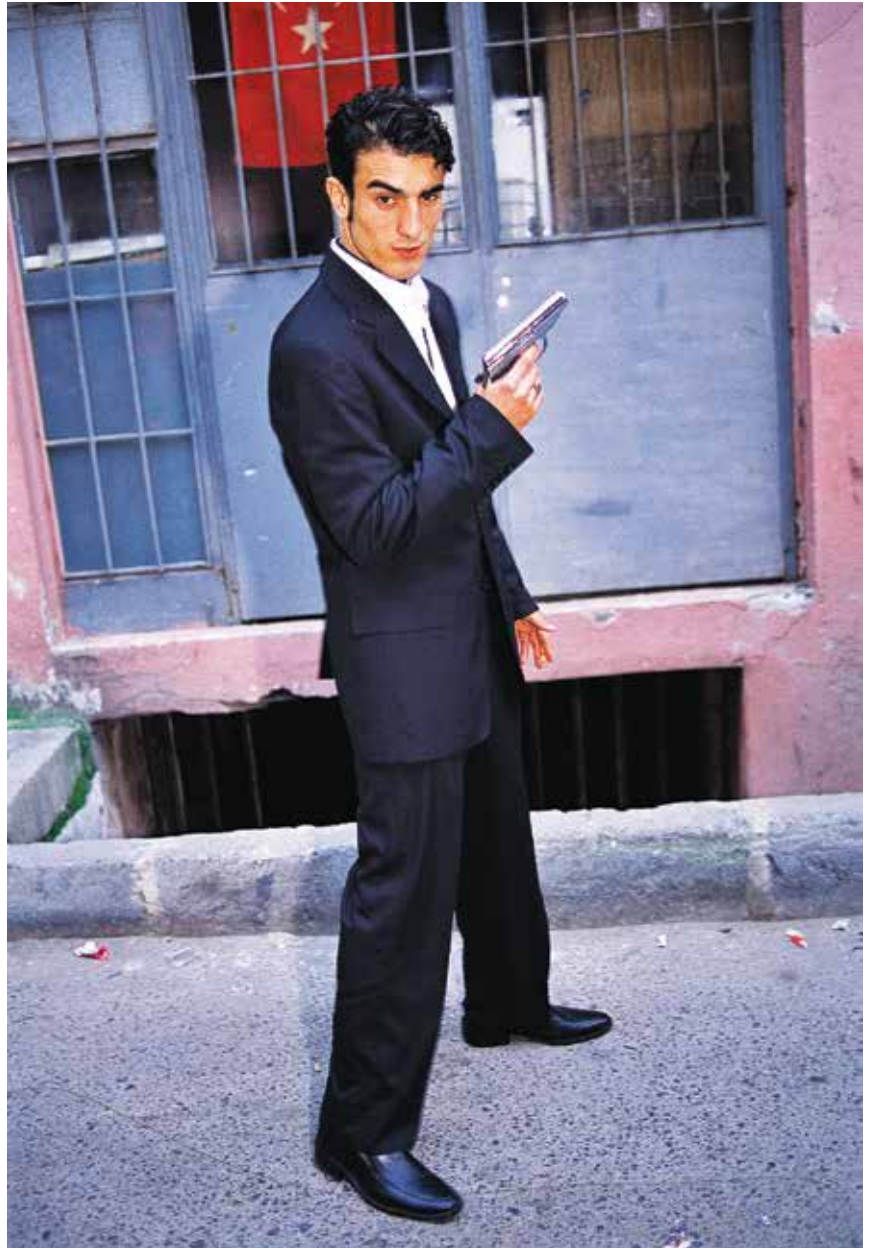
sahilde durdurduğunuz adamdan ne çıkar?” ve cevap beklemeden ekledi: “Kokain çıkabilir tabii... Adam modelli arabaya biner araması olur, esrarı olur. Ama hep modelli arabaların kontrolünün ne manası var?” Amir herkesin suç işleyebileceğini kabul ediyor, ama yine de asıl üzerinde durulması gereken kesimlerin ayrıştırılması gerektiğini söylüyordu. Bulduğum Asayiş Ekipler toplantısında da polise sıkça “şüpheli” ile “vatandaş” arasında ayırım yapabilmesi gerektiği anlatılıyordu. Yine Alsancak örneği üzerinden kimlerin polisin alanına girdiği belirtiliyordu: “Birinci Kordon...⁸ alkol alanı var, gitar çalanı var, ahlaki olmayan hareketler var. Bunların çoğu üniversite öğrencisi. Burası Gürçeşme⁹ değil, Alsancak.¹⁰ Yani bu davranışlar tolere edilebilirdi, ama polis bu bölgeye ait olmayan öğeleri ayrıştırmalıydı. Amir devam etti: “Aralarında uygun olmayanları cımbızlayacaksınız.” Aynı toplantıdaki bir amire göre ise hedef kitlenin seçimi “Hitler benzeri bir mantıkla” yapılamazdı. Bu söz, “hedef kitlemizde serseri ve psikopatlar var” gibi bir ekleme ile devam etti. “Hitler mantığı” derken kastettiği, “tırmalama” faaliyetlerinin ve polis kontrolünün özellikle belli kesimlere değil herkese yönelik yapılmasıydı.

Güvenlikli kent, güvenliksiz nüfuslar

Hedef kitlelerin belirlenmesinde temel olan sınıfsal dinamikler polis teşkilatında var olan ve özellikle Kürtleri düşman olarak gören ırkçı zihniyetle¹¹ birleşerek polisin “tırmalama” pratiklerinin kentteki belli kesimler üzerinde yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Suça sıfır tolerans

stratejisinin bir parçası olan “tırmalama” pratiklerinin “hedef kitleleri”nden biri olarak Tepe’nin Kürt gençleri saygıdeğer vatandaşların emniyeti açısından sürekli ve şiddetli bir polis denetimine tabi tutulmaktaydılar. Bunun bir strateji olması dolayısıyla İzmir’in genelinde de ırksal ve sınıfsal olarak ayrıştırılmış tüm bölgelerde böyle bir pratiğin yerleştirildiği varsayılabilir. Böylece, İzmir’de genç Kürt erkekler için evin dışı, kamusal alan, kentin sokakları polisle tatsız bir karşılaşmanın kesin olacağı bir alan haline geldi. Bir zamanlar kendilerine ait mahalle alanları bile kendi ifadeleri ile bir “karantina”ya dönüştü.

Suçta sıfır tolerans stratejisinin kentin diğer yoksul, ırksal olarak ayrıştırılmış tüm mahalleleri ve nüfusları üzerinde benzer bir baskı kurmakla mümkün olduğu ve bunun da sonuçta kentteki basit suçların azalmasını sağladığı iddia edilebilir. Keza Hüseyin Çapkın’ın İzmir’deki dönemi medyada ve “saygıdeğer vatandaşlar” arasında kentin suçtan ve suçlulardan arındırıldığı, güvenli hale getirildiği bir dönem olarak algılanmıştı. Bu algı ona prestijli İstanbul atamasını da kazandıracaktı. Suçta sıfır tolerans stratejilerinin kentleri görünür basit suçlardan arındırmaları ile “güvenli” hale getirdiği iddia edilebilir. İzmir’de de kapkaç, hırsızlık gibi küçük suçlardan dolayı kenti güvensiz alanlar olarak görmeye başlayan orta sınıflar açısından sıfır tolerans stratejisi başarılı bir uygulama olarak algılandı. Oysaki yazının başında deneyimlerini okuduğumuz “suçlaştırılmış” kesimler, yani kentin yoksul ve ırksallaştırılmış nüfusları (hem her zaman suçla ilişkilendirilen Romanlar, hem de kentin yoksul Kürtleri) bu yeni stratejileri üzerlerinde kurulan yoğun bir baskı ile hissediyordu. Hâlihazırda ekonomik ve politik güvensizliklerine devletin asayiş üzerinden kurduğu şiddet de eklenince yeni bir güvensizliğe tâbi kılınmış oluyorlardı. “Hedef kitle” olarak kurulan kesimler polisin sürekliliği ve gücü ile denetim altına alınıyor, kentin problem olarak görülen kesimleri gerekirse şiddetle disipline ediliyorlardı. Asayiş Ekipleri’nden bir amirin ifadesiyle: “Bu hedef kitlesi dediğimiz kesime yaptığımız sertlik ve görevimizden dolayı hep alkış aldık. Bu hedef kitlesi başta direniyordu. Şimdi copla spreyle dayakla yola getirdik. Artık direnmiyor.” Kentin güvenliği bu nüfusların devletin aktörleri tarafından güvensizleştirmesiyle sağlanıyordu.

¹ Suçlulaştırma kavramını bir bireyin toplumsal koşullarından dolayı suç ile ilişkilendirilmesi veya polis, mahkeme, yasalar gibi ceza adalet sistemi kurumlarında “suçlu” olarak yaftalanması anlamında tanımlıyorum.

² Kullanılan isimler takmadır.

³ Kötü muamele ve işkence suçlamalarının bir süredir polise mukavemet suçu ile tersyüz edildiğini iddia edebiliriz. İHD’nin resmi verilere dayanarak oluşturduğu istatistiklere göre, 2006 yılında her 1,7 ve 2007’de her 1,4 polis şiddeti ve işkence davasına karşılık 100’er adet polise mukavemet davası açılmıştı. Bianet, “Her İşkence Davasına Karşı 63 ‘Polis Dövüldü’ Davası Var,” 8 Eylül 2009, <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/116922-her-iskence-davasina-karsi-63-polise-mukavemet-davasi-var>.

⁴ Serkan, Tepe, erkek, 20’li yaşlar, Kürt, sigortasız ve işsiz.

⁵ Ömer, Tepe, erkek, 20, Kürt, işsiz.

⁶ Talip.

⁷ Zeynep Gönen ve Deniz Yonucu, “Legitimizing Violence and Segregation: Neoliberal Discourses on Crime and Criminalization of Urban Poor Populations in Turkey,” *Lumpen-City: Discourses of Marginality | Marginalizing Discourses* içinde, ed. Alan Bourke, Tia Dafnos ve Markus Kip (Red Quill Press, 2011).

⁸ Alsancak sahil şeridi.

⁹ Çoğunlukla yoksul Roman nüfusun yaşadığı bir semt.

¹⁰ Kentin önemli merkezlerinden biri.

¹¹ Polis teşkilatındaki zihniyetleri polis yasaları üzerinden inceleyen bir çalışma için bkz. Zeynep Gönen, Biriz Berksoy, Zeynep Başer ve Mehmet Uçum, *Polis Yasalarının Ruhunu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet*, TESEV Türkiye’nin Demokratikleşmesi Siyasa Raporları Serisi (TESEV, 2013).

“Güvende olmak için biraradayız”

Gülsuyu ve Güleusu Mahalleleri, İstanbul’da kentsel dönüşüm projelerine karşı muhalefetin sembolü haline geldiler bir dönem. En yeni fikirler bu mahallelerden çıkıyordu. Yalnızca kendilerini örgütlemekle kalmadılar, çevre mahallelere ve nihayet İstanbul’daki tüm dönüşüm mahallelerine uzanan bir muhalefetin önemli halkalarından biri oldular. Maltepe Belediyesi CHP’ye geçtiği andan itibaren, ne yazık ki, hem uzmanların ve akademisyenlerin daha büyük ölçekli muhalefetle daha çok meşgul olmaları, hem de Maltepe Belediyesi’nin açtığı diyalog mekanizmalarının işe yarar gibi görünmesi dolayısıyla biraz yalnız kaldılar. Mahallelinin olabildiğince müdahil olduğu bir süreçle bir dönüşüm planı hazırladılar, ancak plan Büyükşehir Belediyesi’nden geri döndü. Şimdi yine bir belirsizlik dönemine girdiler. Bu arada mahalle, uyuşturucu çeteleri ile sol örgütler arasındaki mücadele ile de gündeme geldi. Hasan Ferit Gedik adlı gencin Ekim 2013’te öldürülmesi ile meselenin ne kadar büyük bir ciddiyet arz ettiği ortaya çıktı ise de kimsenin bu konuda herhangi bir girişimde bulunduğuna ilişkin işaret yok henüz. Yalnız Gülsuyu-Güleusu mahallelerindeki mücadeleye değil, AKP’nin kentsel dönüşüm hamlesine karşı oluşan kentsel muhalefete emek vermiş ve bu mücadelenin daha geniş bir çerçevede dönüştürücü bir sürece dönüşmesi kafa yormuş biri olduğun için Erdoğan Yıldız’la konuştuk. Kendi mahallesinden yola çıkarak güvenlik-güvence karşıtlığının gelecek beklentilerini nasıl belirlediği konusunda sohbet ettik. Erdoğan Abi mahalle adına iyimser, kurumsal siyaset adına hayli karamsar bir manzara tarif etti.

Kendi başına oluşmuş gibi görünen bu mahalleler güvenlik konusunda nasıl bir siyaset geliştirdiler? Araziler ve gecekondu ticarileşmeye başladığında durum neye evrildi? Kentsel dönüşüm bu sorunu nasıl bir yere taşıdı?

Erdoğan Yıldız: Güvenlik meselesi bugün ortaya çıkan bir şey değil. Kentsel dönüşümden önce de vardı. Daha 1988-1989 civarında Türkiye’de en büyük uyuşturucunun Gülsuyu’ndan çıktığını duymuştum. Böyle bir geçmişi vardı mahallenin. O yıllarda 12 Eylül’den yeni çıkmıştık ve devrimci arkadaşlarla yeniden siyaset yapmanın yollarını arıyorduk. Gördük ki bu konuda önümüzdeki en büyük engellerden biri mafyatik örgütlenmeler.

Mafya siyasete karşıydı yani...

E.Y.: Bunlarla bir şekilde hesaplaşmadığımız, engel olamadığımız

sürece bir şekilde karşımıza çıkacaklar diye tespit etmiştik. Bu tespit de bizim buradaki çalışmamızın bitmesine neden oldu zaten. Bununla mücadele etmeyi göze almaya çalıştık. Ama baktık ki pabuç çok pahalı. Arkadaşlar da bunu yapamadılar. Derken siyasi gruplar da mafyatik örgütler de birbirlerine düşmeye başladı. Başlangıçta biz mafyatik örgütlerin yalnızca çek-senet işleri yaptıklarını sanıyorduk. Bu kadar derin bağlantıları olduğunu bilmiyorduk. Bunu görünce ve baş edemeyeceğimizi anlayınca dağılmak zorunda kaldık. Sonra zaten bizim dâhil olduğumuz siyaset ÖDP’ye doğru evrildi. Çeteler de birbirlerine girdiler.

Mafyanın yarattığı iktidar boşluğunda siyaseti ürettiniz?

E.Y.: Yok yok aynı boşluğa biz de düştük. O boşluktan da ÖDP çıktı. Velhasıl,

2004 yılında kentsel dönüşüm süreci başladı. O zaman da hâlâ bu tip örgütler vardı. Şunu da söylemem lazım. Burada diğerlerinden daha az veya daha fazla örgütlenmemişti mafya. Uyuşturucu trafiği de Esenkent’ten, Maltepe’den, Caddebostan’dan daha az veya daha çok değildi. Burada mahalleli karşı çıktığı için mesele daha görünür bir hal almıştı.

Mahalle ne zamandan beri, neden karşı çıkıyordu?

E.Y.: Mahalle ciddi bir Alevi nüfusa ve sol potansiyele sahip. Bu tip işler de doğasına aykırı bu yüzden. Doğal olarak uyuşturucu ve alkole karşı çıkıyordu. Bir yandan da buradaki işsiz gençlerle ya da kendini bir sol gruba dayandırmayarak bir boşlukta kalan gençlerle arasında bir güç ilişkisi yaratarak onları kendilerine yamamaya çalışanlar var. Aslında çok anlaşılır bir şey. Ortada bir boşluk var.

Fotoğraf: Ufuk Koşar

Solcular bunu doldurmaya çalışıyor. Tepki olarak da diğerleri aynı boşluğa talip oluyor. Sola meyli olan insanlar kendilerini siyasi platformlarda ifade ediyor. Politik geleneği olmayan veya daha muhafazakâr ailelerin gençleri de kendilerini ister istemez öbür tarafta ifade ediyorlar. Bu kadar net. Her iki taraf da birbirinden etkileniyor. Çatışmalar gündeme geliyor. Mevzuyu biraz deşmeye çalışan bizler burada yerel olarak örgütlenmeyi başarabilirsek daha sağlıklı şeyler olabilirdi. Ama biz bunu yapamayınca daha radikal sol örgütler yapıyor. Onlar da burada kendilerine bir alan açmaya çalışıyorlar. Çünkü buradan alan açarlarsa bir sürü genç gelecek kendilerine, bir sürü örgütlenme formu oluşacak. Fakat mahalleli çok uyanık. Bu da başka bir fenomen. Bütün taraflarla selamlaşıyor, bir gün işim düşer, diye. Başka bir anlamı yok o selamın. Zamanı geldiğinde, ya başkan şöyle bir durum var, diye başlıyor söze. Bir kullanma ilişkisi. Reel-politik davranıyor aslında mahalleli. Güç dengesine bakıyor ve ona göre konuşuyor. Haliyle de benim demek istediğim şu: İnşaat şirketleri buraya göz koydular ve mahalleliyi yıldırma için

Mahalleli çok uyanık. Bütün taraflarla selamlaşıyor, bir gün işim düşer, diye. Başka bir anlamı yok o selamın. Zamanı geldiğinde, ya başkan şöyle bir durum var, diye başlıyor söze.

çeteleri kullanıyorlar diye bir durum yok. Bu çok uç bir durum. Olabilir ama tahmin etmiyorum.

Güvenlik güçleri ne yapıyor peki?

E.Y.: İzliyor. Elleri istihbarat var. Kimin ne yaptığını biliyorlar. İstese hepsini toplarlardı. Ama izlemekle yetiniyorlar.

Peki, mafyanın buradaki arazinin el değiştirmesi ile bir ilgisi var mı?

E.Y.: Henüz bir el değiştirme yok. Ama beklenti var. Mahallede hatırı sayılır miktarda boş yer var. Kendi haline bırakılmış çökmüş birçok yer var. İyi yerlerde olanlar da var. Mafyanın burada yer tutma gibi bir amacı olsa oradan başlar. Ama bakıyoruz oradan da başlamıyor.

Yani arazi ile bir derdi yok mafyanın. Burada insanlarla bir derdi var?

E.Y.: İnsanla bir derdi var.

Müşteri yapmak istiyor. Müşteri yapmasına engel olan örgütlerle de çatışıyor.

E.Y.: Tam da anlatmak istediğim bu.

Hasan Ferit vakasının ardında da bu kavga mı var? Mahkeme nasıl gidiyor? Mahkemenin gidişatı mahalleliye ne söylüyor?

E.Y.: Ben hayatımda Hasan Ferit davası kadar, adalet arayanların yalnız bırakıldığı, tecrit edildiği bir dava daha görmedim. İnsanların kendi ayaklarına bu kadar rahat kurşun sıkabildikleri başka örnek yok. Akıl almıyor. Sondan başlayayım. Geçen hafta mahkemesi vardı. Afiş yapıştırmışlar mahalleye: "Ferit Gedik size bakıyor!" Bunu diyerek sizin dayanışmanızı bekliyor. Ama nasıl? "Biz Kazanacağız!" pankartları arkasından bakıyor. Mahalleli olarak Hasan Ferit Gedik'e sahip çıkmaktan bahsetmiyor. Oraya geleceksiniz ve bize destek vereceksiniz, diyor. Bu, gelmeyin demek gibi bir laf. Gidiyoruz oraya 10

Fotoğraf: Ufuk Koşar

kişi 15 kişi sadece kendi arkadaşları katılmışlar. Kimse gitmeyince de kendini damgalatmış oluyor. İfadelere bakalım: Şahin diye bir isim var. İki üç başka isim daha var. “Biz kalabalığa açtık, ama Hasan Ferit’i vurmadık” diyorlar. Mahkeme bu adamları serbest bırakıyor. Olur şey değil. Olayın başına gidelim. Hasan Ferit Gedik mahallede oturan birisi değil. Bir yıl önce de böyle münferit olaylar oluyor. Çetelerin mahallede bir alan hâkimiyeti kurmaya çalıştıkları bir gerçeklik. Sol grupların da o hâkimiyeti kırmaya çalıştıkları ve aralarında bir çatışma olduğu da bir durum tespiti. Ama sol örgütlerin militan gücü yok. Toplanıp göz korkutmaya çalışıyorlar. Adam gelip vuruyor, geri çekiliyorlar. Ertesi hafta bu zaaf anlaşılınca geliyor örgüt binasının olduğu yere ateş açıyor. Bu defa buna ne karşılık verilecek diye bakıyor. Ama bir karşılık verilmiyor. O zaman anlıyor sol örgütün bir gücü olmadığını. Arkasından mahalleli çatışmaya ve çetelere karşı yürüyüş yapıyor. Ama hiç

de kalabalık değil. Sadece sol çevreler ve duyarlı olanlar katılıyor. 100 kişi 150 kişi. Bu defa mafyatik örgüt, demek ki mahalleli de bunlardan yana değil, diyor. Mahallede çok rahat atabiliyor kurşununu yürüyüşçülere. Bu defa başka bir sol örgüt giriyor işin içine, öncekinin yapmadığını ben yapacağım, diye. Birkaç yerden taciz ateşi yapıyor, çeteler geri çekiliyor. Güç topluyorlar. Bir sonraki yürüyüş esnasında saldırıyorlar. Bu hep bu şekilde oluyor biri diğerine saldırıyor. Sonra o güç toplayıp diğerine saldırıyor. Mahalleli de seyrediyor.

Şöyle mi özetleyelim: Mahallede sol gruplar ve mafya arasında bir çatışma var. Mahalleli ikisine de laf söyleyebilir bir durumda değil. Peki devlet ne yapıyor bu esnada?

E.Y.: Devletin de işine geliyor. İkisini de istemiyor çünkü. Birbirlerini yesinler, diyor. Çok tanık olduk bu vakalara... Devletin orada bekleyip tarafların çatışmalarını izlediklerini çok gördük.

Peki, bütün bu hikâye mahallenin dönüşüm halini nasıl etkiliyor? Bu ne kadar etkili?

E.Y.: Gülsuyu’nda yaşamak istemiyor mahalleli. Maltepe Belediye Başkanı Ali Kılıç da diyor ki, “siz burada kalırsanız kolları bilezikli olanlar –burjuvaziye kastediyor– buraya gelip burada rant edemezler. Buradan gitmeyi düşünüyorsanız, o zaman orta üst gelir grubu gelir sana baskı yapar.” Ali Kılıç, soylulaştırmanın ne anlama geldiğini bilmez belki, ama mahalleyi onur meselesini yaptığını, mahallenin de istediği, kimsenin başka bir yere gönderilmediği, ranta kurban edilmediği bir dönüşüm süreci kurmak istediğini söylüyor. Ne kadar samimi bilmiyorum, ama böyle bir misyon yüklemiş kendine.

Mahalleli Ali Kılıç’ın bu tavrına destek çıkıyor mu, onu destekliyor mu?

E.Y.: O noktada çok da sağlıklı bir iletişim kanalı yok. Ne mahallelinin kendi içindeki derneklerle ne de

belediyelerle sağlıklı iletişim kanalları var. Örneğin bir iki plan gündeme geldi ve müdürlüğe iade edildi. Farklı söylentiler var: İlki, "Planlar kabul edilmedi çünkü Büyükşehir Belediyesi AKP'li, biz bu planların kabul edilmeyeceğini biliyorduk" şeklinde. Bu gibi durumlarda belediyenin arkasında durup oraya yürümek lazım. İkinci söylenti, "Maltepe Belediyesi, Maltepe Expo Fuarı Projesi için Büyükşehir Belediyesi ile pazarlık içine girmiş" şeklinde. Eski Çevre ve Şehircilik bakanı İdris Güllüce bu projeye sıcak bakıyordu. Bu söylentiye göre Maltepe belediye başkanı bir keresinde yurt dışına giderken, kendisine AKP'li bir meclis üyesinin vekâlet etmesini istemiş, Güllüce de bu jesti görmüş, karşılığında Expo'ya destek vermiş. Ama zaten bu projeye Mimarlar Odası'nın Anadolu Yakası Şubesi gardını aldı. Çünkü Expo'nun yapılabileceği birkaç yerden biri de Zırlı Tugay'ın olduğu yukarıdaki bölge, fakat o bölgeler buranın akciğerleri, ormanlık arazileri. Buna izin vermediler. Mimarlar Odası'nın genel başkanı o noktada tartışmaya bizzat dâhil oldu. Zaten AKP'liler, rantları yoksa veya takas karşılığı kendilerine bir şey verilmeyecekse izin vermiyorlar. Bu noktada mahalleli, mahalleye imar karşılığında bir şey yapılacağından şüpheleniyor, bir teklif olacağını, belediye açısından bir koz olarak kullanıldığını düşünüyor. Kirli pazarlıklar olabilir. Ben var demiyorum, ancak mahalleli durumu böyle okuyor. Gülsuyu-Güzensu Güzelleştirme Derneği'ndeki arkadaşlar da bu şekilde düşünüyorlar. Belediyeye güvenilmeyeceğini, şeffaf bir kurum olmadığı algısı yerine biz daha pozitif olmaya çalışıyoruz. Belediye Başkanı 2000 kişiyi topladı Türcan Saylan Kültür Merkezi'nde "Bu mahalleyi dönüştüreceğim, ben de burada doğdum ve ben sizin Ali'nizim" dedi. Bazı derneklere başkanlık yaptığı, mahalleli olduğu gibi sebeplerle buraya ihanet etmeyeceğini belirterek tapuların verileceğini, imarların yapılacağını, mahalleliyle görüşmelerin sürdüğünü, ayrıca dernekle ve kanaat önderleriyle görüşmelerinin devam ettiğini söyledi. Belediye başkan yardımcısı da, biz sizi muhatap olarak kabul ediyoruz, dedi. Bu İstanbul'da veya Türkiye'de sık karşılaşılan bir durum değil, bu açıdan örnektir. Mahalle derneklerini, meclis üyelerini kapsayarak, biz sizi muhatap kabul ediyoruz, denildi. Belediye ile bu süreci birlikte kurmak istediler. Kayıt

altında bunların hepsi. Her toplantımızda föyler dolduruluyor, kimler katıldı kimler katılmadı diye, fotoğraflar paylaşıyor, pozitif bir süreç devam ediyor bu şekilde. Planlar Büyükşehir Belediyesi'nden döndü ama bu zaten beklenen bir şeydi. Biz en iyi planı bile yapsak reddedeceklerdi. Kadir Topbaş'ı da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin tutumunu da hepimiz biliyoruz. Orada bir AKP çoğunluğu var zaten, il meclis üyelerinde. Bizi hayal kırıklığına uğratan şeydi: Maltepe Belediye Meclisi'nden bu kararlar oy çokluğu ile geçti. Yani AKP'li meclis üyeleri de oy verdi. 12 maddelik bir oturumda 11 maddeye muhalefet etti AKP'li meclis üyeleri. 12'inci madde için AKP'li grup başkanı konuşma yaptı ve Başbüyük'te oturduğunu belirtti. 5000'lik plan için, biz buna evet oyu vereceğiz çünkü bu plan mahallelinin görüşleri alınarak yapıldı, dedi. Hatta biz bu planın aynısını Başbüyük için de istiyoruz, dediler. Büyükşehir de bunun takipçisi olacağını söyledi. Biz de umutlandık. Ama şimdi tutup 2004 yılındaki projelere dönerlerse ister istemez tekrar dava süreçleri yeniden başlayacak. Mesele şu: Belediye başkanı da buranın imar planını çözerse pek çok belediye için örnek olabilecek bir durum çıkacağına farkında. En azından CHP'li belediyeler gözlerini buraya dikmiş olurlar durumla ilgili. Sarıyer Belediyesi'nin mahalleleri, Beşiktaş'ın Karanfilköy'ü var yıllardır çözülmeyen ve başka illerdeki CHP belediyeleri bu konuda bizi örnek alabilecekler, ki zaten bunları izliyorlar.

Fakat mahallelinin güvenlik meselesi yüzünden burada kalmak istemediğini de söylüyorsunuz. O zaman bu planlar ne işe yarayacak?

E.Y.: Ben sadece güvenlik meselesinin değil pek çok etkenle birlikte düşünüldüğünde bu güvenlik meselesinin önemli olduğunu düşünüyorum. Örneğin, mahallelinin burada kalmasına yardımcı olacak özendirici politikalar yok en öncelikle.

Yani plan yetmiyor, başka bir şeyler daha lazım.

E.Y.: Ben sadece solcuların, devrimcilerin değil mahalle sakininin de bu mahalleyi sevdiğini düşünüyorum. Bahçelerinde tavuk besliyorlar, kendi yeşilliklerini yetiştirebiliyor insanlar bu mahallede. İkinci olarak yoksullar bu kentte 1000-1500 TL ile tutunmaya

Belediye başkanı da buranın imar planını çözerse pek çok belediye için örnek olabilecek bir durum çıkacağına farkında. Sarıyer'in mahalleleri, Beşiktaş'ın Karanfilköy'ü var yıllardır çözülmeyen ve başka illerdeki CHP belediyeleri bu konuda bizi örnek alabilecekler, ki zaten izliyorlar.

çalışıyorlar diyoruz, başka yerde apartman dairelerinde bu şekilde yaşayamayacaklarının farkındalar. Bunların hepsi burada kalmalarını özendircek şeyler aslında. Mesele şu ki, genel vizyona baktığımızda İstanbul artık çığırından çıkmış bir halde. Şu anda E-5 karayolu öyle baskılanmış halde ki... Bütün alışveriş merkezleri E-5'in üzerinde, oteller bu hat üzerinde. Normal koşullarda buradan Kadıköy'e gitmek 15-20 dakikadır ancak şu an bir buçuk saatte gidilmiyor.

Dolayısıyla mahalleden gitmek isteyenler İstanbul'dan da mı gitmek istiyorlar?

E.Y.: İstanbul dışına kaçmaya çalışıyorlar. Anadolu yakasında Gebze tarafları, Kaynarca, Tuzla tarafları daha yaşanabilir geliyor onlara. Ama burada tek başına güvensizlik veya güvence konusunun sadece gidiş açısından önemli olduğunu düşünmüyorum. Mahallenin kendi iç problemleri de var.

Mesela?

E.Y.: Mahalle zor. Yeni kuşağı burası tatmin etmiyor. Benim kızım burada doğdu, 21 yaşında. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde okuyor ve birçok arkadaş, mahallelinin çocukları da artık burada yaşamak istemiyorlar. Dışarı çıktıklarında nerede oturuyorum dendiğinde Gülsuyu'nda oturuyorum demeye utanıyorlar. Gülsuyu'nun biraz öyle bir durumu var artık.

1990'lardaki hali gibi yani.

E.Y.: Evet. Nasıl Gazi Mahallesi'nde, Okmeydanı'nda, Bir Mayıs Mahallesi'nde, Fikirtepe'de böyle bir durum varsa, aynı Gülsuyu'nda da oluşmaya başladı. Bizim için burası tatmin edici. Ama yeni jenerasyon, 20-25 yaşlarında olanlar artık burada kalmak istemiyorlar. Buraya gelmek istemiyorlar.

Fotoğraf: Ufuk Koşar

İş de yok herhalde...

E.Y.: Tabii. Bir diğer durum bu Kiptaş blokları, Nar City. İsteyen istediği yere istediği siteyi yapabiliyor. Mahallenin alanı giderek daralıyor. Mahalle sıkıştı. Bir taraftan dönüşmek de zorunda, çünkü binalar sağlam ve güvenilir değil. Babamdan biliyorum, bizim üçüncü katı üç el arabası kum bir torba çimento ile yaptık. Şimdi bakıyorsun dökülüyor. Birçok ev böyle. En yeni ev 1990'da yapılmış. 25 yıllık bir evden, yapısından ne kalite bekleniyor ki?

Bir diğeri de şu: 2004'ten bu yana tek çivi çakılmadı evlere. Çatısını falan da yapamıyor. Bütün bunlar bir bezginlik yaratıyor. Mahalleli de bir an önce ne olacaksa olsun istiyor. Güvenlik probleminden daha önemli bir güvencesizlik problemi var. Artık önünü görememenin verdiği sıkıntı var.

Hep mahalleli adına sordum, peki sen kendi adına ne istiyorsun?

E.Y.: 3-4 ay öne bizim yan taraftaki komşu evini sattı. 300 metrekare yeri 400 bin TL'ye satmış. Satın alan adam 1 milyon liralık yatırımı göze almış olsa gerek. Çünkü 400 bin TL'si olan insan gelip Gülsuyu'nda oturmaz. Ya onu 1-1,5 milyona çıkartacak bir yatırım

Mahalleli de bir an önce ne olacaksa olsun istiyor. Güvenlik probleminden daha önemli bir güvencesizlik problemi var. Artık önünü görememenin verdiği sıkıntı var.

peşindedir ya da kalsın burada, sonra başka bir şey yaparım, diye düşünüyordur. Derken satışa aracılık eden emlakçı aradı. Görüştüğümüzde evimi satmak istiyormuşum gibi konuştum. 350 bin lira teklif etti. Mahallede 100 bin lirayı, 150 bin lirayı bir arada görmeyen ciddi bir nüfus var. Bu para hiçbir işe yaramayacak satsa. Ama bir yandan daha önce böyle bir miktarı görmediği için cazip geliyor. Öte yandan Sulukule'yi, Ayazma'yi, Tarlabası'nı gördük. Yatırımcının parası gider, ama adam zar atıyor sonuçta. Kumar oynarken işini biliyor adam. Ben ne düşünüyorum? Burası altı-sekiz katlı bir yere dönüşürse, emsal oranlarının düşük, mahallelinin gerçekten burada kalabildiği ama rantı da yüksek olmayan bir dönüşüm olursa ben Gülsuyu'nda kalırım... "Kendimi

mahalleye adadım," diyemem, ancak bu kentsel dönüşüm süreci beni çok motive etmişti. İstanbul'un bir Mahalle Dernekleri Platformu deneyimi var, 26-27 mahalleli bir araya gelmişiz, üstelik hiyerarşi kurmadan. Yönetici şu olsun, yönetim kurulu bu olsun, dernek olalım mevzularına girmeden. Her mahallelinin deneyimlerini paylaştığı, başına gelenleri diğerlerine anlattığı bir süreci yaşadık. Bu beni motive ediyordu. Başbüyük'ü bu kadar yakınımızda olmasına rağmen daha önce hiç tanımıyorduk. O kadar kendilerini kapatmışlardı ki. Ama bir baktık orada insanlar çok güzel mücadele ediyorlar. Bizden daha gerçekçi, daha ayakları yere basan, daha geleceğini görebilen haldeler. Biz sol içinde o kadar kendimize kapanmışız ki, bir paradigma oluşturmuşuz. Başbüyük'lüler paramparça ettiler bunu. Başka türlü bir direnişin mümkün olabileceğini gösterdiler. Bunun örnekleri çok. Dolayısıyla burada biz altı-sekiz katlı, rantın pek yüksek olmadığı, mahallelinin mağdur edilmediği bir durum isteriz. Tamam, beş değil üç daire versin. Aileden birileri de gitsin başka yerde otursun. Müteahhit de kendine bir daire artırıbiliyorsa yapsın. Çünkü planlarda buranın nüfusu zaten iki katına çıkıyordu. Şu an böyle bir artış

mahalleyi sarsmaz, nüfusun yarısı zaten kiracı. Eğer bu koşullar sağlanırsa insanlar kalır burada. Gülsuyu'nu bir ev olarak görüyorum. Kendine kapanmış, son durağı olan, sınırları belli olan, içinden geçilmeyen bir yer. Mesela Maltepe'den geçip Kartal'a gidersin ama Gülsuyu son durak. Bir ev; yaşam formu belli. Belki de ben burada doğup büyüdüğüm için bana öyle geliyor. Daha güvenli geliyor. Zaten bunun için buradayız, onun için biraradayız, güvende olmak için. Hatta siyaseten hiç uyuşmadığım insanlarla biraradayım bu konuda. Bu da çok nadir bir şey.

Mahallede olmanın farkı bu galiba...

E.Y.: Çok çatışmalı siyasi gruplarla bir mücadele yürütüyor. Yan yana olmak önemli. İşte biz 2010'da ayrıldık. Güzelleştirme Derneği'nden. Arkadaşlar siyasi dernek yapmak istediler, biz ise mahalle derneği olarak kalması gerektiğini savunduk. 2014'te buradaki derneği açtık. Şimdi yine biraradayız, yan yanayız, aynı şeyleri söylüyoruz. Yeni derneğin adı Güldam oldu. Kadınlar bizi terk ettiler. Kendi dayanışma derneklerini kurdular. Biz erkek erkeğe kaldık ne yazık ki.

Neden böyle bir yolu tercih ettiler?

E.Y.: "Başörtülüler kendilerini güvende hissetmiyorlar, erkekler arasına girmek istemiyorlar. Biz onlarla daha iyi ilişkiler kuruyoruz" dediler. Bu da başka bir güvenlik meselesi. Şu an iki derneğimiz yani. Bir de Kadın Dayanışma evi var, biz varız. Güzelleştirme Derneği ile bir araya gelip gelmemeyi tartışıyoruz her şeye rağmen.

Peki, bütün bunlar neden bir gelecek perspektifi oluşturmaya yetmiyor?

E.Y.: Yetmiyor, çünkü bunu belediye de sağlayamıyor, biz kendimiz de sağlayamıyoruz. Ülkenin şu andaki politik durumu da çok müsait değil. Ama şunu çok rahat söyleyebilirim ki birçok açıdan bana umut veriyor. Biz burada şu anda yürüyüş yapalım desek 40-50 kişi yaparız. Gezi'de inanılmaz bir şekilde 1500-2000 kişinin yürüdüğünü biliyorum. Komşularımızın hepsi Alevi. Kürtler de var bizim mahallede. Ama Cizre'deki olaylar veya Alevilere ilişkin tartışmalar mahalleye pek girmedi. Buranın kendi iç dinamizmi var ve herkes de bu dengeleri gözetiyor. Ben Sünni biri olarak Cem Evi'ndeki önemli toplantılara çağrılıyorum. Tek başına kimlik siyasetinden bakıyor olsaydım mahalle meselelere, ne işim var benim Cem Evi'nde?

Mahallenin altında bulunduğu tehdit bir şekilde bu insanları birbirleriyle tanışmaya ve olmaya teşvik etmiş olabilir mi acaba?

E.Y.: Keşke Türkiye'deki meselelerde de böyle bir şey görebilsek.

Peki, 12 yıldır bilfiil bu dönüşüm tartışmasının ve mücadelesinin içindesin. Kendi adına ne öğrendin bu süreçten?

E.Y.: Politik kurumlarımız bizi esir alıyorlar. Bütün partiler için geçerli bu. Ben radikal bir sosyalistim. Kimi görüyorum sosyalistler arasında: EMEP, ÖDP, TKP, kısmen HDP. Hepsini bazı yönleriyle kendime yakın görüyorum. Ama hepsi bir politik düşüncenin çerçevesi içine girmişler, onun dışına çıkamıyorlar. Bunu şöyle anladım. Bir boşluğuma denk gelmişti, ÖDP'den ayrılmıştım, artık politik bir aidiyetim yoktu. Tam o süreçte kentsel dönüşüm tartışması başladı, 2004 yılıydı. Meğer mahalle ne kadar verimliymiş, parti ayak bağı oluyormuş. Bizi özgürleştirmiyor, bize geniş alanlar yaratmıyor, tam tersine bir hiyerarşi içinde, sen şurada olacaksın, sen şunu yapacaksın, diyor. Bize bir çerçeve çiziyor, bizi konumlandırıyor, bu sınırlar içinde politika yapın diyor. En alttan en üste kadar. Bunu çok net gördüm. Bu Türkiye için bir umut değil. İstanbul veya bizim yaşadığımız yerler için de bir umut değil. Böyle bir politik yapılanma umutsuz, bundan bir şey çıkmayacak. Gezi buna bir eleştiriydi aslında. Tam da o politik sınırların dışında kalan insanların başarısıydı. Haksızlık da etmeyelim, oradaki insanların çoğunun politik bir aidiyeti vardı belki.

Ama kendilerine örgütlerin koyduğu sınırları aşma girişimlerinin bir parçasıydı.

E.Y.: Evet. Zaten aslında kendi kişisel gelişim hikâyemde bu aşma olayının küçük bir versiyonunu mahallede yaşadım.

Gezi'den önce.

E.Y.: Yani kendimi abartmayayım ama Gezi'nin en başından beri oradaydık, onu kısmen biz yarattık. İstanbul Kent Hareketleri'ydi, İstanbul Kent Savunması'ydı, Kuzey Ormanları Savunması'nın öncüleriydi, LGBTİ'ydi, bizdik yani. İlişki içindeydik hep. Ben demiyorum, biz diyorum. Gezi'yi biz yaptık bu bağlamda. Belki de benim kişisel hikâyemin bir tezahürü Gezi'de çıktı. Bu önemliydi benim için. İkincisi

Gezi'nin en başından beri oradaydık, onu kısmen biz yarattık. İstanbul Kent Hareketleri'ydi, İstanbul Kent Savunması'ydı, Kuzey Ormanları Savunması'nın öncüleriydi, LGBTİ'ydi, bizdik yani. İlişki içindeydik hep. Ben demiyorum, biz diyorum. Gezi'yi biz yaptık bu bağlamda. Belki de benim kişisel hikâyemin bir tezahürü Gezi'de çıktı. Bu önemliydi benim için.

Gezi gerçekçiydi, ayakları yere basan bir yerde bulunuyordu. Burada övünüyüm, bunu 2004'te öngörmüştüm. Bu bizim gelecekte parametremiz olacak. İşçi sınıfı ve öğrenci hareketi gibi bir alan hareketi gibi görmek lazım kent meselesini, diyardım. Önümüz çok açıktı. Ama benim görmem yetmiyor. Bizlerin mahallelerden öğreneceğimiz çok şey var, mahallenin de bizden öğrenecekleri var. Gülen'sü'da yaptığımız işin pozitif bir örneğe dönüşeceğini gördüm. Hepimiz mahalleliyiz. "Bizim Ali" de mahalleli, ayakları yere basıyor. İbrahim Abi, Kadife Abla, mücadele içindeki tüm arkadaşlarımız mahallede oturuyorlar. Ama Sulukule'de bunu beceremedik, yapamadık. Tepebaşı'nda yapamadık, Ayazma'da yapamadık. Sonrasında akademik olarak da iyi mücadele edemedik. Akademi döküldü resmen orada. Mücella Yapıcı da hep oradan bastırıyordu, odaların bu işlerin içine aktif olarak girmeleri gerekirdi. Odalar da döküldüler, sadece akademi değil. Ondan sonra işte partiler ve örgütler geliyor. Bizim payımız yok mu diyeceksin, süreci yönetecek şekilde örgütlenemedik. Örgütlenbilseydik biz onları dönüştürürdük belki. Şehir Plancıları Odası mesela, bizden doğru dönüşürdü. Biz yapardık da. Yapamaz mıydık? Ciddi bir mahalli hareket olsaydı, yerel örgütleri belli bir seviyeye çıkarsaydık, çok rahat bizim danışmanımız olurlardı. Dolayısıyla hep yeniliyoruz.

Bu konu ile alakalı çok karamsar bir haldesin.

E.Y.: Türkiye'de siyaset kanalları o kadar kapalı ki...

GELENEKSEL CİNSİYET KODLARININ MEKÂNSAL İZDÜŞÜMLERİ: GÜLSUYU-GÜLENSU MAHALLELERİ

Gülsuyu-Güleusu mahalleleri, 2000’li yıllarda İstanbul yaşanan kentsel dönüşüm sürecinin ve bu sürece karşı ortaya çıkmış muhalefetin merkezinde yer almış mahallelerden. Özlem İngün, kısa zaman önce İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde tamamladığı doktora tezinden hareketle, bu mahallelerdeki siyasal mücadeleyi toplumsal cinsiyet perspektifini merkeze alan bir gözle değerlendiriyor.

Kent olgusu, sosyoloji, antropoloji, mimarlık, ekonomi, tarih, coğrafya gibi birçok disiplinin kesiştiği ortak bir noktada durur. Bu bağlamda, kenti tek başına soyutlayarak cinsiyeti görmezden gelen bir yaklaşımla inceleme ve anlama olanağı yoktur. Çünkü cinsiyetçi bakış, bahsi geçen her bir disiplin içinde görünür bir şekilde vardır ve bu anlamda her bir toplumsal olgunun içinde kadınların tarihi yok sayılmıştır. Bu ön kabulde yetkin bir kent analizi bize, kentin içinde olduğu ülke ve toplum yapısı, toplumda var olan ya da olmayan cinsiyet asimetrisi hakkında geniş bir kavrayış alanı sağlar.

Bu anlamda, kentsellik kavramı da önem kazanır. Kentsellik; bir toplumun yapısı, iş bölümü ve egemen üretim tarzı ile tutarlı bir hayat tarzını yansıtır.¹ Dolayısıyla kent, hükümetlerin ideolojilerini yayma aracı olduğu kadar bireylerin ve toplumların da düşüncelerini, isteklerini ifade ettikleri yerlerdir. Kenti nitelendirirken kente nasıl ve nereden bakacağımız, bir bakıma bizim nerede, nasıl durduğumuzla doğrudan ilişkilidir. Her disiplin kendi kavramsallaştırması çerçevesinde bir kent tanımlar ve farklı siyasal yaklaşımlar, farklı sınıflar, ideolojiler, kültürlerle birlikte kapitalizm ve patriarka da bu tanımlamaları şekillendirir.²

Her hükümet kendi ideolojisi, yerleşik patriarkal zihniyet ve sistem çerçevesinde ülkede var olan kurumları ve toplumsal yapıyı dönüştürmeye çalışır. Erkler,

mekânlar aracılığıyla iktidarlarını sağlar, meşruiyetlerini toplumlar nezdinde doğrularlar. Bu anlamda kentler, aynı zamanda egemenlerin egemenliklerini ve yerleşik patriarkal sistemi sürdürmelerini sağlayan etkili birer araçtır. Kentleri şekillendiren temel etken, iktidarların bir yandan kendileri için kurguladıkları simgesel mekânları üretmeleri, diğer yandan da halkı denetleme istencidir.

Kent olgusunun tarihsel süreç içerisinde gelişimi ele alındığında, geçirdiği değişim ve dönüşümlerin, içinde yaşadığı cinsiyetçi toplumsal yapıdan ve kurumlardan bağımsız olmadığı görülür. Kentlerin ortaya çıkışı ticari faaliyetlerin eş zamanlı artması ile ilişkilidir. Tüm sanayileşmiş kentler, sosyal yapıları itibarıyla az çok

Kentler, egemenlerin egemenliklerini ve yerleşik patriarkal sistemi sürdürmelerini sağlayan etkili birer araçtır. Kentleri şekillendiren temel etken, iktidarların bir yandan kendileri için kurguladıkları simgesel mekânları üretmeleri, diğer yandan da halkı denetleme istencidir.

birbirlerine benzerler. Tüm bu kentlerde teknoloji daha fazla yer tutmaya başlar; teknolojik gelişmeler ve egemenlerin ideolojileriyle birlikte, kentsel mekânlar ve kentte yaşayanlar da değişim ve dönüşme uğrar; verili bu sistem içerisinde kadın emeği görünmez olarak kalmaya devam eder. Ekonomik anlamda yapısal değişimler, siyasal dalgalanmalar her döneme damgasını vurur ve her yeni dönemle birlikte kentler de yeni bir evreye girer. Her dönem kendi kentini yaratır, toplumsal yapı ya bu değişimlere sessizce riayet eder ya da direnir.

Modern dünyada kentsel mekânların özgünlüğü, ulus-devlet, küresel kapitalist (neoliberal) ekonomi veya dünya sisteminin ortaya çıkardığı ulusal ve uluslararası merkezileşme (çevre-merkez etkileşimi) süreçlerinin etkisiyle, gittikçe kaybolmaya yüz tutmuştur.³ Kentsel mekân, kentte yaşayan insanların ortaklıklarını oluşturan, günlük yaşam biçimlerinin şekillendiği, yaşam ve kimlik sunan önemli bir alandır.⁴ Modern kent aynı zamanda çelişen çıkarların da en önemli çatışma alanlarından birisidir. Bu çatışma ve mücadelelerde yer alan toplumsal güçler, bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde, mekânı yeniden üretir ve dönüştürürler. Bu bağlamda, mekânda ve mekân üzerinden verilen mücadeleler, iktidar mücadelelerinin de odağında yer alır. Mekân, toplumsal iktidar mücadelesinin taşıyıcısı olarak merkeze oturur.⁵

MAHALLELINİN GÖZÜNDEN
GÜLENSÜ-GÜLSUYU FOTOĞRAF
SERGISİNE HOŞ GELDİNİZ 11 MAYIS
01 HAZİRAN
LİS photofest. fotoğraf vakfı
Gülensu ve Gülsuyu Güzelleştirme Der.

Fotoğraf: Ufuk Kaşar

Kentler kapitalizmin doğuşunda tarihsel olarak özgün bir rol oynamıştır; kapitalist ekonomik ilişkiler içinde oluşan süreçlerin etkileşim alanı, sermaye birikimi ve işgücünün yeniden üretildiği alanlar olmuştur. Tarihsel süreç içinde olduğu gibi günümüzde de kentler, kapitalizmin kendini devingen tutabileceği uygun koşulları sunarak, bu doğrultuda dönüştürülmeye çalışılır.⁶ Küreselleşme dünya üzerindeki eşitsizliği olduğu kadar, kent içindeki eşitsizliği de tırmandırıcı bir etkiye sahiptir. Büyük kentlerde ortaya çıkan ikili yapı (varsıl ve yoksul) da, gitgide artan bu eşitsizliğin mekâna yansımaları olarak ortaya çıkar. Kentlerde, ortak kamusal alanlarda bir araya gelme, bir arada yaşayabilme söz konusuysa, bugün bu ikili yapının aralarındaki tüm ortak paylaşım alanları kaldırılıp atılmaktadır.

Kentlerin yaşadığı dönüşümler kapitalist ekonominin yeniden yapılanma sürecinde siyaset, kültür ve ekonomi arasındaki karşılıklı etkileşimlerin sonucudur ve küresel kent söylemleriyle yönlendirilip meşrulaştırılır.⁷ Kentler, günümüzde kapitalizmin yeni boyutu ekseninde, hizmet üretiminin sanayi üretiminin önüne geçtiği mekânlar olarak yeniden düzenlenirler. Kentlerdeki üretim biçimlerinde görülen bu farklılaşma, sosyal sınıfları da yeniden yapılandırır. Kentin bir yanında varsıl kesimin

İstanbul'da yaşayan toplumsal sınıfları homojen adacıklara bölen ve aralarındaki etkileşimleri yok sayan, yeni bir kamusal alanın temelini oluşturan mekânsal ayrışma, yaşamlarımızın niteliğini bozmaya devam ediyor. Var olan sistem, ortak yaşama bilincinin, çeşitliliğinin, komşuluğun yok sayıldığı bir hayat biçimini öngörüyor.

yaşadığı gökdelenler yükselirken, diğer alanlarında yoksul kesimin yaşadığı gecekondu mahalleleri kentte varlıklarını sürdürür. Kapitalizm kendini kentler üzerinden yeniden yapılandırırken, kentsel mekânı ayrıştırarak toplumsal ayrışmayı da tetikler. Küresel sermayenin yönlendirdiği kentsel dönüşüm projeleri ile dünya sermayesinin kentlere çekilmesi amaçlanırken, kentler bu anlamda birbirleriyle yarışırılır. Kent merkezlerinde yaşayanların tasfiyesini ve mülklerin hızla el değiştirmesini öngören projeler, yerel güçlerin de katılımıyla yeni yoksullaşma ve zenginleşme biçimlerinin de kaynağı haline gelir.

Gülsuyu-Gülemsu Örneği

Heterojen bir nüfusa sahip ve çeşitli kültürlerin birbirine karıştığı tüm kozmopolit kentler gibi İstanbul da tezatların kenti olarak kendini konumlandırmıştır. İstanbul, nüfusunun büyük bir bölümü başka yerlerde

doğmuş bir göçmenler kentidir.⁸ Bir yanda göçmenlerin, üst ve orta sınıfların kentsel mekândan pay alma savaşı, diğer yanda küreselleşme dinamikleri ile belirginleşen, toplumsal sınıfların yeni ilişkilere eklenme çabaları, kent içindeki ayrışmalara temel oluşturur. İstanbul'un en belirgin özelliklerinden birisi de konut alanlarında görülen ayrışmadır. Kent, fiziksel dönüşümün etkisiyle kozmopolitliğini kaybetmeye başlamıştır. Kentte yaşayan toplumsal sınıfları homojen adacıklara bölen ve aralarındaki etkileşimleri yok sayan, yeni bir kamusal alanın temelini oluşturan mekânsal ayrışma, yaşamlarımızın niteliğini bozmaya devam ediyor.⁹ Çünkü var olan sistem, ortak yaşama bilincinin, çeşitliliğinin, komşuluğun yok sayıldığı bir hayat biçimini öngörüyor.¹⁰

Kentsel dönüşüm projeleri marifetiyle yerinden edilme riski ile karşı karşıya kalan gecekondu mahallerinde

yaşayan halk, evlerini korumak için çeşitli dernekler kurmuş ya da var olan dernekleri bu amaç çerçevesinde yeniden şekillendirmişlerdir. Yıkımlarla karşı karşıya kalan kadın, erkek, yaşlı, genç bir olup büyük bir direnişi ortaya çıkarmışlardır.

Kentsel dönüşümün hedefi haline gelen gecekondu mahallelerinin çoğunda, yerel düzeyde toplumsal hareketler oluştu. Her bir mahalle özelinde farklı seviyedeki bu yapılanmalar, katılım ve güç ilişkileri temelinde, kendi rızaları dâhilinde olmayan bir dönüşümün kendilerine dayatılmasına karşı çıkma pratikleri geliştirdiler. Yerelde meydana gelen bu hareketler, makro düzeyde kentte gerçekleştirilmeye çalışılan mega-projelere karşı birleşik bir güç ve mücadele ortaya koyamasalar da bu projelerin uygulanış aşamalarında önemli etkileri oldu. Mahalle dernekleri, platformlar, sivil inisiyatifler, meslek odaları gibi birçok oluşumu kapsayan bu hareketler, kentin fiziksel, toplumsal ve kültürel anlamda yeniden inşasına karşı duran önemli yapılar haline geldiler.¹¹ Bu anlamda, İstanbul Anadolu Yakası'nda yer alan Gülsuyu ve Gülenso Mahalleleri, kentsel dönüşüm projelerine karşı, hala devam eden, güçlü bir yerel direniş örneği gösterdiler. Gülsuyu ve Gülenso, aslında yapısal olarak farklı iki mahalledir. Gülsuyu Mahallesi genelde Karadenizlilerden oluşurken, Gülenso Mahallesi nüfusunun çoğu Alevi ve Kürt halktan oluşuyor. Ama tarihsel olarak birbirlerine bağlı bu mahallelerde güçlü bir dayanışma ve örgütlülük hali öne çıkıyor.

Kentsel dönüşüme karşı oluşturulan mahalle örgütlerinde, cinsiyete dayalı dinamikleri çözümlenmeye çalıştığım doktora tez çalışmamda, alan çalışmasına başlamadan önce ön kabulüm, toplumsal hareketlere cinsiyet asimetrisi bağlamında bakabilmenin mahalle özelinde daha görünür olacağı idi. Yoksulluk kadınlarca daha yoğun olarak yaşandığı ve hissedildiği için kadınların tepki vermede, eyleme geçmede daha katılımcı olacakları kabulü ile mahalle bazlı örgütlenmelerde kadınların katılımının büyük önem taşıdığı düşünülüyordu. Fakat teoriden pratiğe geçtiğim aşamada, uygulamanın bu şekilde olmadığını farkına vardım. Kentsel dönüşüme muhalif olan ve temelde yaşam, barınma haklarını savunan mahalle halkının oluşturduğu

Güldam'da (Gülsuyu-Gülenso Dayanışma Derneği) katıldığım toplantılarında, gözlemediğim yirmi-yirmi beş kişi arası değişen katılımcıların içerisinde, en fazla iki ile dört arası değişen kadın katılımı söz konusuydu. En az bir buçuk-iki saat süren toplantılarda bu kadınlar, genelde dinleyici konumundaydılar. Fakat bu durum, dernekteki erkeklerin kurdukları bir hiyerarşi ya da güç ilişkisi sonucunda ortaya çıkan bir durum da değildi. Kadınlar kendi tercihleri ile dinleyici pozisyonunda kalıyorlardı. Verili durum için her ne kadar bu tespit doğru olsa da, kadınlar ve erkekler arasındaki bu farklılığı, ayrımı yaratan ve besleyen cinsiyetçi toplumsal yapı ve sistemlerin etkisi yadsınamayacak bir gerçeklik olarak duruyor.

Toplumsal hareketler, amaçlarına göre cinsiyetçi söylemleri kullanabiliyor. Bunu, kimi durumlarda erkekler kimi durumlarda ise hareketin içindeki varlıklarını meşru kılabilmek için kadınlar kullanıyor. Örneğin, işçi sınıfı hareketlerinde kadınlar cinsiyetsizleştirilirler; yoldaş, işçi, emekçi olarak harekete dâhil edilirler ve bu kadınlar da varlıklarını maskülen bir tavra bürünerek gösterirler. Mahalle düzeyinde gerçekleşen kentsel hareketlerde ise kadınlar, kadın olarak hareketin aktörleridir. Ama bu sefer de daha önceki hareketlerde olduğu gibi baci, ana, kardeş olarak. Aslında "baci" söylemi, çok sorunlu bir ifade; açıkça ifade edilmese de örtük olarak, kadınların korunmaya ihtiyaç duyan, güçsüz varlıklar olduğunun kabulünü yansıtır. Dernek üyelerinden K. Bey'in kadınların katılımları ile ilgili sözleri, erkek bakışı altındaki cinsiyetçiliği açığa çıkarıyor:

"Nerde analarımız, bacılarımız varsa, orada aktivite, heyecan, çekidüzen vardır, saygı vardır."

Yerleşik patriarkal toplumsal yapının kamusal alanda kadını konumlandırışı, ancak "ana-bacı" söylemleri düzeyinde kalıyor. Örgütlülük içerisinde yer alacak kadınlar, birey olmaktan öte önce bu söylemler çerçevesinde konumlandırılıyor. Harekete katkıları ve sağlayacakları fayda ise gene bu söylemlerin toplum nezdinde taşıdığı, yüklediği değerler manzumesi etrafında önem kazanıyor.

Güldam'ın toplantılarında genelde gördüğüm Ç. Hanım'ın sözleri, kadınların

örgütlülüğe çekilmesinin gerekliliğini vurguluyor. Kadınları süreçten en çok zarar görenler olarak ifade ediyor:

"Aktif bir çalışma yapamıyoruz, özel sorunlarımız oluyor. Derneğin çalışabilmesi için duyarlı mahallelilere ihtiyaç var. En çok kadınlar etkileniyor; yoksulluktan, zamlardan en çok kadınlar etkileniyor. Zamanım bana yetmiyor ki, örneğin buraya zaman ayırıyorum ama zor oluyor tabii. Mesela derneğe gelenler eşlerini de alıp gelseler, beşken on oluruz. Gene diğer mahalle dernekleriyle ilişkiye geçerek çoğalmalıyız."

Gene toplantılarda çok az gördüğüm B. Hanım zaman sorunundan yakınırken, derneğe başka türlü fayda sağlayabileceğini söylüyor:

"Kadın kolları çok önemli. Kaç kadın var bilmiyoruz dernekte. Nasıl katabiliriz kadınları buraya? Her kesime hitap demiştik başta, üyelerimiz kim, kaç kişiyiz, bunları bilmemiz gerekiyor. Gerçi ben bayağıdır katılmıyorum toplantılara, bu da benim özeleştirim olsun. Kadın koluna giremem, zaman ayıramam, toruna bakıyorum. Ama evlerde broşür dağıttım, zaten CHP mahalle temsilcisiyim. Gençlik Kolları'nı da oluşturmak gerek."

Bu noktada, mahallede her ne kadar yoğun bir politize genç nüfusun varlığından söz edilebilir olsa da genel oran ile kıyaslandığında bu oranın gün geçtikçe düştüğü gözlemleniyor. Bunun nedenlerinin başında, 1980 sonrasında siyasal kültürü içinde yetişmiş olma, mahallenin kuruluş aşamasındaki ortaklaşma deneyimini yaşamamış olma ve geleneksel patriarkal yapının hâkimiyeti sayılabilir.

Kadın Kolları'nın kurulması ile ilgili yapılan dernek toplantısında yer alan Cem Evi Kadın Kolları Başkanı L. Hanım da kadınların kentsel dönüşüm ile ilgili konularda duyarlılığını vurguluyor, fakat o da diğer kadınlar gibi zaman ayırmasının zor olduğunu ifade ediyor:

"Eskiden daha aktifti kadınlar. Eski komşuluk, birlik yok artık. Ama biz elimizden geleni yapıyoruz. Gençlik Kolları için de uğraşıyoruz. Toplantı olduğu zaman gelirim ama her zaman gelemem. Anadolu Bacıları diye

Fotoğraf: Ufuk Koşar

toplantı yaptık. Herkes gelirim dedi ama kimse gelmedi. Kocana yemek yaparsın, gelince ısıtır yer yemeğini... Ne olacak ki, engel değil bu. Benim eşim hastaydı, hazırlıyordum her şeyi, ısıt ye derdim, çıkardım ben. Nereye gidiyorsunuz, niye gidiyorsunuz diyor beni görünce, sen de gel. Ama yönetimde kadınlar da olsun, sadece erkekler olmaz, siyasilerde de öyle. Biz adaylığımızı koyuyoruz da onlar seçmiyor, n'apabilirsin..."

Kadınların kurulu derneğe katılımlarını etkileyen unsurların başında, verili toplumsal yükümlülükleri başı çekiyor. İşsizlik ve yoksulluk, mahallede yaygın olarak gözlemlenen yaşamsal sorunların başında geliyor. Acil yaşam sorunlarının varlığı, katılım ve örgütlülüğü ertelemeyi gerektirecek bir durum yaratıyor. Bu durum da mahalledeki belirli kesimlerin öncelikli stratejisini, hayatta kalma ve tutunma eksenine çekiyor. Kadınların dernekte bulunmuyor olmalarının, kadınların (temizlik, yemek, çocuk ya da yaşlı bakımı gibi) ev içi sorumluluklarının fazla olması veya kocalarının sözü, izni dışında hareket etme şanslarının olmaması gibi bilindik nedenleri var. Ancak yaptığımız görüşmeler sırasında öne çıkan daha çarpıcı bir başka neden ise kadınların

kendilerine olan güvensizlikleri, söz ve bilgi üretmekteki isteksizlikleriydi. Güldam Derneği'nin toplantılarında sürekli karşılaştığım dernek üyesi Ş. Hanım, kendisi ile ilgili en çok şikâyetçi olduğu şeyin konuşmakta, kendini ifade etmekte zorlanması olduğunu söylerken, kadın olmanın aslında nasıl da toplumsal olarak belirlendiği, öğretildiği, dayatıldığı gerçeğini ifade ediyordu:

"Aklımdan, kafamdan geçenleri aktaramamaktan çok şikâyetçiyim ve bunun için terapi almayı düşünüyorum. Genelde kadınların da ortak sorunu bu değil midir zaten... Bizler susmaya, susturulmaya alışmışız, keşke ben de oradaki erkekler gibi aklımdakileri konuşabilsem. Mesela C. Abla var 70 yaşlarında, ben onu aldım derneğin toplantılarına götürdüm. Ama bir süre sonra kulağıma eğilip, 'ya ben bir şey anlamıyorum ne diyor bunlar,' dedi. Ben de anlamıyorsan eziyet çekme gelme dedim. Umursamaz davranıyor, nasılsa millete ne olacaksa bana da olacak diyor, kadercî."

Kadınların bu özgüven eksiliğinin, hem eğitim düzeyi hem de toplumsal cinsiyete bağlı geliştiği söylenebilir. Wedel, Ümraniye'nin gecekondular

mahallelerinde yaptığı bir araştırmasında, mahallelerde düzenlenen –çoğunlukla erkeklerin katıldığı– toplantılarda yer alan kadınların, cesaretlerini toplayıp konuşmaya başladıklarında, konuşma üslubu, kullanılan kelimeler noktasında tıkanıp eleştiri odağı haline geldiklerinden bahsediyor. Bunun nedenleri arasında, bu kadınların bu tarz toplantılara katılımda sınırlı düzeyde kalmaları ve dolayısıyla deneyimsizlikleri geliyor. Neticede kadınlar, mahalle ile ilgili sıkıntılarını ya da çözüm önerilerini uygun sözcüklerle ifade edemediklerinden, daha eğitilmiş ve deneyimli kişilerin bu sorunları düşünerek, ifade etmesini bekliyorlar.¹²

Mahalle derneklerinde bazen gizil bazen açık olan feodal yapı, derneğe kadın katılımını kısıtlayan önemli unsurlardan biri. Bu anlamda özellikle hemşeri dernekleri aleni biçimde bu yapıyı taşıyor. S. Hanım da bir kadın olarak, derneklerin taşıdığı bu yapının kendisini kısıtladığı ve dışarıda bıraktığını anlatıyor:

"Orda daha bir feodal yapı var, siyasal bir şeyi olmadığı için çok fazla orda gene biz bir kadın çalışması yapıyorduk, 8 Martlarda, 5 Kasım kadına yönelik şiddet mücadeleleri, paneller, anneler günü gibi zamanlarda çalışmalar yapıyorduk. Ama dediğim

Fotoğraf: Ufuk Koşar

gibi o feodal yapı daha çok olduğu için köy derneklerinde, kadınların derneğe her gün, istediği zaman girip çıkması çok mümkün olmuyor.”

Mahalle üzerine düşünmek

Mahalle, en basit anlamıyla komşuluk ilişkileri, ortak tarih, toplumsal ilişkiler, ortak çıkarlar yani paylaşılan ortak bir hayatı temsil eder. Mahalle aynı zamanda, ampirik olarak zengin bir çerçevede sunar. Toplumsal dayanışma, örgütlenme, ortak çıkarlar ya da ters düşen menfaatler gibi içinde barındırdığı toplumsal dokunun ana sahnesidir.¹³

Kentlerde gündelik hayatlar, mahalleler özelinde gerçekleşir. Bu anlamda mahalle, insan temelinde anlam kazanır, mekânsal özelliklerini insan toplulukları ile kazanır ve yaşatır. Mahalle aynı zamanda ev demektir; bir anlamda “büyük ev”dir. Bu özellikleri ile her bir mahallenin kendi içinde yaşattığı insan toplulukları ile ayrı birer kimliği, ruhu vardır ve kent, ayrı ayrı her bir mahalle ile kişilik bulur, kentler yaşayan birer organizma haline gelir. Mahallenin önemi, içinde yaşayanların ona yükledikleri anlamlarda da saklıdır. İnsanlar yaşadıkları mahallelere kendilerinden, yaşamlarından ayrı ayrı anlamlar yükleyerek, oraları varlıklarının, kişiliklerinin birer parçası haline getirirler.

Hem mahalle onları dönüştürür hem de onlar ayrı ayrı ona değerler katarak, salt soyut bir mekân olan mahalleyi manevi bir güç, değer haline getirirler. Bu anlamda mahallenin değişmesi, dönüşmesi aslında insanların kişiliklerinin, kimliklerinin, toplumsal hafıza ve kültürün de değişmesi anlamına gelir.

Yaşadığımız yer, aldığımız kültür, geleneklerimiz dünyaya bakışımızı şekillendirir. Bu yüzden bazı şeyleri önemli ve bilmeye değer buluruz. Çevre bizim dünyayı tanımlama ve açıklamak için hazırladığımız teorilere, hikâyelere şekil verir. Farklı toplumsal gruplar, mekânı farklı yollarla deneyimler. Aynı mekân (yer), toplumsal kimlik ve seyircilerin öznelliğine bağlı olarak, çok farklı anlamlara sahip olabilir. Bu nedenle toplumsal grup kimliğinin mekânla ilişkili olarak kuramlaştırılması gerekir. Diğer bir ifadeyle sınıf, ırk ve cinsiyet konusu gibi kategoriler, bizlerin çevremizdeki dünyayı nasıl deneyimlediğimizi etkiler. Bunu, Gülsuyu ve Gülensu mahallelerinde açıkça gözlemleyebiliriz. F. Hanım:

“Gülensu daha politik bir mahalle o yüzden kadınlar daha aktif. Gülensu’da ev dışında çalışan kadın Gülsuyu’ndan daha çoktur. [...] Kadınlar kendi özel hayatlarına ilişkin kendilerini çok fazla

Mahalle aynı zamanda ev demektir; bir anlamda “büyük ev”dir. Her bir mahallenin kendi içinde yaşattığı insan toplulukları ile ayrı birer kimliği, ruhu vardır ve kent, ayrı ayrı her bir mahalle ile kişilik bulur, kentler yaşayan birer organizma haline gelir.

öne çıkaramıyorlar, kendi içlerine kapanmışlar, yani nasıl diyim biraz akraba ilişkileri, hemşeri ilişkileri falan, onun dışına çok fazla çıkamıyorlar, kendi mahallemden baktığım zaman böyle... Bence biraz kendi tercihleri bu kadınların, geldikleri, aldıkları kültüre bağlı diye düşünüyorum.”

Sınıfsal çözümlemelerin farklı eşitsizlik pratiklerinin ortaya çıkarılmasının önünü tıkayışını, bu mahalleler üzerinden okuyabiliriz. Her iki mahalle de genelde alt sınıfların yaşadığı mahalleler. Ama sınıfsal ortaklıkları, onların ortak bir

hedefte örgütlü olarak birleşmelerine yetmiyor; çünkü nereli oldukları, mezhepleri, toplumsal cinsiyetleri kolektif bir yapının inşasında engelleyici faktörler olarak karşımıza çıkıyor. Aynı sınıfa mensup kadınlar farklı kimlikler ve çıkarlar üzerinden çeşitli asimetrliler üretebiliyor. N. Hanım:

“Gülsuyu daha apolitik, asosyal; onları da katmamız için politik olmayan bir dil kullanmamız gerek. Aslında tersi olması gerek, orası daha önce kurulmuş ama geleneksel olarak olabilir. Sınıfsal olarak fark yok, onlar da işçi, emekçi. Aldıkları geldikleri kültürle alakalı, genelde Samsunlu, Sinoplu, Giresunlu, Bayburtlular var orada. Bölgesel olarak geldikleri yerle ilgili daha apolitikler. Gülen su da ise Alevi, Kürt çok var, son yıllarda Güneydoğu’dan özellikle çok göç aldı burası. Oradakiler daha şükürcü, kadercı, muhafazakarlar. Bura daha politik. Başbüyük’deki gibi bir şey olsa, burada Gülsuyulu kadınlar aynı şeyi yapar mı bilmiyorum, bizim tapumuz var güvencesi ile belki yapmazlar.”

Kamusal alan ve özel alan arasında cinsiyetçi düzeyde çizilen sınırlar, siyasal katılımı erkeklerle göre konumlandırırken, kadınlar için bu alan erkeklerce ve bazı durumlarda kadınlarca da anormal ve etkisiz olarak addedilir. J. Hanım’ın başlarda yaşadığı tecrübeye, kamusal alana çıkışı, siyasal faaliyetlerde yer alışı hemcinsleri tarafından yargılanan bir durum olmuş:

“İlk evlendiğim zaman mesela kayınvalidem, şimdi olmuyor tabii ilk evlendiğim zamandı, ben sosyal siyasal çalışmalara giderken kızılıyordum, ama direk yüzüme söylemiyordu tabii, çünkü eşimin desteği olduğu için. Ama arkadan söylüyordu, onu ben hissedebiliyordum, niye gidiyor? Onların beklentisi, gelin dediğin evde iş yapar, kayınvalidesine hizmet eder, ne işin var sosyal siyasal çalışmalarda diye düşünüyordu tabii, otur. Ama zamanla o da alıştı tabii.”

Burada devreye geleneklerin, göreneklerin, kültürel örüntülerin girdiği söylenebilir. Geleneksel yapı içerisinde doğup büyümüş ve zaman içerisinde memleketinden büyük kentlere göç etmiş insanlar, verili yapıyı yaşatmaya devam ederler. Özellikle hemşerileriyle,

akrabalarıyla aynı mahallede yaşayan kadın ve erkekler için eski alışkanlıklar ve dayatılmış cinsiyet rolleri fazlasıyla önem kazanır.

Her bir toplumsal hareketin mevcudiyeti ve başarısı mağdur bir grubun varlığına bağlıdır, ayrıca görsel olarak öne çıkarılacak daha mağdur aktörler gereklidir. Kentsel dönüşüme karşı oluşturulan hareketlerde, bunu özellikle gözlemleyebiliriz. Kadınlar gördüğümüz üzere protestolarda, barikatlarda hep en ön saflarda yer alıyorlar; anne olma, eş olma, kardeş olma halleri üzerinden meşruluk ve başarı sağlama yoluna gidiliyor. Fakat güç ve iktidar ilişkileri artmaya başladıkça, kadınlar sahneden çekilerek yerlerini gönüllü ya da gönülsüz olarak erkeklere bırakarak, evlerine geri dönüyorlar.

Sonuç yerine

“Mekân” kavramı kent ve toplumsal hareketler çalışmalarında, sınıfsal ilişkilerin yeniden üretildiği ve bu minvalde sınıfsal mücadeleler bağlamında özellikle ele alınması gereken bir analiz nesnesi olarak karşımıza çıkar. Mekân, iktidar ve güç çatışmalarının odağı olurken, aynı zamanda cinsiyet ayrımının da tekrar tekrar yeniden üretilmesini sağlayan ve bu amaçla kullanılan bir unsur olarak önemlidir. Mekân, her anlamda sermayenin hizmetine sokulurken, aslında içinde barındırdığı toplumsal cinsiyet ilişkileri ile aynı zamanda, patriarkanın da hizmetine sokulmuş önemli bir iktidar alanıdır. Bu anlamda mekânı kadınlar üzerinden bir okumayla tekrar çözümlenmek ve kurgulamak gerekir. Toplumsal hareketlerin ve eylemlerin gerçekleştiği “mekânlar” da bu anlamda cinsiyet ilişkileri, toplumsal değişim ve dönüşümler bağlamında ve teori-söylem-eylem bütünlüğü nezdinde eklektik bir süreç olarak önem kazanır.

Kentsel toplumsal hareketlerin özünde ortak çıkarlar ve talepler yer alır. Bu eksende kentsel odaklı sorunların; cinsiyet, ırk, sınıf ve etnisite gibi farklılıkları eriterek, ortak bir paydada birleşmeyi kolaylaştırması gerekiyor. Fakat toplumun ve kurumların her veçhesinde yeri olan cinsiyet asimetrisi, bu ortaklaşmayı zorlaştıran önemli bir unsurdur. Kadınların da en az erkekler kadar bu asimetriyi koruduğu ve sürdürdüğü gerçeği de karşımızda duruyor.

¹ David Harvey, *Sosyal Adalet ve Şehir*, çev. Mehmet Morali (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 187.

² Özlem İngün, “Dönüş(türül)en Mahallelerde Toplumsal Muhalefet ve Cinsiyet Dinamikleri,” *Kent Üzerine Özgür Yazılar* içinde, ed. Cem Ergun, Muharrem Güneş ve Ayşe Dericioğulları Ergun (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013), 219.

³ R. J. Holton, *Kentler Kapitalizm ve Uygurluk*, çev. Ruşen Keleş (Ankara: İmge Yayınevi, 1999), 25.

⁴ Pelin Gökçür, *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008), 51.

⁵ Tarık Şengül, *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, (Ankara: İmge Yayınevi, 2009), 15.

⁶ Şengül, *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, 89.

⁷ Binnur Öktem, “Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı,” *İstanbul’da Kentsel Ayrışma* içinde, ed. Hatice Kurtuluş (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005), 38.

⁸ Ayşe Öncü, “İstanbullular ve Ötekiler: Küreselcilik Çağında Orta Sınıf Olmanın Kültürel Kozmolojisi,” *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında* içinde, ed. Çağlar Keyder (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 117.

⁹ Kentte yaşayanları sadece sınıfsal bakışla görme ve bu şekilde analiz etme eğilimi, doğru bir analizi baştan sakatlar niteliktedir. Kentte toplumsal sınıflarla birlikte cinsiyet, etnik köken, din gibi asimetrik ilişkilerin ihmalı metodolojik olarak hatalıdır.

¹⁰ Maya Özdemir Arıkanlı, “Kentsel Dönüşüm Sürecinde Eski Bir Gecekondu Mahallesi: Karanfilköy-Kentlere Vurulan ‘Neşter’ler,” *İstanbul’da Kentsel Ayrışma* içinde, ed. Hatice Kurtuluş (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005), 217.

¹¹ Tuna Kuyucu ve Özlem Ünsal, “Neoliberal Kent Rejimiyle Mücadele: Başbüyük ve Tarlabası’nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş,” *İstanbul Nereye? Küresel Kent, Kültür, Avrupa* içinde, ed. Deniz Göktürk, Levent Soysal ve İpek Türel (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), 87.

¹² Heidi Wedel, *Siyaset ve Cinsiyet*, çev. Can Kurultay (İstanbul: Metis Yayınları, 2001), 107.

¹³ Adalet Alada, “Yeni Bir Toplumsal Yapılanma için İşlevsel Bir Kamu Alanı: Mahalle,” *Avrupa Birliği Süreci ve Planlama: 5. Türkiye Şehircilik Kongresi Bildirileri* (Ankara: TMMOB-ODTÜ, 2001), 345.

KENT, GECE VE KADINLAR

Özgürlüklerin ve tahakkümün, potansiyellerin ve sınırların birbiri içine girdiği şehir mekânının denetimi ile kadın bedeninin denetimi arasında ne türden bir ilişki vardır? Modernliğe özgü bu endişenin gerisinde yatan dinamikler nelerdir? 2015 yılında tamamladığı doktora tezinde geç Osmanlı dönemi İstanbul’unda gece ve suç ilişkisi, kamusal eğlence ve aktivitelerin kontrolü temalarını incelemiş olan Nurçin İleri, bu güncel tartışmaya tarihsel bir perspektifle katkıda bulunuyor.

Kamelya Hanım 1896 yılında Taksim sokağındaki evinde ölü bulunduğunda, bu haber tüm sansasyonelliğiyle dönemin gazetelerine yansımış, maktulle beraber, annesi, köpeği ve evin uşağının hunharca katli en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştı. Kamelya Hanım’ın “ahlak-ı hafife eshabı”ndan olduğu ise okuyucuya

sunulan ilk bilgiler arasındaydı. Dönemin en önemli dergilerinden *Servet-i Fünun* yaptığı haberde maktulün “mesirelerde açık faytonla ve yalnız başına gezib kendini göstermek” çabasında olduğunu belirterek, Kamelya Hanım’ın geleneksel ahlaki normlara uymayan bu tavrının cinayetle alakası olabileceğini ima

etmişti.¹ Uzun süren incelemeler ve polisiye tetkikler sonunda bunun bir aşk cinayeti olduğu iddia edilerek olayın üstü örtüldü.²

Aradan yüz yılı aşkın bir zaman geçti. Daha birkaç ay evvel, 2016’nın Ocak ayında 19 yaşındaki E.F.B İstanbul’un

Warwick Goble. **Kaynak:** Alexander van Millingen, *Constantinople*, Londra, 1906.

güvenli olduğu düşünülen Bağdat Caddesi'nde gece evine dönerken tecavüze ve gaspa uğradı.³ Haberi takip edenler bu olayı “dehşet verici” buldular, eleştirdiler ama E.F.B'nin “gece o saatinde, sokakta ne işi vardı,” demekten de kendilerini alıkoymadılar. Hatta sosyal medyada bir genç kadının gece saat üçte Bağdat Caddesi'nde ne aradığına dair bir anket bile yapıldı.⁴ Bir kadının “gece o saatte sokakta” olması, bir erkeğin cinsel şiddetine maruz kalması için “yeterli” sebep olarak görülmüştü.

Peki oldukça farklı tarihsel zemini ve sosyal bağlamı olan iki ayrı zaman diliminde gerçekleşen bu cinayet ve tecavüz vakalarında, mağdur olana karşı gösterilen tavır bu kadar aynı kılan neydi? Sanayi devrimi sonrası dünyanın tüm büyük kentlerinde sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda büyük değişiklikler yaşanıyor. Bir yandan nüfus mobilizasyonu ve artışı, kırdan kente göçler, sanayileşmenin hızlanmasıyla yeni istihdam alanlarının ortaya çıkması, ulaşım, iletişim ve altyapı teknolojilerinin gelişmesi, ondokuzuncu yüzyılın hızla dönüşen zaman/mekân algısı ve zihin dünyasına damgasını vurmuştu. Bu “modern” dünya farklı ırk, etnik köken, sınıf ve cinsten insanın yüzleşme ve karşılaşma alanı olmuş ve herkes daha iyi koşullarda yaşayabilmek için yeni haklar talep etmeye başlamıştı. Kent, birçok kişiye yeni özgürlük alanları sunarken, dışlanmayı ve tehlikeleri de barındıran, toplumsal eşitsizliklerin daha görünür hale geldiği bir ilişkiler yumağına dönüşmüştü. Kentler kadınların kendilerini temsil etmeleri için her ne kadar özgürlükçü bir alan sunsa da, kentin sosyal organizasyonu cinsiyetçi iktidar ilişkileri ve eril bakıştan muaf olamamış ve kadınların mobilitesini sınırlandırmıştı. Fatmagül Berktaş, kentlerin kamusal alanın mekânı olduğunu ancak kadınların tarihsel olarak bu kentsel mekândan dışlandığını, kamusal alanda yer alacakları zaman ise belirli kısıtlamalara tabi olduklarını söyler. Buna rağmen Berktaş, Hannah Arendt'e referansla kamusal alanı insanların birbirlerine karşılıklı olarak görünür kılındıkları, birinin “baktığı” (özne), ötekini ise “bakıldığı” (nesne) hiyerarşik bir ilişki üzerine kurulu olmayan bir alan olarak tarif eder. Dolayısıyla kamusal alanların bireylere kendilerini başkalarıyla kıyaslama, özgünlüklerinin farkına varma ve kendilerini gerçekleştirme imkânı

sunduğunu belirtir.⁵ Bu doğrultuda, kadın hareketlerinin kentlerde filizlendiğini de hesaba katarsak, kentteki ilişki ağlarının kadınlara özgürlük alanı sunduğunu ileri sürebiliriz. Ancak kent, iktidarın da mekânıdır ve güçlerini ve söylemini görünür kıldığı yerdir. Henri Lefebvre'in iddia ettiği gibi asla nötr bir mekân değildir.⁶ Hiyerarşik bir güç dengesinin ustaca kullanıldığı, değişen politik kaygılara bağlı olarak eril söylemin sürekli kadın deneyimlerini sınırlandırdığı bir alandır. 19. yüzyıl boyunca dönüşen tüketim ve eğlence alışkanlıkları yeni bir gece kültürü yaratırken bu kültüre de doğal olarak erkek egemen bakış damgasını vurmuştur.

Modern kentler, kent sakinleri için nasıl ki birbirleriyle çelişen deneyimleri öne çıkaran bir mekân yarattıysa, geceler de kadınların istek, arzu, umut ve korkularının erkeklerinkiyle çeliştiği veya onlarınkini tamamladığı ya da kadınların özgürlüklerinin erkeklerinkiyle sınırlandırıldığı bir zaman dilimi yarattı.⁷ 19. yüzyıl İngiltere'sinde kent ve suç dünyasına odaklanan Judith Walkowitz geceleri kentin iki temsilinin öne çıktığını iddia eder: “tehlikeli cinsel bir labirent” olarak (a dangerous sexual labyrinth) kent geceleri veya “tüketici hazzının büyüdü dünyası” (a fairyländ of consumer pleasure) olarak kent geceleri.⁸ Bu temsiller, devlet otoritelerinin kamusal ahlâkı korumak ve ekonomik canlılığı muhafaza etmek arasında gidip gelen gerilimlerini de yansıtır. İlk temsil, gazeteler, dergiler ve polis raporlarıyla cinsel saldırı ve suçların bir anlatsını sunarak kadınların kamusal alanda görünürlüğüne kısıtlarken; ikinci temsil erkek alıcılar için hayali bir dünyayı pazarlamaktaydı.⁹ Bu durumda tüm dünyada genel olarak, gece sokağa çıkan kadın, her ikisi de patriarkal bakış açısıyla ilintili olarak, iki şekilde tanımlandı: Ya alkol ve kumar gibi erkekleri kendilerine bağımlı hale getirmeyi hedefledikleri için sokağa çıkan “avcı” kadın ya da sokağa çıkarak cinsel saldırı ve şiddete maruz kalan “kurban” kadın. Her iki biçimde de

geceleri “tekin olmadığı gerekçesiyle” kadınların kent mekânını kullanım hakkı sınırlandırılmış oluyordu.¹⁰ Fakat kim kim tarafından?

“Kadın, sokak ve gece! İşte su, barut ve ateş gibi zıt imtizaşsız üç madde!”

Tüm dünya kentlerinde yaşanan dönüşümlerden, insan, meta ve bilgi akışının oldukça hızlı olduğu bir liman kenti olan İstanbul da nasibini almıştı. 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da Avrupa stili kafeler, barlar, restoranlar, bira salonları, tiyatrolar pek çok kişiyi cezbediyor; bu yeni mekânlar daha önce yaşanmamış deneyimlere kapıları aralıyordu. Sokakların ışıklandırılması ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi kent içindeki mobilitayı artıran etkenlerden birisi olmuştu. Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilmek, güvenliklerini temin edebilmek ve bu nüfusu kontrol altında tutabilmek için bu tür altyapı çalışmalarına hız verilmişti.¹¹ Bu kültürel, idari ve yapısal dönüşümler, bir yandan kentliler için yeni özgürlük ve istihdam alanları açarken, diğer yandan da kadınların kent hayatında görünürlüğüne artması kent yönetimi nezdinde yeni bir endişe yaratmıştı. 1850'lerden itibaren savaş sonrası göçler dolayısıyla İstanbul nüfusu artmaya başlamıştı. Kadınlar ise bu nüfus içinde kent yoksullarının önemli bir kesimini oluşturuyordu. Bu kadınların bir kısmı servis sektöründe istihdam edilirken, ahlaki normlar dışında kodlanan işler de yapmaya başlamışlardı. Modern hayatın kaotik deneyimi içinde kadınların kamusal alanda artan biçimde yer almaya başlaması, hem farklı sınıfsal tabakadan kadınlar hem de farklı etnik gruplardan kadınlar arasında gerilimler yaratmıştı. Kadınların kamusal görünürlüğü ve kontrol edilemeyen cinsellik deneyimleri, kadın bedenini idari/hukuki kontrol, endişe ve kaygının hedefi yapmıştı.¹² Her ne kadar kentin toplumsal topografyasında yaşanan değişimler kent sakinlerine yeni özgürlük alanları sunsa da, kadınlar kültürel ve ekonomik açıdan “kırılan” hale gelmiş, hızla dönüşmekte

Modern kentler, kent sakinleri için nasıl ki birbirleriyle çelişen deneyimleri öne çıkaran bir mekân yarattıysa, geceler de kadınların istek, arzu, umut ve korkularının erkeklerinkiyle çeliştiği veya onlarınkini tamamladığı ya da kadınların özgürlüklerinin erkeklerinkiyle sınırlandırıldığı bir zaman dilimi yarattı.

olan kentin fiziksel ve sosyal topografyası yeni erkek mekânlar üretmiş ve kadınların özgürlük alanları erkekleriyle sınırlanmıştı.¹³

Refik Halid Karay (1888-1965) anılarını kaleme aldığı “Üç Nesil Üç Hayat” adlı kitabında, “kadın, sokak ve gece! İşte su, barut ve ateş gibi zıt imtizaçsız üç madde!” diyerek, 19. yüzyılın ikinci yarısında gece dışarı çıkan kadınların sayısının oldukça az olduğunu belirtir.¹⁴ Son dönem Osmanlı İstanbul’unda kent hayatını oldukça ayrıntılı bir biçimde kayıt altına alan Reşat Ekrem Koçu ise, kentin sokaklarını kadınların kaçırıldığı, tacize uğradığı ve erkek şiddetinin kurbanı olduğu yerler olarak tarif eder.¹⁵ Ahmet Rasim ise anılarında sokaklarda kadınların çimdiklenmesi gibi fiziksel tacizlerin oldukça yaygın olduğunu ve tacize uğrayan kadınların bu duruma ya sözle müdahalede bulunduğunu ya da yanlarında taşıdıkları şemsiyeleriyle saldırganları dövdüklerini veya sakladıkları sivri uçlu iğneleri tacizciyi cezalandırmak için kullandıklarını belirtir.¹⁶

Anılarda, 1900’lerin başlarında kentin sokakları aydınlatıldıkça gecelerin canlandığı ve sokakları kadın kahkahalarının doldurmaya başladığı da dile getirilmektedir.¹⁷ Her ne kadar sokakların aydınlatılması kadınlara bir güven hissi vererek onların kamusal alanlarda rahat hareket etmesini sağladıysa da, kadınların gece sokağa çıkmasının pek çok şekilde önüne geçilmeye çalışıldığını da söylemeliyiz. Örneğin, 1865’te hazırlanan Tramvay Şartnamesi’nin 18. Maddesine göre erkekler için vagonlar geceyarısına kadar işleyecekken, kadınlara ait olanlar günbatımında duracaktı.¹⁸ Müslüman kadınların dışarıdayken nasıl kıyafet giyecekleri, peçelerinin hangi kumaştan olması gerektiği de belirlenmişti. Kısacası kadınların açık saçık bir şekilde “âdabı islâmiyeye ve tenbîhatı vakıya muhalif hal ve harekette” bulunmalarını gerekiyordu; bulunmaları ise Zaptiye Nezareti tarafından cezalandırılacaklardı.¹⁹ Kadınların belli bir saatten sonra sokağa çıkmamalarını gerektiren düzenlemeler de yapılmıştı. Tüm bu uygulamalara rağmen Koçu, mesire yerlerinin “İstanbul hanımının şâhâne bir biçimde güzelliğini teşhir

ettiği yerler” olduğunu dile getirir. Yine de kadınlar herhangi bir sebeple sokağa çıktıkları zaman kendilerine mutlaka aile içinden birileri eşlik etmelidir, aksi takdirde sokakta yalnız dolaşan kadının “ahlaksız” olarak kodlanması muhtemeldir. Ancak yaşlı kadınlar tek başlarına dışarı çıkabilirlerdi, çünkü erkeklerin onlara “zarar vermeyeceği” düşünülüyordu.²⁰ Dönemin yazarlarından Sadri Sema, 1900’lerin başlarını anlattığı anılarında, insanların gece sokakta gördükleri kadınları “ahlaksız” veya “günahkâr” olarak tanımladıklarını ifade eder ve buna karşılık kadınlara şunu önerir: “bir doktor çağırma bir ebe arama gidilecek. Evde erkek yok. Kadın koltuğuna bir bohça alır, öyle gidermiş. Bu bohça o kadının eclâf tasallutuna karşı bir siper, bir kalkan olurmuş. Serseriler de koltuğunda bohça bulunan kadına ilişmezlermiş!”²¹ Bu örnekte görüldüğü gibi bir kadının dışarıya çıkma ihtiyacı olduğunda bile yaşlı bir kadın veya bohçacı gibi görünmesinin, onu “ayaktakımından” gelecek saldırılara karşı koruyacağı düşünülmektedir.

Bir Kafeden Galata Köprüsü. Resim: Edwin L. Weeks. Kaynak: Francis Marion Crawford, Constantinople, New York, 1895.

Kadınların kamusal alanlarda görünürliğini belirli ahlaki normlar çerçevesinde denetim altına almayı hedefleyen bu düzenlemeler, dönemin eril söylemini yansıtan gazete, dergi ve edebi ürünlerle birlikte varolmuştur. Örneğin, *Tiyatro* dergisinde 1874 yılında yayımlanan bir illüstrasyon, bir kadını elinde bir kadeh alkol ve kumar kâğıtlarıyla resmetmiş ve bu üç illeti insanların hayatını mahveden şeyler olarak sunmuştur. Birçok romanda kamusal alanda herhangi bir erkek akrabanın, hizmetlinin veya yaşlı bir kadının eşlik etmediği kadın fahişe veya cinsel birlikteliğe hazır bir kadın olarak resmedilmiştir. Hülya Yıldız erkek yazarların roman karakterleri aracılığıyla kadınları ahlaki olmayan davranışlarla nasıl

özdeşleştirdiğinin örneklerini sunar. Namık Kemal’in kaleme aldığı *İntibah*’ın (1876) uygunsuz kadını Mahpeyker, Ali Bey ile Çamlıca Parkı’nda karşılaşır ve ona tutulur, Mahpeyker Ali’yi yıkıma sürükler. Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Şık*’ında (1883) Şöhret Bey, metresi, Levanten bir fahişe olan Madam Potiş ile bir “Beyoğlu Gece”sinde karşılaşmıştır. Rezaizade Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası*’nda (1896) Bihruz Bey *femme fatale* Periveş Hanım’la bir arabada rastlaşmıştır. Yıldız’a göre kadınların kamusal alanlardaki varlığı bu anlatılarda onları ahlaki olmayan iş ve davranışlarla özdeşleştirmek için bir yöntem olarak kullanılmıştır.²² Dolayısıyla bu “uygunsuz kadınlar” dışında kalan kadınlar için kent sokakları, geceler, kamusal eğlence yerleri rahatlıkla tekin olmayan yerler olarak sunulabilmiştir. Yine dönemin gazete haberlerinde heterojen nüfusa sahip olan, Avrupalı, Levanten, müslüman, gayrimüslim, kadın ve erkeğin bir arada bulunduğu kamusal mekânlar, toplumsal ve ahlaki bozulmanın yeni alanları olarak tanımlanmışlardır.

Pera Belediye Bahçesi Girişi, Konser Sonrası, Alacakaranlık. Resim: Edwin L. Weeks. Kaynak: Francis Marion Crawford, Constantinople, New York, 1895.

Dönemin otoriteleri, sadece kadın ve erkeğin değil, farklı toplumsal ve sınıfsal kökenlerden insanların biraradalığını da politik ve toplumsal düzeni bozacağı korku ve endişesiyle,²³ bir yandan belediye ve polis gibi idari mekanizmalarla, bir yandan da patriarkal/eril söylemi anlatılarıyla yeniden üreten, algı dünyasının dönüşmesinde büyük rol oynayan yazarlar ve gazeteler aracılığıyla denetim altına almaya çalışmışlardır. İstanbul

İstanbul sokakları “ıffetli” kadınlar için “tekin olmayan,” onları her an cinsel ve fiziksel bir saldırının kurbanı haline getirebilecek mekânlar olarak sunulmuştur. Bu temsil, bundan yaklaşık yüzyıl önce, eril söylemin kadın bedenini tahakküm altına almasını oldukça kolaylaştırmıştır, günümüzde de halen kolaylaştırmakta.

Kaynak: H.G. Dwight, *Constantinople: Old and New*, New York, 1915.

Resim: Warwick Goble. **Kaynak:** Alexander van Millingen, *Constantinople*, Londra, 1906.

sokakları “ıffetli” kadınlar için “tekin olmayan,” onları her an cinsel ve fiziksel bir saldırının kurbanı haline getirebilecek mekânlar olarak sunulmuştur. Bu temsil, bundan yaklaşık yüzyıl önce, eril söylemin kadın bedenini tahakküm altına almasını oldukça kolaylaştırmıştır, günümüzde de halen kolaylaştırmakta.

“Geceleri de, sokakları da, meydanları da terketmiyoruz”

Sibel Özbudun, 2014 tarihinde yaptığı bir konuşmada kentlerdeki erkek egemenliğinin kadınları gündüz ve gece kadınları olarak ikiye böldüğünü belirtir. Gündüz kadınları “mahrem yani ana, baci, karı, yâr” yani kişiye özelken; gece kadınları mahrem değildirler. Gece kadınları:

“Kimsenin bacısı, anası, avradı, yâri olamazlar. Kimse onları tam olarak bilemez, avucunun içinde tutamaz. Erkeklerin ortak ilgi ve iyelik alanına dâhil olabilirler ancak. Üzerlerinde her erkeğin ‘hak’kı vardır; bu hakkı tek başına temellük etmeye kalkışmak, ‘racona ters’tir... Düşmanca, aşağılayıcı bir kösnüllüğün hedefi, nesnesidirler her daim.”²⁴

Bu algı Türkiye’de oldukça güçlü olduğu için halen bir kadının özellikle geceleri fiziksel şiddete, tacize veya tecavüze uğraması “çeşitli bahanelerle” meşrulaştırılabiliyor. Kılık kıyafete ve davranışlara sınırlar koyarak “ıffetli kadın” modelleri tarif ediliyor, bu tarifler dışında kalanlar her türlü saldırıya açık hale getiriliyor. Kahkaha atmak, tayt giymek, askılı elbise giymek, gece geç saatte sokakta olmak, yabancı birine yol veya saat sormak... Tüm bunlar erkek şiddetini meşru kılmaya yetecek bahaneler olarak sunuluyor.

Tüm dünyada ve Türkiye’de feminist hareketler kent mekânının ve kamusal alanların cinsiyetlendirilmesine karşı yeni politikalar geliştirmeye çabaladı. Özel ve kamusal alan arasındaki ilişkinin iç içe geçtiğini, patriarkal denetimin evde, işyerinde, okulda, sokaklarda, bu mekânlarda kadınların var olma biçimine dayatılan sınırlandırmalarla kurulduğunu öne sürdüler. “Geceleri de, sokakları da, meydanları da terketmiyoruz” şiarıyla “Feminist Gece Yürüyüşleri”

düzenlenerek kadınlar ev dışındaki alanlarda yer alabilmenin mücadelesini başlattılar. Otuz yıllık tarihi olan bu sembolik yürüyüşlerle kadınlar, kamusal alanları gece de gündüz de korkusuzca kullanmayı bir hak olarak talep ettiler ve herhangi bir saldırı ve erkek şiddeti karşısında suçlanmasın gerekenlerin kadınlar olmadığını dile getirdiler. Ne yazık ki, erkek şiddetinin günbegün arttığı Türkiye’de mevcut siyasi iktidarın güvenli kamusal alanlar yaratma kaygısı –kadınları kente dair alınacak kararlara dâhil etmek bir yana dursun– “kadını görünmez kılarak erkeksiz mekânlar üretmesi, yine kendi belirlediği sınırlar içinde kadına yer açma”sıyla gerçekleşiyor: pembe otobüs ve taksiler, hanımlara özgü plajlar gibi...²⁵

Kadınları kamusal alanlardan dışlayan erkek egemen kültür sadece Türkiye’de mevcut siyasi iktidara has değil. Ancak Türkiye’deki eril söylemin son dönem savaş ve militarizm politikalarıyla çok daha fazla güçlendiği de ortada. Alev Özkazanç, Gezi İsyanı’ndan sonra artan biçimde otoriterleşen siyasi iktidarın “önemli bir boyutuunu cinsiyet rejiminin oluşturduğunu, AKP’nin belirgin bir biçimde cinsiyetçi, ayrımcı ve homofobik süreçleri pekiştirdiğini” belirtiyor ve bunda “kadınların hayat hakkı arayışlarının” güçlenmesinin payı olduğunu söylüyor.²⁶ İslami-muhafazakârlıktan faşizan bir biçime bürünen siyasi iktidar erkek egemenliğinin farklı biçimlerini yeniden yeniden

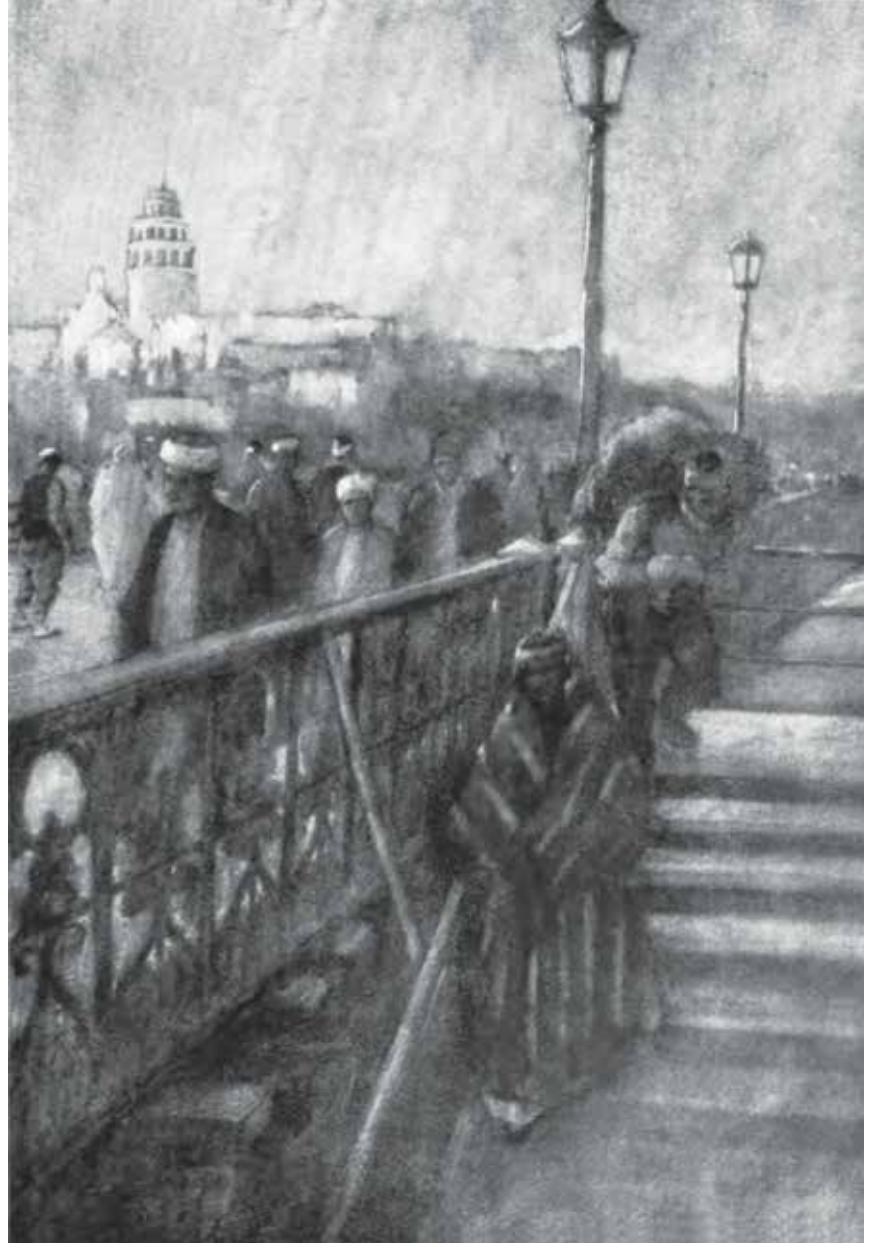
üretiyor, karşısında itaatsiz kadınları, LGBTİ bireyleri, gençleri gördükçe eril şiddetin dozunu arttırıyor.

Eril şiddet sadece kadınların geceleri cinsel saldırıya, tacize, tecavüze uğramasıyla gerçekleşmiyor, çok farklı biçimlerde tezahür edebiliyor. AKP iktidarının neoliberal ve yeni muhafazakâr kentsel ve mekânsal dönüşüm politikaları kentte yaşayan kadınlar üzerindeki denetim ve baskıyı sadece geceleri değil gündüzleri de çok daha fazla arttırmış durumda. Sakine Günel'in ifade ettiği gibi, bir yandan kentin "güvenli" olmadığı söylemi üzerinden şehir merkezlerine uzak yerlerde yükselen "güvenlikli" siteler her türlü ihtiyacı (alışveriş, spor, eğlence, yemek) karşılayacak şekilde tasarlanıyor. Kadınlar bir yerden bir yere gitmeksizin, sokağa çıkıp sosyalleşmeksizin bu siteler içinde "ihtiyaçlarını" giderebiliyorlar. Diğer yandan, geleneksel mahallelerin yerine "depreme dayanıklı konutlar inşa edeceğiz" iddiasıyla, plazalar ve lüks konutlar inşa ediliyor, bu mahallelerin asıl sakinleri kentin ücra köşesindeki TOKİ konutlarına taşınmak zorunda bırakılıyor. Bu mahallelerdeki komşuluk ilişkileri ve toplumsal dayanışma, ulaşım zorlukları ve maddi nedenler dolayısıyla azalıyor ve kadınlar ya evlere hapsediliyor ya da geçimini sağlayabilmek için güvencesiz işlerde çalışmaya başlıyor.²⁷ Cemre Baytok'un ifade ettiği gibi "kadınların dayatılan kadınlık rollerini yerine getirmek istemediklerinde gidebilecekleri yerler" yok. Sokaklar "güvenli değil", AVM'ler dışında vakit geçirecek (park, sinema, sokak gibi) yerler yok, bakım emeğini devredecek kamusal mekânlar yok ya da özelleşmiş, erkek şiddetinden kendi hayatını kurmak için sığınmak ya da devlet desteği yok."²⁸ Siyasi iktidar güvenli kent mekânları ve kamusal alanlar üretmeye çaba harcamak yerine, "güvenli" illüzyonu yaratarak kent dışında yeni alanlar üretiyor, ama bu alanlar kadınları daha dar alanlara hapsederek kadınlar üzerinde toplumsal ve mekânsal denetimi kolaylaştırıyor ve hayatlarını daha da güvencesiz kılıyor.

Çok farklı iki tarihsel bağlamda kadınların kent mekânında görünürlüğüne ve mobilitesine dair söylemlerin ve politikaların ne kadar birbirine benzer

olduğunu görüyoruz. Kadınları kent mekânından ve kamusal alanlardan dışlamayı hedefleyen bu söylem ve politikalar sırtını geleneksel ahlaki kodlara ve kentin asla bir kadın için güvenliği olmayacağı inancına yaslayarak yaşamaya devam ediyor. Yüzyıl öncesi "iffetli" ve "günahkâr" ikiliğine hapsedilerek sokaklara çıkmaları engellenen kadınların, bugün kentin oldukça tehlikeli olduğu iddiasıyla patriarkanın sınırlarını belirlediği alanlarda yaşaması arzuluyor. Bu sınırlar dışına çıkan kadınlar ise siyasi iktidarın ve eril şiddetin hedefi haline geliyor, kadınlara karşı işlenen suç, saldırganlık sıradanlaşabiliyor ve rahatlıkla içselleştirilebiliyor. Neoliberal ve yeni-muhafazakâr mekân politikalarıyla bir kâr üretme alanına dönüşen kent, kadınlar için sadece geceleri değil yaşamboyu tekensiz bir hale geliyor.

Siyasi iktidar güvenli kent mekânları ve kamusal alanlar üretmeye çaba harcamak yerine, "güvenli" illüzyonu yaratarak kent dışında yeni alanlar üretiyor, ama bu alanlar kadınları daha dar alanlara hapsederek kadınlar üzerinde toplumsal ve mekânsal denetimi kolaylaştırıyor ve hayatlarını daha da güvencesiz kılıyor.

Resim: Warwick Goble.

Kaynak: Alexander van Millingen, *Constantinople*, Londra, 1906.

- ¹ “Maktul Kamelya,” *Servet-i Fünun*, no 270, 2 Mayıs 1312 (14 Mayıs 1896).
- ² Bu cinayetler ortaya çıktığında Kamelya Hanım’ın aşığı olduğu düşünülen Berber Yanko, ilk şüpheliler arasında yer alarak sorgulanmıştı. Uzun süren bir araştırmanın ardından, evin uşağının Kamelya, annesi ve köpeğini öldürdükten sonra intihar ettiği ileri sürüldü. Cinayetlerde sarayın parmağının olduğu ise söylentiler arasındaydı. Rivayetlere bakılırsa Kamelya, Sultan Abdülhamid’in kızı Zekiye Sultan’ın kocası Nurettin Paşa’nın metresiydi ve paşayla Kamelya arasındaki ilişkinin açığa çıkması söz konusu cinayetleri de beraberinde getirmişti. Bkz. “Triple Murder” *The Oriental Advertiser*, 11 Mayıs 1896; “Le Assassinat de la Rue de Taxim,” *Le Moniteur Oriental*, 12 Mayıs 1896; “Kamilya Faciası Yahud Taksim Sokağı Cinayet-i Müdhişesi,” *Malumat*, 2 Mayıs 1311 (14 Mayıs 1896); “Le crime de la rue Taksim,” *The Oriental Advertiser*, 19 Mayıs 1896; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Y.PRK.UM 34-119 28.Z.1313 (10 Haziran 1896).
- ³ Haberin ayrıntıları için bkz. <http://www.birgun.net/haber-detay/bagdat-caddesi-nde-universite-ogrencisine-tecavuz-eden-saldirgan-yakalandi-101805.html>.
- ⁴ Anket ve gelen tepkiler için bkz. <http://onedio.com/haber/bagdat-caddesi-ndeki-tecavuz-hakkinda-sosyal-medyada-cirkin-anket-666337>.
- ⁵ Fatmagül Berktaş ile Söyleşi: “Osmanlı-Türk Modernleşmesinin Özneleri, Simgeleri, Küskünleri: Kadınlar,” söyleşi Ece Zerman, *Toplumsal Tarih*, no. 178 (2008): 38-44.
- ⁶ Henri Lefebvre, *Production of Space*, trans. Donald Nicholson-Smith (Oxford: Blackwell Publishing, 1974), 341.
- ⁷ Birçok kent tarihçisi-sosyoloğu kent ve kadın eksenli çalışmaları için başvurdukları kaynakların çok büyük bir kısmının erkekler tarafından üretildiğini, dolayısıyla kadın hikâyelerinin çoğunun erkeklerin bakış açısıyla yansıtıldığını iddia etmektedir. Bkz. Joachim Schlör, *Nights in the Big City: Paris, Berlin, London 1840-1930* (London: Reaktion Books, 1991), 166.
- ⁸ Judith Walkowitz, “Going Public: Shopping, Street Harassment, and Streetwalking in Late Victorian London,” *Representations*, no. 62 (Spring, 1998): 21.
- ⁹ Bu hayali dünya çok ayrıntılı bir biçimde Ahmed Midhat Efendi, Ahmet Rasim ve Rezaizade Mahmut Ekrem’in romanlarında anlatılmıştır. Bkz. Ahmed Mithat Efendi, *Felâhât Bey ile Rakım Efendi* (İstanbul, 1875); *Henüz On Yedi Yaşında* (İstanbul, 1881); *Karnaval* (İstanbul, 1881); *Dürdane Hanım* (İstanbul, 1882); *Müşahadat* (İstanbul, 1891); Ahmet Rasim, *Fuhs-ı Atik* (İstanbul, 1922); *Gecelerim* (İstanbul, 1899); Rezaizade Mahmut Ekrem, *Araba Sevdası* (İstanbul, 1898).
- ¹⁰ Bkz. Matthew Beaumont, *Nightwalking: A Nocturnal History of London* (London: Verso, 2015), 4.
- ¹¹ Bkz. Nurçin İleri, “A Nocturnal History of fin de siècle İstanbul” yayımlanmamış doktora tezi, Binghamton Üniversitesi, 2015.
- ¹² Fuhusun ve kadın bedeninin 19. yüzyılın sonlarına doğru beledi ve sağlık düzenlemeleriyle kontrol altına alınma çabalarındaki artış tesadüfi değildir. Bkz. Müge Özbek, “The Regulation of Prostitution in Beyoğlu [1875-1915],” *Middle Eastern Studies* 46, no. 4 (2010): 555-68.
- ¹³ 19. yüzyılda kadınların hukuki alanda ne tür haklara sahip olduklarını ve aslında genel olarak benimsenen “kurban” olma söyleminin aksine kendi haklarına ve hayatlarına sahip çıkmalarını anlatan bir çalışma için bkz. Ebru Aykut, “Kısa Ömürlere Derkenar: Öfkemiz Daim Olsun,” *Duvar*, no. 23 (2015): 45-48.
- ¹⁴ Refik Halid Karay, *Üç Nesil Üç Hayat* (İstanbul: İnkilap Kitapevi, 1996), 109.
- ¹⁵ Reşat Ekrem Koçu, “Açık Saçık Gezme Yasağı,” *İstanbul Ansiklopedisi* içinde (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 1946-1953), 202-04.
- ¹⁶ Ahmed Rasim, *Dünkü İstanbul’da Hovardalık*, 51.
- ¹⁷ Karay, *Üç Nesil Üç Hayat*, 112-115.
- ¹⁸ Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, İ.MMS 30-1265, 1865 ve Avner Wishnitzer “Out of the Limelight: Nightlife away from the Illuminated Boulevards of Late Ottoman İstanbul,” *Dark histories: nighttime and nightlife in the Ottoman and Post-Ottoman Mediterranean* başlıklı konferansta sunulan tebliğ, The British Institute, Ankara, 10 Nisan 2015.
- ¹⁹ Koçu, “Açık Saçık Gezme Yasağı,” 202-4. Açık saçık gezme yasakları Reşat Ekrem Koçu’nun aktardığına göre 18. yüzyıl ortalarından itibaren dönem dönem uygulanmıştır. Gece sokağa çıkma yasaklarının olmadığı dönemlerde dahi kadınların belli bir saatten sonra dışarı çıkmalarına sınır getiren düzenlemeler de yapılmıştır.
- ²⁰ A.g.e.
- ²¹ Sadri Sema, *Eski İstanbul Hatıraları* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 140.
- ²² Hülya Yıldız, “Limits of the Imaginable in the Early Turkish Novel: Non-Muslim Prostitutes and Their Ottoman Muslim Clients,” *Texas Studies in Literature and Language*, vol. 54, no. 4, (2012): 556.
- ²³ Kentte sürekli birbirleriyle etkileşim halinde olan heterojen bir nüfusun ve bu kompozisyonun üreteceği farklı fikir birliklerinin kargaşa ve isyanı teşvik edeceği ve iktidar için tehlike unsuru olduğu kanısı yaygındı. Bkz. İlkyılmaz, *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde: II. Abdülhamid Dönemi Güvenlik Politikaları Ekseninde Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014).
- ²⁴ Sibel Özbudun, “Kent-Doğa Direniş ve Kadın” oturumu, “Kadın Katliamlarına, Erkek Şiddetine, Gericiliğe Karşı; Karanlığı Yırtmak ve Yaşamı Savunmak İçin ‘Yaşam Nöbeti’ndeyiz!” etkinliği, Ankara, 24 Kasım 2014.
- ²⁵ Sakine Günel, “Mahrem Mekân Kimin Rahatı İçin?” Dosya: “Aile, AVM ve AKP Kısacında Kadınlar,” *Feminist Politika* 24 (2014): 24-25.
- ²⁶ Alev Özkazanç, “Türkiye’deki Son Süreç ve Cinsiyetçi Politikaları Üzerine Alev Özkazanç ile Söyleşi,” *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* 28 (2016): 21.
- ²⁷ Günel, “Mahrem Mekân Kimin Rahatı İçin?” 25.
- ²⁸ Cemre Baytok, “Neoliberal, Yeni-muhafazakâr Kentsel-Mekânsal Dönüşüm ve Kadınlar,” Dosya: “Aile, AVM ve AKP Kısacında Kadınlar,” *Feminist Politika* 24 (2014): 23.

TOKSİK BİR MEKÂN OLARAK KENT¹

Modern kent deneyimi, eski ve dışarıda olanın kirinden kurtulma arzusu etrafında biçimlendi. Endüstriyel uygarlığın teknolojik nimetleri çoğaldıkça pislik de görünmez oldu. Ne var ki, bu sterilleşme kaygısı, paradoksal biçimde, kent sakinlerini giderek daha da toksik hale gelen kentlere mahkûm etti. Ümit Şahin, çevre kaynaklı hastalıklar, iklim değişikliği ve radyoaktif kirlenme örnekleri üzerinden bu paradoksu tartışmaya açıyor.

Kentin toksik yanıyla steril yanı birbirini tamamlıyor. Daha doğrusu bugünün kentleri toksik oldukları ölçüde steril birer mekân haline geliyorlar. Kirli, gri, soluk alması güç, tehlikeli, kalabalık, gürültülü, boğucu kent imgesinin içini yer yer temiz, yeşil, güvenli, sessiz adalar kaplıyor. Açıkta satılan, ne olduğu, hangi koşullarda yapıldığı belirsiz gıdaların yerini içindeki yiyeceğin temiz ve sağlıklı olduğunun kurumsal garantisi verilmiş, bunun için de kimyasal katkı maddeleriyle yıkanmış ambalajlar alıyor. Kırık dökük, derme çatma ve yıpranmış görüldüğü için kirli ve sağlıksız olduğu düşünülen eski, bildik mahalleler, yerini temiz ve düzenli bir cilaya bırakıyor. Ama bütün bunlar, mekânın kendisini daha da toksik hale getiriyor. Kent hâlâ sağlıksız olanın, yapay olanın, kanserojen olanın kabuğu. Ama elimizde böyle olmadığına inanmamıza yetecek kadar görüntü var.

Aslında toksik bir mekân olarak kent insanlığın görece yeni bir buluşudur. Eski kentler pisti.

“On sekizinci yüzyıl Paris’inde Tuileries’deki bir dizi porsukağacı açık hava tuvaleti olarak kullanılıyordu. [...] Kent sokakları hayvan dışkıları, hayvan leşleri, süprüntüler ve kasapların kestiği hayvanların artıklarıyla doluydu. On dördüncü yüzyılda Paris’te yılda ortalama 300.000 hayvan kesiliyor, bu hayvanların yemeyen kısımları ve iskeletleri ise sokaklarda ve derelerde çürümeye bırakılıyordu. [...] Sokak temizliği de (eğer yapılıyorsa) ilkel ve çoğunlukla etkisizdi. On üçüncü yüzyıl sonlarında Siena’daki Piazza del

Campo (kent merkezi) atıkları yiyen beş domuz sayesinde az çok temiz tutulabiliyordu. On dördüncü yüzyılda Londra’da yalnızca on iki çöp arabası vardı, ama bu arabalar da çöpleri Thames Nehri’ne boşaltıyordu. [...] 1697’de Madrid’e gelen bir ziyaretçi kent sokaklarını şöyle tanımlıyordu: ‘Bütün çöpleri pencereden atmak gibi bir alışkanlık olduğundan, sokaklar her zaman çok kirli. Kışın durum daha da kötü, çünkü arabalarda taşınan varillerdeki sular, çöpleri sürüklemesi ve pisliği ortadan kaldırması için sokaklara boşaltılıyor; insanlar sokakta yollarını kesen ve iğrenç kokusuyla kişiyi zehirleyen bu pis su akıntılarıyla sık sık karşılaşır.’ [...] İnsan dışkısını gübre olarak kullanmanın normal karşılandığı Çin’de, yirminci yüzyılın başlarında halkın yaklaşık %90’ı kurt istilaları nedeniyle sorunlar yaşıyordu; 1948’de de toplam ölümlerin dörtte biri dışkıdan kaynaklanan hastalıklara bağlı olarak gerçekleşiyordu.”²

Sonra zamanla bu pisliği temizleyecek bir çözüm ortaya çıktı. Buna endüstri deniyordu. Ancak sanayi çağının ilk yüzyılında kirlilik katlanarak arttı. Ev ve gıda atıklarının biriktiği açık lağımlarla çöplüklerin yanına kapkara fabrika atıklarını taşıyan dereler ve yoğun bir hava kirliliği eklendi. Kentlerin içinde oluşan kalabalık işçi mahalleleri de kent merkezleri de Engels’in veya Dickens’in anlattığı korkunç görüntülerle doldu.

“Birmingham demiryolunun kestiği düzlük, en sık ve en kötü yapıların bulunduğu bir yerdir. Burada Medlock sayısız kıvrımlarla, birçok yerlerde İrk

Vadisi ile aynı seviyede olan bir vadinin içinden akar. Kömür karası renginde, durgun, pis bir su olan bu nehrin iki tarafında geniş fabrika ve işçi bölgeleri uzanır. Bu işçi bölgeleri berbat bir durumadılar. [...] Sokaklar çoğu yerde düzensiz, yer yer çökmüş, kısmen kaldırımsız ve kanalizasyonsuzdu. Süprüntü, çöp ve pislik yığınları hemen hemen her yerde, durgun suların içinde yatmaktadır. Hava, bunlardan çıkan dumanla da kararmıştır. Üstleri parça parça bir kadın ve çocuk güruhu, su birikintileri içindeki çöp yığınlarını yiyerek yaşayan domuzlar kadar pis bir halde buralarda sürünürler.”³

Sonraları bu görüntüler yavaş yavaş değişmeye, sadece “az gelişmiş” ülkelerin kentlerine özgü hale gelmeye başladı. Çöpler toplanıp uzakta bir yerlere götürülerek gömülür ya da yakılır oldu. Kanalizasyon sistemleri yaygınlaştı, toplanan lağımın arıtılarak boşaltılması yaygın bir teknoloji haline geldi. Sokaklar süpürülüyor, yıkanıyor. Hava kirliliğinin en azından görünür yüzünü oluşturan duman tabakası –gelişmiş ülkelerle sınırlı da kalsa– bir hayli dağıldı. Böylece kentler daha temiz bir görüntüye büründü. Ama bu yeni bir tehlikeyi göze almayı gerektiriyordu.

Steril hale gelen kent daha mı sağlıklı?

Endüstrileşme bütün dünyanın tek amacı haline gelene kadar uzunca bir süre geçmiştir. Bu sürede endüstrinin en önemli başarılarından biri “doğal olmayan” ya da “sentetik”, yani insan tarafından üretilen, doğal ortamda

bulunmayan kimyasal maddeler ve yapay malzemeler üretmek haline geldi. Tamamen sentetik olarak üretilen maddelerin yanı sıra bir de doğada gizli olan ya da ekolojik döngü içinde çok az bulunan bazı maddeler bazen bilinçli, bazen istemeden açığa çıkmaya ve birikmeye başladı. Bunların başlıcaları radyoaktif elementler, ağır metaller ve diğer bazı kimyasal maddelerdir. Bir yandan kimya sanayinin ürünü olan sentetik kimyasallar, diğer yandan da madencilik, enerji, ulaşım ve imalat sanayi yoluyla açığa çıkarılan toksik elementler ve bileşikler, çevrecilerin hava, su ve toprak kirliliği diye kategorize ettiği biçimde etrafımızı sardı.

İronik olan, artık sayıları yüz binlerle ifade edilen bu kimyasalların çoğunun aslında sanayi öncesi dönemin pisliğini (kirlenici, zararlı, hastalık yapıcı olanı) temizleme, arıtma, insanları bunlardan

koruma ve böylece insan refahını artırma amacıyla ortaya çıkmış olmalarıdır. Gerçekten de görünürdeki pisliği, evleri, sokakları temizleyen deterjan ve dezenfektan maddeler kimyasaldır. Evlerin, bodrumların, duvarlardaki çatlakların ahalisi olan fareleri, böcekleri, sinekleri yok eden böcek ilaçları kimyasaldır. "Zararlı" otları tarlalardan temizleyen herbisitler kimyasaldır. İnsanda, hayvanda ve tarımsal üründe hastalık yapan sivrisinekleri, böcekleri, bakterileri, mantarları yok eden pestisitler kimyasaldır. Suyu dezenfekte eden bileşikler kimyasaldır. Ambalajlı gıdaların bozulmasını, bayatlamasını, içinde hastalık yapıcı mikroorganizmaların üremesini önleyen gıda katkı maddeleri kimyasaldır. Ambalajın başlıca hammaddesi olan plastik petrol ürünü bir kimyasaldır. İnsanların basit hastalıklardan genç yaşlarda ölmelerini engelleyen ilaçların çoğu kimyasaldır.

Ama bugün çağdaş anlamda çevre kirliliği denen şey neredeyse bütünüyle bu kimyasallardan ve insan yapımı radyoaktiviteden oluşuyor. Bugün tüm dünyada kronik hastalıklar, kanser ve trafik kazaları en baştaki ölüm nedenleri arasında yer alıyor. Kanser ve kronik hastalıklar zengin ve en fazla kentleşmiş ülkelerde ilk sıralarda geliyor. Genetik faktörleri ve enfeksiyon hastalıklarını (özellikle de su ve gıdayla taşınan bulaşıcı hastalıkları) bir yana bırakırsak, en önemli ölüm nedenleri arasında yer alan hastalıkların başlıca nedeni çevresel faktörler ve bunlar da özellikle kent yaşamıyla ilgili. Hava kirliliğinin kanserojen olduğu Dünya Sağlık Örgütü tarafından ancak 2013 yılında kabul edilebildi. Ama sadece kanser değil, ölüm nedenleri arasında üst sıralarda bulunan Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı (KOAH), iskemik kalp hastalıkları ve inme de dış ortam, işyeri ve kapalı ortam hava kirliliğiyle yakından ilişkili. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre 2012'de bütün dünyada dış ortam hava kirliliğinden 3,7 milyon insan öldü. Bu da o yıl görülen toplam ölümlerin yüzde 6,7'siydi.⁴ Hava kirliliğine bağlı ölüm sebepleri arasında akciğer kanseri, KOAH, iskemik kalp hastalıkları, inme ve solunum yolları enfeksiyonları ön sıralarda geliyordu. Gerilerde kaldığı

Gerilerde kaldığı düşünülen ve gündemden düşen hava kirliliğinin hâlâ bu kadar önemli bir hastalık ve ölüm nedeni olması, yani kentlerde solunan havanın öldürücü niteliği bir yandan da toksik olanın nasıl görünmez hale geldiğini gösteriyor.

düşünülen ve gündemden düşen hava kirliliğinin hâlâ bu kadar önemli bir hastalık ve ölüm nedeni olması, yani kentlerde solunan havanın öldürücü niteliği bir yandan da toksik olanın nasıl görünmez hale geldiğini gösteriyor. Bir başka deyişle trafikten, enerji üretiminden ve sanayiden kaynaklanan gazlar, trafiğin, elektriğin ve sanayinin yarattığı mekânı (o mekânın sakinlerinin tercihi ve rızasıyla) zehirlemeye devam ediyor.

Akciğer kanserinin hava kirliliğiyle ilişkisinin bir benzeri, kolon kanserinin beslenmeyle ilişkisi için de geçerli. Dünya Sağlık Örgütü kolon kanseriyle işlenmiş et ürünleri arasındaki ilişkinin kanıtlandığını geçen yıl açıkladı. İşlenmiş et ürünleri zenginlik göstergesi olan hayvansal ürünlerle beslenmenin kentli biçimi sayılabilir. Üstelik etle beslenmenin kansere ve diğer hastalıklara yol açması kanserle sınırlı değil. Aynı şekilde gelişmiş ülkelerde ölüm nedenleri arasında ilk onda yer alan Diabet, Alzheimer hastalığı, iskemik kalp hastalıkları ve hipertansiyon da kent yaşamının ambalajlı, pestisitli, gıda katkı maddeli ve fast-food beslenme biçiminin neredeyse doğal sonucu. Bütün bu hastalıkların oluşumunda sedanter yaşam biçiminin, yani otomobillere, toplu taşıma araçlarına, kapalı alışveriş merkezlerine, evlere ve işyerlerine tıklan kent yaşamının etkisi de bir o kadar fazla. Bu aynı zamanda insanların hasta bina sendromu olarak da kendini gösteren kapalı ortam hava kirliliğine veya bina kimyasallarına maruz kalma süresini de artırıyor. Geçenlerde yayımlanan bir araştırma, İngiltere’de 5-12 yaş arası çocukların ev, okul, otomobil gibi kapalı ortamlar dışında, yani açık havada bulunma sürelerinin günde bir saatin altına indiğini gösteriyordu.⁵ Yani çocuklar her gün hapsedilerdeki mahkûmlardan daha az açık havaya çıkabiliyordu. Parkların eskisi kadar ulaşılabilir ve kullanılabilir olmadığı alışveriş merkezi işgali altındaki Türkiye kentlerinin çoğunda durumun daha iyi olduğunu düşünebilir miyiz? Başta obezite olmak üzere hareketsizliğin yarattığı tehdit bir yana, açık alanların yok edilip sporun bile kapalı jimnastik salonlarına hapsedilmesi, dışarıda, caddelerde spor yapıldığına ise hava kirliliğinden daha fazla etkilenme durumu kent sakinlerini tam bir açmazda sokuyor. Buna bir de kent hayatının, ofiste, özellikle de plazalarda çalışmanın yarattığı, trafiğin de iyice artırdığı gerginliği ve stresi eklemek gerek.

Beslenme yoluyla karşılaştığımız kimyasallar, hava kirliliği nedeniyle akciğerlerimize çektiğimiz gazlar, partikül maddeler ve ağır metaller veya kent yaşamının değişmez özelliği olan hareketsizlik giderek daha temiz, hatta steril hale gelen kentin aslında çok daha toksik bir mekâna dönüşmesine ve bunun görünmez hale gelmesine neden oluyor.

Paradoksal kirliliğin bir başka örneği kalıcı organik kirleticilerdir. Bilinen en toksik kimyasal maddeler arasında yer alan, bunu aynı zamanda biyolojik birikime uğraması nedeniyle yapan kalıcı organik kirleticilerin bir kısmı tarım ilacı olarak kullanılıyor. Ama bir grup var ki, bunlar radyasyonla birlikte bilinen en kuvvetli kanserojenler ve ancak insanların içinde klorlu bileşikler olan atıkları yakmasıyla açığa çıkıyor: Dioksin ve furanlar. Bu maddeler “çevre kirliliğini önlemek” amacını güden atık yakma tesislerinin (daha çok tehlikeli atıkları yakan tesislerin, ama plastik içeren ev çöpünü yakan tesisler de buna dâhil) ya da bazı endüstriyel atıkları “geri dönüştüren” fabrikaların bacasından çıkıyor, tüm dünyanın atmosferine hızla yayılıyor, canlı dokularda birikiyor, besin zincirine giriyor ve kansere ve diğer hastalıklara yol açıyor.⁶ Çevreyi temiz tutmak, atıkları gelişigüzel gömmek için kurulan bu “çevreci” tesislerin bile bu kadar ağır bir toksik bedeli olabiliyor.

Kıscacası beslenme yoluyla karşılaştığımız kimyasallar, hava kirliliği nedeniyle akciğerlerimize çektiğimiz gazlar, partikül maddeler ve ağır metaller veya kent yaşamının değişmez özelliği olan hareketsizlik (hatta artık bir yerden bir yere giderken bile hareket etmiyor oluşumuz) giderek daha temiz, hatta steril hale gelen kentin aslında çok daha toksik bir mekâna dönüşmesine ve bunun görünmez hale gelmesine neden oluyor. Apartman dairelerimiz dışarıya daha kapalı, daha iyi yalıtılmış, insanların olduğu her yerde yaşaması kaçınılmaz olan sineklerin, hamam böceklerinin, farelerin erişimine uzak, daha temiz ve steril hale geldikçe, bir yandan da bu steril ortamı mümkün kılan kimyasallarla ve sızdırmazlıkla daha toksik hale geliyor. Dışarıya içeriye sızmadığı zaman içerisi daha güvenli olamıyor. Dışarısının daha iyi tasarlanmış bir mühendislik ürününe dönüşmesi de onu daha sağlıklı kılıyor.

Üstelik kent daha toksik bir mekân haline geldikçe daha arzu edilir, daha modern, daha zengin oluyor.

Sanayi uygarlığının büyük yanığı

Elbette buna bir de iklim değişikliğini eklemek gerekiyor. İklim değişikliğine neden olan başlıca sera gazları insan sağlığına doğrudan zararlı değil. Ancak iklim değişikliğinin nedeni kentli yaşam biçiminin doğrudan sonucu. Uzak mesafelerden taşınan büyük miktarlarda gıdanın sürekli temini kentte yaşamın birinci koşulu. Aynı şekilde elektrikle aydınlatma, soğutma, ısıtma, iletişim, ulaşım, temizlik ve diğer işler de. İnşaat (ya da beton) ile motorlu araçlar ise kentin başlıca simgeleri. Başka her şeyi bir yana bırakırsanız da sadece bunlar bile, yani gıda (özellikle de hayvansal ürün) üretimi ve taşınması, elektrik üretimi, çimento, demir-çelik ve otomobil (bütün bunlar için yakılan fosil yakıtlar ve ormansızlaşma) iklim değişikliği demek. Fosil yakıtlara dayalı enerji üretim biçimi ve daha fazla tüketim, daha fazla refah denklemine dayalı ekonomik sistem devam ettiği sürece, kentli yaşam biçimini sürdürmek iklim değişikliğini hızlandırmak demek. Dolayısıyla kent kendini yeniden üretebilmek için sadece içinde yaşayanları zehirlemiyor, aynı zamanda gezegendeki yaşamın devamını mümkün kılan iklim şartlarını da ortadan kaldırıyor.

İki büyük çağdaş tehdidin biri iklim değişikliği ise diğeri nükleer tehlike. Radyasyon İkinci Dünya Savaşı’nda atom bombası kılığında karşımıza çıktı, ardından önce nükleer denemeler, sonra nükleer santrallerle atmosferi radyoaktif maddelerle doldurdu. Radyoaktif serpentinin yoğun olduğu yerler yüz yıllarca hatta bazı elementler için bin yıllarca temizlenmeyecek biçimde radyasyona bulandı. Radyasyon kanserden doğumsal anomalilere ve kronik hastalıklara kadar bugün bütün dünyada yaygın görülen sayısız hastalığın en

önemli nedenleri arasında yer alıyor. Ve radyasyonun en büyük özelliği görünmez olması. Aslında radyoaktif olanla steril olan arasında da paradoksal bir ilişki var.

Pasifik okyanusunun ortasındaki Marshall Adaları'nın kuzeyinde yer alan mercan adalarından biri olan Bikini atolü, derin bir okyanusla çevrili, ortasında mavi yeşil bir lagün bulunan, Hindistan cevizi, papaya ve ekme ağaçlarının süslediği ıssız bir kumsal. ABD, Bikini atolünde 1946 ile 1958 arasında 23 nükleer silah denemesi yaptı. Hiroşima ve Nagazaki'ye atılanların bin katı büyüklükteki bir dizi atom ve hidrojen bombası yerin üstünde, havada ve suyun dibinde patlatıldı. Bikini halkı sürüldü. Kumsalın, lagünün ve ağaçların her bir noktası sezyum 137 partikülleriyle ve sayısız radyoaktif elementle sonsuza dek yıkandı.⁷ Bikini atolü yeryüzünün en radyoaktif yeri de olsa, pis denebilir mi?

Bir başka şekilde sormak gerekirse, on sekizinci yüzyılın Paris sokakları mı daha kirliydi, yoksa 20. yüzyıl ortasının Bikini atolü mü? Siena'da domuzların çöpleri yediği kent meydanı mı daha kirliydi, bacasından dioksin püskürten modern atık yakma tesisleri mi? Bugün

On sekizinci yüzyılın Paris sokakları mı daha kirliydi, yoksa 20. yüzyıl ortasının Bikini atolü mü? Siena'da domuzların çöpleri yediği kent meydanı mı daha kirliydi, bacasından dioksin püskürten modern atık yakma tesisleri mi?

artık yasaklanan sokakta veya pazar tezgâhlarında satılan süt mü daha kirliydi, son kullanma tarihi içindeki katkı maddesiyle belirlenen ambalajlı yiyecekler mi?

Neyin temiz, neyin kirli olduğuna kültür karar veriyor. Dini kuralları, yasakları, tabuları ve estetik yargıları; duyularımızın nasıl şekillendiğini, neyin kabul edilebilir, neyin edilemez olduğuna dair yasaları tarih veya deneyimler belirliyor. Buna göre toksik olan ne günah, ne tabu, ne de çirkin olarak anlaşılıyor. ıssız bir

radyoaktif mezarlık haline gelmiş cennet görünümü bir mercan adasıyla, lağım ve çöp birikintileriyle dolu bir Ortaçağ kenti kıyaslandığında, steril bir radyasyon adasının çok daha kirli ve tehlikeli olduğu gerçeği –belki de insanın doğaya olan müdahalesinin, kirlilik algısının değişmesine imkân tanımayacak kadar yüksek bir hızda gelişmesi nedeniyle– anlaşılabilir bir fenomen olarak kalıyor.

Kısa yoldan söyleyecek olursak, sanayi uygarlığı, biyolojik atıkların hâkim olduğu o eski ve “kirli” dünyayı, toksik kimyasal ve radyoaktif atıkların sınırsızca kapladığı “daha temiz” bir yer haline getirmiş bulunuyor. Çevrenin temiz olması bu yüzden hâlâ hijyen (ya da mikroorganizmalardan arındırılmış olmak) olarak anlaşılıyor. Üstelik partikül maddeler ve kükürt dioksitten oluşan nefes alması zor eski model hava kirliliğiyle bir ölçüde de olsa baş etmeyi başaran Batı uygarlığı, gözle görülmeyen, kokusu olmayan, sağlığı da doğrudan etkilemeyen karbon dioksitin yine aynı fosil yakıtların yanması sonucunda atmosferi doldurup küresel iklimi kendi kurduğu uygarlığı yok edecek düzeyde değiştirmesi karşısında çaresiz kalıyor.

Fosil yakıtlara dayalı enerji üretim biçimi ve daha fazla tüketim, daha fazla refah denklemine dayalı ekonomik sistem devam ettiği sürece, kentli yaşam biçimini sürdürmek iklim değişikliğini hızlandırmak demek.

Yediği gıdalarda ve içtiği suda mikrobik kirliliği önleyip en azından ishali hastalıklardan kaynaklanan ölümleri azaltan sanayi toplulukları, aynı gıdaların genetiğini değiştirip, kimyasal zehirler, hormonlar ve ilaçlarla doldurarak kronik hastalıkların ve kanserin salgın haline gelmesine neden oluyor. Kötü kokan, sevimsiz ve tehlikeli fabrika atıkları atık yakma tesislerinde yakılıp, bacadan da dünyanın en kanserojen kalıcı organik kirleticisi atmosfere salınarak sanayi atıkları sorunu “çözülmüş” oluyor.

Bilerek ve isteyerek, artık toksik birer mekân haline gelmiş kentlerde yaşıyoruz. (Başka çaremiz var mı?) Kent ve sanayi, modern salgınlar ve ekolojik kriz aynı bütünün birer parçası. Ama tam da algımızı belirleyen şey “kültür” olduğu

için, bizim için hâlâ kimyasal birer zehir olan temizlik malzemelerinin o “pisliği” gözümüzün önünden kaldırıp hijyen sağlamaya veya ne olduğu konusunda bir fikrimiz olmayan kimyasal katkı maddelerin gıdaları koruması bizim için yeterli. Önemli olan geleneğin öğrettiği “pis” görüntüden, hastalık yapıcı “kir”den, zararlı ve korkutucu görünen böcekten veya kemirgenden kurtulmak. Kent işte bu kurtuluşun anahtarını yanımıza getiriyor, sürekliliğini garanti ediyor. Toksik olan algılanamaz gizli bir gerçek olarak kalıyor.

İnsanlığın bu “kir” algısıyla iklim değişikliğinin, kimyasal ve radyoaktif felaketin tek kaynağı olan sanayi uygarlığının sorumluluğunu kavraması da pek mümkün değildir.

¹ Bu yazının ilk ve kısa versiyonu ODTÜLÜ dergisinin Nisan-Haziran 2014 tarihli 52. sayısında yayımlanmıştır.

² Clive Ponting, *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü*, çev. Ayşe Başcı-Sander (İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000).

³ Friedrich Engels, *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu*, çev. Oktay Emre (İstanbul: Sosyalist Yayınlar, 1994).

⁴ World Health Organization, “Mortality from ambient air pollution,” http://www.who.int/gho/phe/outdoor_air_pollution/burden/en/.

⁵ Damian Carrington, “Three-quarters of UK children spend less time outdoors than prison inmates – survey,” *The Guardian*, 25 Mart 2016, <http://www.theguardian.com/environment/2016/mar/25/three-quarters-of-uk-children-spend-less-time-outdoors-than-prison-inmates-survey>.

⁶ Ümit Şahin ve Seval Alkoy, *Kalıcı Organik Kirleticiler ve Sağlık* (İstanbul: Çevre İçin Hekimler Derneği, 2006).

⁷ Michon Mackedon, *Bombast: Spinning Atoms in the Desert* (Reno: Black Rock Institute Press, 2010).

İSTANBUL'UN ORMAN KÖPEKLERİ: SÜRGÜNDEN MUTLAK TECRİTE

Şehir mekânının denetim altında tutulmasına dönük uygulamalar yalnızca insan yaşamını hedef almıyor. İstanbul söz konusu olduğunda şehrin tanımlayıcı varlıklarından olduklarına kimsenin şüphe duymayacağı köpekler bugün sistematik bir tehditle karşı karşıya. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Ayten Alkan, şehrin köpeklerine yönelik yakın zamanlı düzenleme ve pratikleri mercek altına alarak tartışmanın sınırlarını genişletiyor.

Başlarken

2015 yazının ortaları... Eşimle o günü dışarıda geçirmek, benim yedi yıllık İstanbul yaşantımda hiç görmemiş olduğum Rumeli Kavağı'nı ziyaret etmek, ardından ağaçlarla, denizle, sükûnetle buluşmak, piknik yapmak istemiştik. Mide fesadına uğratılan şehir, bizi kustu o gün. Kısa bir süre önce darmadağın edilmiş eski Kısırkaya halk plajının kıyısında mütevazı bir lokantaya oturup birer bira içene kadar, Rumeli Feneri'nde otopark, restoran ve plaj değnekçileriyle boğuşmuş, Üçüncü Köprü bağlantı yollarının ormanların içinde açtığı zalimane yaraların içinde ilerlemiş, bir distopyadan fırlamışçasına kıyımı devam ettiren iş araçlarının

arasında sıkışmış, yol üzerinde durup da ormanın içine doğru yürüdüğümüz her bir noktada insanların ardında bıraktığı bira şişeleri, içecek kutuları, poşetler ve bilumum atıkla burun buruna gelmiş ve Gümüşdere'de sadece deniz kıyısına ulaşıp orada yürümek istediğimiz için bir özel plajın çalışanları tarafından tehdit edilmiştik. Oturduğumuz lokantada gün, inşası tamamlanmış görünen yasadışı "Hayvan Toplama Kampı" üzerinden batıyordu. "Hiç değilse Üçüncü Havalimanı inşaatını görmedik bugün" diye teselli bulmaya çalıştık. Fakat henüz bitmemişti kahr gibi geçen o gün. Dönüş yolunda, Fatih ormanlarının kıyısından geçiyorduk. Önce arabayı kullanan Levent'in sanki bin parçaya

ayrılmış gibi duran profilini, ardından onları gördüm. Kimi yolla ormanı ayıran tel örgülere patileriyle tutunmuş, kimi her nasılsa tel örgülerin dışına çıkmış ve bir sıkımlık canı kalmışçasına yol kıyısında usulca dolanıyordu. Hepsi sıska, hepsi dehşete düşmüş gibiydi. Günlerce halsiz yatacağım eve onların zihnime mihlanan görüntüleriyle döndüm. Şehrin dışına kustuklarının sadece "ağaç ve denizle birkaç saatliğine buluşmak ve çaresizce sükûnet bulmak isteyen orta halli insanlar" olmadığını fark etmiştim. Sonraki haftalarda atıldıkları alanlardan biri olan Beykoz ormanlarına defalarca gidecektim, onlarla buluşmak için. İstanbul'dan sürgün edilen köpekler... Orman köpekleri...

Üzerinde yaşadığımız ve her geçen gün biraz daha şedit, biraz daha kanamalı kusulduğumuz topraklara hiç yabancı bir strateji değil sürgün. Yine de bu stratejinin geçmişte, kendini bugüne sürükleyen geçmişte, modernleşme ya da uluslaşma süreçleri gibi yapısal dönüşüm zamanlarında istisnai olarak benimsendiğini söylemek mümkün. Bu istisnalar öylesine radikal ve zalimane bir nitelik taşıyorlardı ki, belki de uzunca bir süre alanı (ister ulusun coğrafyası olsun, ister şehir sömürgelerininin coğrafyası...) "güvenli, temiz, arı" tutmanın zeminini hazırlıyorlardı. Bugünkü gibi sistematik, sürekli, ritmik ve sıradanlaşmış değillerdi. 1910 yılının büyük köpek katliamıyla¹ son yılların zamana yayılmış sokak köpeği tasfiyesi arasında böyle bir ayırım var.

Aşağıda, İstanbul'u yönetenlerin "sokak köpekleri sorunu"yla baş etme yöntemleri arasında sürgünün, enformel ve yasadışı olmakla beraber kurumsallaşmış bir pratiğe dönüşmüş olduğunu öne süreceğim.

Önce, ulusal hayvan koruma mevzuatının yerel yönetimlere verdiği rol ve sorumlulukları hatırlatacağım. Ardından, bu görelî yeni eğilimin (sistematik sürgün) tesadüfen belirmediği gibi, idarenin yetersizliği ya da beceriksizliğinin bir yansıması olarak da değerlendirilemeyeceğini iddia edeceğim. Zira şehir köpeklerinin çepelere atılması, daha ziyade, sürgün mevzilerini kitlesel toplama kamplarına dönüştürecek yeni ve planlı bir yeniden yapılandırmanın enformel hazırlık süreci izlenimini veriyor.

Yasal çerçeve ve belediyelerin sorumluluğu

2004 yılına kadar Türkiye'nin hayvanların korunması ve refahını amaçlayan özel bir yasal düzenlemesi yoktu. 2004 yılında yürürlüğe giren 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun amacı;

"hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak" olarak tanımlanıyor (md. 1).

Madde 13, hayvanların öldürülmesini doğrudan doğruya yasaklarken, Madde 28 öldürme fiili de dâhil olmak üzere hayvanlara uygunsuz muameleye ağır idari cezalar öngörüyor. Fiilin, "hayvan toplama, gözetim altına alma, bakma, koruma ile görevlendirilmiş olan kişilerce işlenmesi halinde," bu cezalar iki katına çıkarılmak durumunda.

5199 sayılı Kanun, merkezi yönetim kuruluşları ve gönüllü örgütlerin yanı sıra, yerel yönetimlere de görev ve yükümlülükler verir:

- Gönüllü kuruluşlarla işbirliği içerisinde, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması için hayvan bakımevleri ve hastaneler kurarak, onların bakımlarını ve tedavilerini sağlamak ve eğitim çalışmaları yapmak (md. 4/j);
- Evcil hayvanların bakımı ve korunmasına yönelik sertifikalı eğitim programları düzenlemek (md. 5/pr. 3);
- Ev ve süs hayvanları ile sahipsiz hayvanların kayıt altına alınması ile

ilgili işlemleri yapmak (md. 17/pr. 3);

- Hayvanat bahçelerini, doğal yaşama ortamına en uygun şekilde tanzim etmek ve ettirmek (md. 22);
- İdari para cezalarından kendilerine aktarılan %80'lik payı sadece hayvanların korunması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla kullanmak (md. 27).

Madde 6/pr.4 üzerinde özellikle durulmalı, zira öldürme yasağını yinelemekle kalmayıp yerel yönetimlere, "kısırlaştır, aşıla, iyileştir ve aldığın yere bırak" politikasını açıkça vaz eder:

"Sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesi zorunludur. Bu hayvanların öncelikle söz konusu merkezlerde oluşturulacak müşahede yerlerinde tutulması sağlanır. Müşahede yerlerinde kısırlaştırılan, aşılana ve rehabilite edilen hayvanların kaydedildikten sonra, öncelikle alındıkları ortama bırakılmaları esastır."

Bu kanunun uygulanmasına dair Yönetmelik, yasanın yürürlüğe girmesinden ancak iki yıl sonra, 2006'da çıkarılabildi. Yönetmelik, yerel yönetimlerin sorumluluklarını daha ayrıntılı olarak tanımlar. "Toplanılan sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların bakılması" başlığını taşıyan madde 21/d'ye göre;

"Geçici bakımevlerinde on gün süre ile gerekli duyurular yapıldığı halde sahiplendirilemeyen hayvanlar kontrolleri, aşıları ve tıbbî müdahaleler

Fotoğraf: Levent Mertöğlü

ile kısırlaştırılmaları yapıldıktan ve operasyon yaraları kapandıktan en az yedi gün sonra kayıt altına alınıp, müdahale görmüş olduklarını gösteren işaretleri üzerlerinde olacak şekilde veteriner hekimin onayıyla *alındıkları ortama geri bırakılır*. Bu ortamlarda belediyeler, gönüllü kuruluşlarla işbirliği içerisinde besleme odakları kurar ve hayvanların beslenmesine yardımcı olur. *Hayvanlar, hiçbir suretle ilgili belediye sınırları dışındaki bir ortama, ormanlık alana veya diğer yaban hayatı yaşam alanlarına bırakılmaz.*" (vurgu bana ait)

Aynı maddenin (g) paragrafı, açıkça, "sahipli veya sahipsiz hiçbir hayvan belediye, gönüllü kuruluş veya diğer üçüncü şahıslarca belediye sınırları dışında yaban hayatı yaşam alanlarına bırakılmaz"ı tekraren emrederek, bir kez daha "sürgün yasağı" getirir.

"Kısırlaştır, aşıla, aldığın ortama bırak" yerine "topla, taşı, ormana at" Tartışmaya mahal bırakmayan yasa hükmüne karşın, belediyeler yakın zamanlara değin geceleri yasadışı zehirlenme operasyonları yürütüyorlardı. Hayvan hakları aktivistlerince yürütülen kararlı kampanyaların ve yargıya taşınan vak'aların neticesinde, olumsuz kamuoyu imajından kaçınmak isteyen belediyeler sokak hayvanlarını zehirlemekten peyderpey vazgeçti. Ne

var ki bu vazgeçiş, yasanın ve uygulama yönetmeliğinin gereklerini yerine getirme irade ve sorumluluğunu üstlendikleri anlamına gelmedi. 2016 itibarıyla, –aşağıda değineceğim Kısırkaya hariç– İstanbul'da, belediyelerce işletilen ya da desteklenen 33 hayvan barınağı ve/veya rehabilitasyon merkezi var.² Bunlar sayıca ve kapasite olarak yetersiz olmalarının yanı sıra, barınakların neredeyse tamamı, hayvanların refahı açısından birçok bakımdan son derece elverişsiz. Köpekler aşırı kalabalık yerlerde 7/24 kapalı tutuluyor. Operasyonların ve tıbbî işlemlerin çoğu uygun koşullarda yapılmıyor ve görevliler zaman zaman köpeklere eziyet ediyor.³ Sırasıyla İstanbul Büyükşehir ve Sarıyer Belediyelerinin sorumluluğunda olan Hasdal ve Sarıyer barınakları sadece bundan birkaç yıl önce bütünüyle uygunsuz koşulları, kötü muamele ve ağır ihmal dolayısıyla

Birçok belediye için bu gibi "kamp"lar kurup işletmek, öyle görünüyor ki, yasal bakımlarını yapmanın bir aracı olmaktan ziyade, sokak hayvanı nüfusunu geçici ya da kalıcı olarak azaltmanın alternatif bir yolu.

gazete manşetlerine taşınmış ve hayvan hakları aktivistlerinin gündemine yerleşmişti.⁴ Aradan geçen süre zarfında bir düzelme olmadığı, 2015 sonbaharı başlarında anlaşıldı. 2010'dan bu yana haftanın üç günü düzenli olarak Beykoz ormanlarındaki köpekleri besleyen ve onların tıbbî bakımlarını yapan Huysuz İhtiyar'ın kurucusu Ramazan Ölçer, Sarıyer Belediyesi'nin barınağıyla ilgili olarak şunları söylüyor:

"Defalarca gittik. Birçok kere video çektik, fotoğraflar çektik. Belediyenin içinde gördüğümüz köpekleri birkaç gün sonra ormanda hasta bir şekilde görüyorduk. Hiçbir şekilde mama verilmiyor, tedavi edilmiyor, hırslı ve sakin köpekler aynı yere konuluyor. Hasta köpeklerle hasta olmayanları yan yana koyuyorlar, bu hepsi için ölüm demektir. Kışın donarlar, kaldıkları yerin kış cephesinin koruması yoktur. Kısırkaya'nın yerine ölüm kampı zaten orada mevcut. *Sarıyer hayvan barınağının ölüm kampından farkı yok.* Onlarca hayvan ölüsü gördük."⁵ (vurgu bana ait)

Birçok belediye için bu gibi "kamp"lar⁶ kurup işletmek, öyle görünüyor ki, yasal bakımlarını yapmanın bir aracı olmaktan ziyade, sokak hayvanı nüfusunu geçici ya da kalıcı olarak azaltmanın alternatif bir yolu. Bununla beraber, belediyelerin, zehirleyerek öldürmeyi takiben ve barınaklara kapatmanın

yanı sıra, bir üçüncü metot daha geliştirdikleri görülüyor: Sivil plakalı araçlarla topladıkları sokak köpeklerini geceleri şehrin çeperlerine, çöplüklere ve İstanbul söz konusu olduğunda da özellikle ormanlara atmak. Bu yöntem, hiç şüphesiz, “sorun”u dışsallaştırmanın, ötelemenin ya da yerini değiştirmenin bir yolu. Aşağıda, sadece bu anlama gelmediğini de açıklamaya çalışacağım. Sezai Ozan Zeybek, ilham verici çalışmasında bu köpeklerin halini, Baumann’ın “atık” nosyonuna vurgusu etrafında kavramsallaştırır.⁷ Onlar, şehirde insanlarla birlikte yaşamayı “hak edebilecekleri” belli ağların dışına düşmüş canlılardır:

“Safkan değiller, müşteri değiller, birinin mülkü ya da yoldaşı değiller, işçi olarak kullanılmıyorlar. Tabir yerindeyse ‘sokağa düşmüş’, İstanbul’un orasında burasında ve çeperlerinde dolaşan ‘sahipsiz’ köpekler bunlar. [...] Daha güzel, daha temiz, daha düzenli olmaya programlanmış tasarımların (şehirlerin, evlerin, hayatların) dışarda

biraktığı birer üretim fazlası haline gelmişler.”⁸

Birçok durumda sürgün, öldürmeyle eş anlamlı hale geliyor, öldürmenin belki daha dolaylı bir yolu. Tanıdık olmayan yerlere, yaban yaşamı alanlarına atılmaları birçoğunda oryantasyon sorunlarına sebep oluyor ve kimileri, atıldıkları bu ortamlarda saldırganlaşıyor. Gruplar halinde hareket etmeye başlayıp yeni gelenleri kabul etmeyebiliyor, birbirlerini yaralayabiliyorlar. Besin ve su yetersizliğinden, kışın dondurucu soğuklardan ve yazın aşırı sıcaklardan ölüyorlar. Ölçer, birkaç kış önce elli kadar köpeği donmak üzereyken bulduklarını anlatıyor. Bunun ardından Huysuz İhtiyar ekibi ormanda çadır barınaklar inşa etmeye başlar. Şu anda Beykoz ormanlarında aşağı yukarı 800 kadar köpeğin barındığı 250 kadar çadır-yuva var. Bu Beykoz ormanlarının mevcut köpek nüfusunun ancak yüzde üçlük bir oranının hava koşullarından korunma ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde. Kaldı ki bazı insanlar, köpekleri atıldıkları

bu ormanlarda da istemiyor ve çadır-yuvaları dağıtıyorlar. Köpeklerin asıl sorumluları olan yetkililerse ormanın kimi kısımlarında bu yuvaların yapılmasına izin vermiyor. Ormanın hemen yanından geçen yol, köpeklerin hayatı için ayrı bir tehlike, zira onlarca köpek o yolda araçların önüne çıkıyor, ardından koşuyor. Çünkü kendilerine yemek getiren ve bakımlarını yapan gönüllüler de aynı yolu kullanarak geliyor.⁹

Dahası, gönüllüler ormanda zaman zaman zehirlenmiş köpekler buluyorlar. Eylül 2011’de, 100’den fazla köpek Bolluca ormanlarında ölmek üzereyken bulunur.¹⁰ Bu, İstanbul’un çeperlerinde hayatta kalmaya çalışan orman köpeklerine kamuoyunun dikkatini çeken ilk vak’alardan biridir. Kitlesel olarak zehirlenmiş köpeklere acil kurtarma yardımı için, yüzlerce gönüllüyle beraber İstanbul Büyükşehir Belediyesi’yle Fatih belediyesi ivedilikle harekete geçmiştir. Medyanın yanı sıra yetkililer, bu kıyımın sorumluları olarak ormanın yakınında yaşayan köylüleri işaret ederken, gönüllüler ve aktivistler bir başka belediyeyle, bölgeden sorumlu olan Arnavutköy Belediyesi’yle ilgili şüphelerini dile getirir. Kötü muamele ve işkenceden kitlesel katliama, benzeri birçok vak’ada belediyelerin dahil defalarca öne sürülür. Evsiz Hayvanları ve Doğayı Koruma Derneği (EHDKD) gibi STK’lar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne ve kimi ilçe belediyelerine, barınaklara

Birçok durumda sürgün, öldürmeyle eş anlamlı hale geliyor, öldürmenin belki daha dolaylı bir yolu. Tanıdık olmayan yerlere, yaban yaşamı alanlarına atılmaları birçoğunda oryantasyon sorunlarına sebep oluyor ve kimileri, atıldıkları bu ortamlarda saldırganlaşıyor.

Fotoğraf: Levent Mertöğlü

Fotoğraf: Levent Mertoğlu

götürülen hayvanlara uygunsuz muamele, görev ihmal, köpeklerin yasadışı olarak ormanlara atılması gibi nedenlerle defalarca suç duyurusunda bulunur, belediyelerle mahkemelik olurlar.¹¹

Şüphesiz, belediyelerin hiçbiri atılı suçları kabul etmez. Ne var ki, İstanbul ormanlarındaki köpeklerin hemen tamamının kulaklarında küpe var. Bu küpeler, köpeklerin belediyenin “elinden geçmiş” olduğunu gösteriyor. Kayıt, tıbbi bakım işlemleri ve takip için kullanılan küpeler, köpeklerin alındıkları bölgeyi ayırt edebilmek için farklı renklerde ve bu renkleri, aslında, köpeklerin gerekli tıbbî bakımı aldıktan sonra güvenli bir biçimde alındıkları yere geri götürülmeleri için birer kod.¹² Oysa pratikte renk kodları nadiren doğru yeri işaret ediyor, zira farklı renklerdeki küpeleriyle binlerce köpek aynı sürgün mahallerinde, İstanbul’un uzak ormanlarında buluşuyor.

Enformel orman yerleşkelerinden “büyük toplama kampları”na

Bu sürgün politikasını beledi/idarî yetersizliğin ya da beceriksizliğin bir görünümü ya da sonucu olarak değerlendirilmek pek mümkün görünmüyor. Bilâkis, 5199 sayılı Kanun’da önemli değişiklikler yapmak üzere 2012’de gündeme getirilen yasa tasarısıyla ilgili hararetli tartışmaları hatırladığımızda, sokak köpeklerinin toplanıp ormanlara sürülmesinin, arızî ve tesadüfî bir pratik olmaksızın

sistematik ve bilinçli bir politikaya işaret ettiğini öne sürmek mümkün. Tasarı taslağı, şehirde yaşayan sokak hayvanları için, şehrin çevresinde ve daha çok ormanlık alanlarda kurulacak “Doğal Yaşam Parkları” öngörüyordu. Dönemin Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü, yeni sistemde, geçici barınaklarda kalan hayvanların, belli bir süre zarfında “sahip”lendirilememesi halinde, “orman içinde doğal yaşam parklarına” götürüleceğini beyan ediyordu.¹³ Hükümetin yeni planına göre, kentsel alanların sokak hayvanlarından “arındırılacağı” aşikârdı. Sahiplenilme statülerine göre dört köpek kategorisi tanımlanıyordu:

- *Sahipli ya da yeniden sahiplendirilmiş* köpekler;
- “Geçici” hayvan barınakları veyahut “doğal yaşam parkları”nda kalan ve bir gönüllü yurttaşın yemek ihtiyaçlarını karşıladığı ve bakımına katkıda bulunduğu *yarı-sahipli* köpekler;
- Bir site, şantiye ya da çarşı yönetimince, belediyeye başvuruyu müteakip bakımı üstlenilen ve söz konusu belirlenmiş alanda (site içi, şantiye, sokak, çarşı) yaşayabilecek köpekler;
- Şehir merkezlerinden uzakta, kırsal alanda yaşayan “sahipsiz” köpekler.

Görüldüğü gibi sadece üçüncü kategori, o da ziyadesiyle sınırlı bir tanımla, ortak kentsel alanlarda köpeklerin varlığının devam etmesine izin veriyor. Köpeklerin

yaşam alanının yanı sıra çalışma alanı da olan (bekçilik) şantiyeleri bir yana koyacak olursak, şehirde kolektif olarak bakılacak köpekler için tanımlanan yerlerin, bir ortak yönetime sahip sosyo-mekânsal ya da ticarî birimler olduğu açık. Tanım, Türkiye şehir dokusunun hâlâ baskın karakterini oluşturan, bununla beraber bir ortak yönetime sahip olmayan mahalleyi dışarıda bırakıyor.

Özetle, yeni düzenleme, şehir köpeklerinin, ya Türkiye kentlerinin sosyo-mekânsal dokusu dikkate alındığında gerçekçi de olmayan kentsel lokasyonlarla sınırlanmalarını ya da kentsel alanlardan bütünüyle yalıtılarak ormanlık alanlarda inşa edilecek büyük kamplara kapatılmalarını öngörüyordu. İlgili STK’ların uzun ve kararlı mücadeleleri, protestoları, kimi muhalefet milletvekillerinin samimi gayretlerinin neticesinde 2014 sonbaharında tasarı rafa kaldırıldı.¹⁴ Ne var ki o zamandan bu yana, hem toplanıp atılan köpeklerin hem de sürgün mevzilerinin sayısı arttı. Bugün, gönüllü örgütlerin hiçbiri İstanbul’un ormanlarında kaç köpeğin hayatta kalmaya çalıştığını tam olarak bilmese de rakamlar on binlerle ifade ediliyor. Köpeklerin atıldıkları ormanlık alanların sayısı yirmi civarında. Sadece Kurtköy ormanlarında 3 bin civarında köpek yaşıyor. Burada gönüllüler, köpekleri beslemenin, diğer ihtiyaçlarını gidermenin ve bakımlarını yapmanın üstesinden, ancak 32 km’lik bir patikayı yaklaşık yedi

saatte kat ederek gelebiliyorlar.¹⁵ Beykoz ormanlarındaki köpek nüfusunun 20 ilâ 30 bin civarı bir rakama ulaştığı tahmin ediliyor.

Bahsi geçen yasa tasarısı TBMM Genel Kurulu'na sunulamamış olsa da Orman ve Şehircilik Bakanı, İstanbul'un kuzey sahilinde, Kısırkaya'da,¹⁶ devasa bir alan için tasarlanmış bir yatırımı ilân etmişti bile. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Sarıyer Belediyesi, "Kısırkaya Geçici Sahipsiz Hayvan Bakımevi ve Bahçeli Yaşam Alanı"nı inşa etme planlarını bir "vizyon projesi" olarak kamuoyuna tanıttı. Kompleks 700 bin m²lik bir alanda yapıлып bünyesinde 20 bin sokak hayvanını toplayacaktı.¹⁷ İlgili STK'lar ve hayvan hakları savunucuları, "sokakları hayvanlardan temizlemek doğrultusundaki ilân edilmemiş bir planın son adımı" olacağı iddiasıyla başından itibaren bu projeye karşı çıktılar. Projenin Auschwitz'le fiziksel benzerliği dolayısıyla burayı, "Kısırkaya toplama kampı" ya da "Kısırkaya ölüm kampı" olarak nitelemeyi uygun gördüler. "Modern Hayırsız Ada vak'ası"nın¹⁸ yolda olduğu; Karadeniz'in kıyısında, yılın çoğunda sert rüzgârlara açık olan bir tepeye kurulacak, her şeyden yalıtılmış bu devasa kompleksin içinde birçok hayvanın habersizce ölüp gideceği ikazında bulundular.

Seçilen yerin uygunsuzluğu, buraya ulaşımın yetersizliği ve zorluğuyla katmerleniyor. 2015 yazında eşimle saatler süren bir hüsranın sonunda kendimizi bulduğumuz Kısırkaya, toplu taşıma imkânlarının da çok sınırlı olduğu ücra bir nokta. Bu, sadece oraya destek, işbirliği ve/veya denetim amacıyla ulaşmak isteyecek gönüllüler açısından güçlük değil. Asıl olarak, metropol alanın uzak bölgelerinden saatler boyunca kalabalık araçların içinde oraya taşınacak

köpekler için de hayatlarını riske edecek bir mesafe.¹⁹

İmar mevzuatının ihlâli dolayısıyla idare mahkemesinin Temmuz 2015'te projeyi iptal etmiş olmasına rağmen, kompleksin inşası yasadışı olarak tamamlandı. Dahası Anadolu yakasında, Pendik ilçe sınırlarına yakın bir arazide inşa edilecek ikinci bir "toplama kampı"nın projesi de duyuruldu. Ocak 2016'da, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi, Belediye'yi, bütün ilçelerdeki sokak hayvanlarının Kısırkaya'ya taşınabilmesi için ilçe belediyelerle protokoller yapmaya yetkilendirdi.²⁰

İstanbul'un iki ucundaki yakın zamanlı ve yüksek maliyetli bu "mega-proje"lerle birlikte değerlendirildiğinde, metropoliten alanın çeperlerindeki ormanlık alanlara sistematik ve zaman içinde katlanarak artan köpek sürgününün, zamana yayılmış bir hazırlık süreci olduğunu iddia ediyorum. İstanbul'un köpekleri için topyekûn yerinden etme, yeniden yerleştirme, kapatma ve mutlak tecrit anlamına gelecek yeni bir dönemin hazırlığı...

Sonuç yerine

Türkiye'de 2004'ten bu yana sokak hayvanlarını öldürmek kanunen suç. Bu, dünyanın ve modern Batı'nın birçok ülkesindekinden ileri bir düzenleme. Bununla beraber son yıllar, sokak hayvanlarını ortadan kaldırmanın farklı biçimlerinin geliştirildiğine tanıklık etmekte. Bu yeni usuller, belli koşullarda hayvanların ölüme terk edilmesiyle eş anlamlı.

2004'te 5199 sayılı Kanun ve 2006'da yürürlüğe giren Uygulama Yönetmeliği'ne kadar Türkiye yerel yönetimlerinin, şehirde yaşayan hayvanların refahına

Yüzlerce yıl boyunca, diğer ayırt edici özelliklerinin yanı sıra köpekleriyle de anılan metropoliten İstanbul, en eski "sosyal topluluk"larından birini kaybetmenin eşiğinde.

ilişkin pek az sorumluluğu vardı. Aşağı yukarı on yıldır ise, bu alanda hayatî sorumluluk ve görevleri var. Ne var ki yerel yönetimler yasal yükümlüklerini ne nicel ne de nitel anlamda yeterli ölçüde yerine getiriyor. Geçici barınak ve rehabilitasyon merkezlerinin kuruluşu işletilmesi yükümlülüğü, sokak hayvanı nüfusunu azaltmanın, "toplama kampı" niteliğindeki araçlarına dönüştürülmüş durumda. Bir ikinci usul de hayvanların toplanıp yasa-dışı bir biçimde çeperlerdeki ormanlara atılması. Toplanan hayvanların aşılınması, kısırlaştırılması ve bakımlarının yapılmasının ardından alındıkları ortamlara geri bırakılması esas olmakla beraber, bugün İstanbul'un ormanları binlerce küpeli (belediye tarafından kaydedilmiş ve belediye aracılığıyla işlem görmüş) köpekle dolu. Kısırkaya ve yapılacak ilân edilen Pendik kompleksleri benzeri devasa tecrit alanları, bu iki usulü (veya kapatma ve çepere atma) bütünleştirebilecek niteliğe sahipler. Yeni yasal çerçevenin yeni konseptte ne zaman yudurulacağı mühim değil. AKP parti-devleti ve ona tâbi belediyelerin bir süredir yasal dayanağa ihtiyacı yok, kendileri tarafından yürürlüğe sokulanlara bile... Yüzlerce yıl boyunca, diğer ayırt edici özelliklerinin yanı sıra köpekleriyle de anılan metropoliten İstanbul, en eski "sosyal topluluk"larından birini kaybetmenin eşiğinde.

¹ Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı kapitalizmine eklenme sürecinin yan ürünlerinden biri olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul için yeni model, "modern Batılı şehir hayatı"dır. Jön Türkler'in Abdülhamit'i tahttan indirmesinden bir yıl sonra, modern Cumhuriyet'in ilânından 13 yıl önce, bu şehir güzelleştirme ve modernleştirme hareketi sürgünle başlayan büyük bir katliamla buluşur. İttihat ve Terakki, yüzlerce yıl boyunca köpekleriyle de anılan şehrin bu sakinlerinden temizlenmesine karar vermiştir. İstanbul şehrimini Tefvik Bey'e bu işi görmesi için talimat verilir. Önce yavru köpekler öldürülür. Ardından, bu iş için oluşturulmuş ekipler, yaklaşık 80 bin köpeği sokaklardan toplarlar. Menzili bugünkü gibi ormanlar değil, halk arasında Hayırsız Ada olarak bilinen Sivriada'dır. Burada binlerce köpek, kâh sıcak hava, susuzluk ve açlıktan, kâh birbirlerini parçalayarak, ölür. Bkz. Hakan Akçaoğlu, "Karabaşname-i İstanbul," *Tombak* 16 (1997): 22-32; Serge Avédikian, *Hayırsız Ada (Chienne d'Histoire)*, Yazan&Yöneten Serge Avédikian, Animasyon Belgesel (La Fabrique Production & Anadolu Kültür, 2010), video, <https://www.youtube.com/watch?v=k9vVbxEDWQU>; Ayşe Hür, "İstanbul'un Kıdemli Sakinleri: Sokak Köpekleri," *Birgün Gazetesi*, 28 Haziran, 2008; Catherine Pinguet, *Les Chiens d'Istanbul* (Saint-Pourçainsur-Sioule: Bleu Autour, 2008); Emre Sarıkuş, *Sesim Rüzgâra: Modern Bir Sürgün Hikâyesi (Wind, Carry My Voice A Modern Story of Exile)*, Yazan&Yöneten Emre Sarıkuş, Belgesel, 2010, video, <https://www.youtube.com/watch?v=Lr2P70wwPOU>; Irvin Cemil Schick, "İstanbul'da 1910'da Gerçekleşen Büyük Köpek İtlâfı: Bir Mekân Üzerinde Çekişme Vakası," *Toplumsal Tarih*, no. 200 (2010, Ağustos), 22-33.

² Temmuz 2015 itibarıyla bütün Türkiye'deki "geçici" hayvan barınaklarının sayısı 190 ve bu 190 barınak belli bir anda sadece 54 bin hayvanı misafir edebiliyor. Bkz. Abdullah Onay, "Barınaklar Birer Hayırsızada," *Biamag*, 27 Ocak 2012, <http://bianet.org/biamag/hayvan-haklari/135741-barinaklar-birer-hayirsizada> (erişim tarihi 6 Ocak 2016).

Öte yandan Türkiye, olağanüstü bir sokak hayvanı nüfusuna sahip. İstanbul, Ankara ve İzmir'de toplamda 500 binden fazla sokak köpeği bulunduğu tahmin ediliyor. İnsan nüfusu 15 milyon civarında olan İstanbul için bu tahmin 150 bin civarında. "Geçici" olarak barınaklarda tutulanlarda eklendiğinde bu rakam 180 bine çıkıyor. Bkz. "Turkish animal welfare bill – is it working?" (Claudette Vaughan'la röportaj, 2011), <http://kangal.ca/dogs-in-turkey/turkish-animal-welfare-bill-is-it-working/> (erişim tarihi 24 Aralık 2015).

Yüksek sokak hayvanı nüfusu, yıllarca sürdürülen itlaf politikasının, yöneticilerin istediği sonucu vermediğinin de bir göstergesi. 1910 katliamından başlayarak her seferinde, geriye kalanlar çok kısa bir süre içinde hızla yeniden çoğalıp şehrin sokaklarını yeniden ve yeniden geri istemişler.

³ Vaughan, a.g.y.

⁴ E. Barış Altıntaş, "Dogs in İstanbul's forests: How compassion eludes city officials," 12 Eylül 2010, http://www.todayszaman.com/life_dogs-in-i-istanbuls-forests-how-compassion-eludes-cityofficials_221376.html (erişim tarihi 8 Aralık 2015); ESDAW, "Turkey massacre - the Hasdal scandal," Ocak 2011, <http://www.esdaw.eu/turkey-massacre.html> (erişim tarihi, 25 Aralık 2015).

⁵ "Sarıyer hayvan barınağında katliam!" *Karşı Gazete*, 8 Ekim 2015, <http://www.karsigazete.com.tr/gundem/sariyer-hayvan-barinaginda-katliam-h55734.html> (erişim tarihi 20 Aralık 2015).

⁶ Agamben, çağımızdaki şehir yaşamının "ayrıştırma bölgeleri"yle inşa olduğunu altını çizer, "kamp"ın da bu ayrıştırmanın prototipi olduğunu söyler. Kamp, kökeninde istisnaiyken, günümüzde modern olanın gizli matriksi, *nomos*'u haline gelmiştir. Bkz. Giorgio Agamben, "The camp as nomos of the modern," *Violence, Identity and Self-Determination* içinde, ed. Hent & S. Weber de Vries (Stanford: Stanford UP, 1997).

⁷ Zygmunt Bauman, *Wasted Lives: Modernity and Its Outcasts* (Cambridge: Polity Press, 2004).

⁸ Sezai Ozan Zeybek, "İstanbul'un Yuttukları ve Kustukları: Köpekler ve Nesnelere Üzerinden Bir İstanbul Tahlili," *Yeni İstanbul Çalışmaları* içinde, ed. Ayfer Bartu ve Cenk Özbay (Metis: İstanbul, 2014), 262-280.

⁹ Fay Rubeyi ve Randy Graham, (2015) *Dogs of the Dream Forest: A documentary on the forgotten dogs of Turkey*, Belgesel, video, <http://www.istreetdog.com/dogs-of-the-dream-forest-a-documentary-on-the-plight-of-dogs-in-turkey-who-are-dumped-in-the-forest/> (erişim tarihi 8 Aralık 2015).

¹⁰ İpek Üzüm, "Animal activists call for stringent animal cruelty laws," *Sunday's Zaman*, 9 Ekim 2011, http://www.todayszaman.com/national_animal-activists-call-for-stringent-animal-cruelty-laws_259287.html (erişim tarihi 4 Ekim 2015).

¹¹ Damaris Kremida ve Senem Songün, "Volunteers find dogs poisoned in Sarıyer," 29 Şubat 2008, <http://www.hurriyetdailynews.com/volunteers-find-dogs-poisoned-in-sariyer.aspx?pageID=438&n=volunteers-find-dogs-poisoned-in-sariyer-2008-02-29> (erişim tarihi 25 Aralık 2015); Vaughan, a.g.y.

¹² Altıntaş, a.g.y.; Rubeyi ve Graham, a.g.y.

¹³ Serkan Ocak, "1 köpeğe 100 metre kare alan düşecek," *Radikal*, 16 Ekim 2012, erişim tarihi 8 Aralık 2015, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/1-kopege100-metrekare-alan-dusecek-1104166/>

¹⁴ Sürecin iyi bir özeti için bkz. "Report: Gov't withdraws controversial amendment to animal protection law," *Today's Zaman*, 2 Ekim 2012, http://www.todayszaman.com/latest-news_report-govt-withdraws-controversial-amendment-to-animal-protection-law_294114.html (erişim tarihi 15 Eylül 2015).

¹⁵ B. Çubukçu, "Ormanın aç çocukları," *Al-Jazeera Turk*, 4 Nisan 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ormanin-ac-cocuklari> (erişim tarihi 24 Eylül 2015).

¹⁶ Kısırkaya, Aralık 2012'de çıkarılan ve idarî sonuçları Mart 2014 yerel seçimlerini müteakip hayata geçen 6360 sayılı Kanun'la İstanbul büyükşehir alanına katılan –artık– eski köylerden biri. Üçüncü Havalimanı ile Üçüncü Köprü inşaat alanlarının arasında. Kısırkaya'nın statüsünün köyden mahalleye dönüşmesi, aynı zamanda bölgeyi imara da açmak anlamına geliyordu. Emine Erdoğan'ın akrabalarının bu büyük yatırımın ihalesinden pay aldığı iddia edildi ve bu iddialar hiçbir zaman tezkip edilmedi. Bu bölgeyi imara açmak, Üçüncü Havalimanı ile Üçüncü Köprü arasında kalan ormanlık alanları da orta vadede –iktidar tarafından ekonominin itici gücü olarak ayrıcalıklandırılan– inşaat sektörüne açmak anlamına geliyordu. 6360 sayılı kanun ve ekonomi-politik içermelerine dair daha ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Ayten Alkan, "Türkiye'nin Yeni Metropoliten Rejimi: Otoriteriyen Kentleşmenin 'Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma' Formu," *Ayrıntı Dergi* (2015), 35-55.

¹⁷ Dev Neto, "The New 'Vision Project' revealed: Kısırkaya Animal Compound," 29 Ocak 2015, <http://revolution-news.com/new-vision-project-revealed-kisirkaya-animal-compound/> (erişim tarihi 15 Eylül 2015).

¹⁸ Bkz. sn. 1.

¹⁹ Burak Özgüner, "Kısırkaya 'Hayvan Hapishanesi'," *BiaMag*, 17 Ocak 2015, <http://bianet.org/biamag/hayvan-haklari/161598-kisirkaya-hayvan-hapishanesi> (erişim tarihi 26 Eylül 2015); Yeryüzüne Özgürlük, "Kısırkaya Animal 'Shelter' in İstanbul: The Final Step for a Hidden Agenda of Eradicating Street Animals from the Streets," 4 Şubat 2015, <http://yeryuzuneozgurluk.blogspot.com.tr/2015/02/kisirkaya-animal-shelter-in-istanbul.html> (erişim tarihi 15 Eylül 2015).

²⁰ Kadir M. Ersoy, "Kısırkaya tecrit merkezi resmi olarak açılıyor," *Gaia Dergi*, 22 Aralık 2015, <https://gaiadergi.com/kisirkaya-tecrit-merkezi-resmi-olarak-aciliyor/> (erişim tarihi 15 Ocak 2016); Mine Yıldırım, "Türkiye'de tecrit ve soykırımın yeni mekânları: Hayvan barınakları," 19 Şubat 2015, <http://politeknik.org.tr/turkiyede-tecrit-ve-soykirim-yeni-mekanlari-hayvan-barinaklari-mine-yildirim-sendika-org/> (erişim tarihi 15 Ocak 2016).

“Gecekondu popülizminin yerini kentsel rant almış olabilir”

Sema Erder, kendisiyle *İstanbul Bir Kervansaray (mi?)* kitabından yola çıkarak yaptığımız kısa söyleşide güvenlik ve güvence karşıtlığının ve bu karşıtlıkta ortaya çıkan gerilimin şehir hayatındaki hangi boşlukları birer uçuruma dönüştürdüğünü ortaya koyuyor.

İstanbul’un 1990’larda aldığı göçün – köyleri askeri yöntemlerle boşaltılan insanların ansızın şekillenen, zorunlu, rehberlik edilmeyen göçü– travmatik özü, sonraki dönemde şehrin toplumsal ve siyasal içeriğini ne şekilde etkiledi? Örneğin, kentsel dönüşüm ve yeni üretilen konut alanlarının propaganda ve reklamlarında bu denli “güvenlik” vurgusu yapılmasının sebeplerini, bu dönem hem göç edenlerin hem o göçü burada karşılayanların yaşadıkları travmayla ilişkilendirmek yanlış olur mu?
Sema Erder: Bu sorunuz bana 1990’lardaki zorunlu Kürt göçü sırasında yazdığım bir yazıyı hatırlattı. O yazıda bu göçü “köysüz

köylü göçü” diye tanımlamıştım. 1990’lara kadar kentlere gelen göç, özellikle yoksul köylü göçü, görel olarak yavaş, köyle gidip gelmeye dayanan, çalışabilir yaşta genç erkek göçüydü. Kentte yaşamayı başarabilenler, ki bunun için oldukça uzun bir süre gerekiyordu, köyde geride bıraktıkları yakınlarını yavaş yavaş kente getiriyorlardı. Köy de bir bakıma çok az parayla, aç kalmadan yaşanabilecek bir yer, bir güvenli alandı. Küçük köylülük de bu git-gellerle hem yaşamını sürdürdü, hem de kentteki gerilimleri azalttı. Kentte olanları anlamak için Türkiye’nin kırsal yapısındaki özgünlüklerin de farkında olmak gerekiyor. Bu açıdan

1990’lardaki köy boşaltma olgusu, daha önceki göçlerden çok farklı sonuçlar doğurdu. Nitekim bunun sonuçlarını bugün çok şiddetli bir biçimde yaşıyoruz. Köy boşaltma, Türkiye’nin en yoksul bölgesinde yaşayan en yoksul köylülerin yaşlılarını kadınlarını ve çocuklarını zorla göç ettirdi, onların köyle ilişkisini radikal bir biçimde kesti. O tarihlerde, kentsel alanlara gelen yoksulların, daha önce kente göç etmiş yakınları dışında dayanacakları hiç kimse, hiçbir kurum da yoktu. Ne yazık ki o döneme kadar, zaten kırılmalı hale gelmiş olan aile ve akrabalık ilişkilerinin de bu büyük yükü kaldıracabilecek gücü kalmamıştı.

SEMA ERDER’İN *İSTANBUL BİR KERVANSARAY (MI?)* KİTABI ÜZERİNE BİR ŞEHİRİN ÇÖZÜLME TARİHİ

Geçenlerde Sema Moritz bir toplantıda yaptığı kısacık bir konuşmada, “İstanbul kimsenin kimseyi sevmediği, herkesin birbirini ittiği bir şehir” dedi. “İstanbul İstanbul Olalı” idi toplantı başlığı, şehrin mevcut halinin nedenlerini konuşmaya çalışıyorduk. Toplantının yapıldığı “nezih” mekân, Karagözyan Yetimhanesi’nin bahçesinde yükseltilmiş bir plaza idi. Mimari olarak pek beğenilen bu yapının etrafındaki artık paramparça olmuş dokuya tek katkısı bu parçalanma halinin derinliğini görünürleştirmesiydi. İstanbul çok uzun zamandır; büyüdükçe, kalabalıklaştıkça, yükseldikçe, zenginleştikçe parçalanıyor. Artık nostalji bile yapmıyoruz, o iş de 2010 İstanbul Kültür Başkenti öyküsünün yarattığı hayal kırıklığı ile birlikte tarihe karıştı. İnşaat

gürültülerinin, trafik yoğunluğunun, patlama, çatışma, kısıtlanma korkusunun kesintiye uğrattığı gündelik hayatlarımızı alabildiğine dar alanlarda geçiştirmeye çalışıyoruz sadece. Ve bütün bu meselenin sorumlusunun mevcut yöneticiler olduğunu düşünme eğilimindeyiz. O sorumluyu bulunca rahatlayıp gündelik hayatlarımızı sıkıştırdıkları daracık alanda sürdürmeye ve hatta o alanı daha da daraltmaya devam edeceğiz. Çünkü İstanbul, tıpkı en büyük ve en belalı şehri olduğu ülke gibi, kendisiyle yüzleşmekten bütün gücüyle kaçıyor. Kimse kendine İstanbul’un mevcut haline ne türden bir katkısı olduğunu, büyük bir organize suç örgütü gibi çalışan şehirdeki ne tür bir boşluğu doldurduğunu sormuyor. Şehir hakkında yapılan binlerce araştırma ve bir

o kadar da tartışma bu kaçışa engel olmak bir yana, adeta yön veriyor.

Sema Erder’in yıllardır pek çok dergide yayınlanmış makalelerini, ne yaptığını bilen bir editörün, Nesrin Uçarlar’ın toplayıp yayına hazırladığı *İstanbul Bir Kervansaray (mi?)* kitabı (Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015) sözünü ettiğim bu kaçışın, kimsenin kimseyi sevmeme halinin, dolayısıyla İstanbul’un neden çoktandır tekensiz bir şehre dönüştüğünün izlerini sürmek isteyenler için iyi bir başlangıç. Erder’in yalnız kaynakları ve mekân katmanları değil, farklı zaman ve mekân çakışmalarında şekillenen dinamikleri itibarıyla de alabildiğine değişken ve her anlamda –nüfus büyüklüğü ve saikleri dolayısıyla– şiddetlenen göç meselesinden

başlayarak yaptığı kent araştırmalarının ve ortaya çıkan bulguların seyri İstanbul'un tekinsiz bir yaşam alanına dönüşmesinin tarihi olarak okunabilir. Kitabı şehir ve güven (kayıbı) meselesini merkeze alarak ve Erder'le bu meseleyi konuşabilmek için okuduğum için böylesi bir hat bana daha görünür geldi. Göç meselesinin, değinilen hemen her konunun şekillendirici, hatta belirleyici bir etmeni olarak ele alındığı kitabın bölümlerinde yoksulluğun, kentsel cemaat örüntülerinin, dayanışma ve kopuş pratiklerinin, kimlik formüllerinin ve stratejilerinin, şehrin küreselleşmesinin, sermaye birikiminin ve transferinin, mülkiyet ilişkilerinin, belediyeçilik pratiklerinin, çocukluk ve kadınlık hallerinin, şiddetin, ticaretin, sanayinin, kültürel/siyasal alışverişin yıllar içinde nasıl bir dönüşüm geçirdiğini anlatıyor Sema Erder. Editörün dikkatli çalışmasıyla başlıklandırılmış bölümlerde, o konuda yayınlanan makaleleri sırayla okumak, hem Sema Erder'in çalışma izleğini hem de formüle ettiği sorulara bulduğu

cevapların nasıl evrildiğini takip etme fırsatı yaratıyor. Böyle olunca İstanbul ve göç kavramının birbirleri ile ve birbirleri içinde yaptıkları yolculuğu tarihsel bir perspektifte anlamının, eskimiş, demode olmuş gibi görünen soruların yepyeniymiş gibi duran hallerini yerli yerine oturtmak için ne kadar elzem olduğu da ortaya çıkıyor. Açıkçası bu kitap, İstanbul araştırmacılığı ve aktivizmi diyebileceğimiz hallerin hafızasızlığı üzerine kafa yormanın ve şehri anlamak için moda kavramların yeterli olmadığını kabullenme vaktinin geldiğini de düşündürüyor.

Kitabın ele aldığı her bahiste, Erder'in çalışmaları üzerinden tanık olduğumuz ve göçe eşlik eden bir başka kavram ya da halse çözülme. Çözülme hali, göçü başlangıçta mümkün ve riski göze alınabilir bir girişim olmaktan, bedeli giderek artan ve örgütlenemeyecek kadar büyüyün ve nihayet önce bir krize sonra bir fırsata evrilen temel dinamiği oluşturuyor. Şöyle ki...

Kitabın "Yeni Kentliler, Yeni Yoksullar" başlığı taşıyan ve Erder'in çalışmalarını takip etmek açısından kurucu niteliğe haiz ilk bölümünün ilk makalelerinde zor da olsa İstanbul'da yerleşmenin, bir iş sahibi olmanın ve nihayet kök salmanın mümkün olduğu dönemler ve süreç tasvir ediliyor. Bu imkân terk edilen yerde var olan birikim ve korunabilen ilişkiler kadar, gelinen yerdeki, yani İstanbul'daki kökene dayalı ilişkilerle de ilgili ve aynı zamanda sınırlı. Ne var ki, Erder'in takip eden çalışmaları bu imkânın giderek azaldığını, söz konusu ilişkilerin koruyuculuğunu da sınırlayıcılığına da kaybettiğini gösteriyor. Bu kayıp yalnızca hemşerilik ilişkilerinde değil, ailede de yaşanıyor ve nihayet kentsel mekânın düzenine serpilme denilemeyecek bir yayılma ve yarılma olarak yansıyor. Bu bölümün son üç makalesi, göçün bir imkândan bir krize dönüştüğünü ("Sıradan İnsanların Küreselleşmeye Cevabı: 'Düzensiz' Göç", "'Düzensiz' Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler" ve "Uluslararası Göçte

Son yıllarda hem köylülüğün hem de onun en önemli yapıtaşı olan aile ve akrabalık ilişkilerinin çözülmesinin sonuçlarını hep birlikte izliyoruz. Toplumun farklı kesimleri, özellikle aile ve akrabalık ilişkilerinin çözülmesine karşı farklı çareler üretmeye çalışıyor. Bu duruma en kolay uyum gösterenler kentli orta sınıflar, onlar kolaylıkla piyasadan ya da diğer kurumsal düzenden istedikleri desteği sağlayabiliyorlar. Sınıfsal ayrılaşmanın ve sınıfsal kutuplaşmanın keskinleştiği bu dönemde, güvenlikli siteler, yoksulları kentin merkezinden uzaklaştıran yıkımlar, üst orta sınıfların “güvenlik” arayışından çok, yeni mekân arayışlarının bir sonucu da olabilir... Buna karşılık yoksullar için dayanışma ilişkilerinin önemi hâlâ devam ediyor,

Güvenlikli siteler, yoksulları kentin merkezinden uzaklaştıran yıkımlar, yeni mekân arayışlarının bir sonucu da olabilir. Buna karşılık yoksullar için dayanışma ilişkilerinin önemi hâlâ devam ediyor, “akrabamsı” ilişkilerden hâlâ medet umuyorlar.

etnik ve dinsel cemaatlere dayanan “akrabamsı” ilişkilerden hâlâ medet umuyorlar. Bu konu ayrıca araştırılması gereken önemli bir konu.

Kentsel mekânın hem fiziksel anlamda hem de içerdiği toplumsal/kültürel/ekonomik ilişkiler anlamında bu kadar hızla ve keskin bir biçimde değişmesi genel olarak kentin bütünüyle ve kentlilerle kurduğumuz güven ilişkisini nasıl etkiliyor? Lakin dikey ve yatay hareketliliğin hem artması hem de hızlanması müthiş bir belirsizlik ve öngörülemezlik hissi yaratıyor olmalı. Acaba güvenlik söyleminin bu kadar vurgulanmasıyla, bu öngörülemezliklerin artması arasında bir ilişki var mıdır?

S.E.: Bu soru da oldukça kapsamlı ve kısaca cevap verilmesi zor bir soru. Ben yine kendi araştırmalarımın giderek, en kısa olarak belki şöyle cevap verebilirim. Toplumsal mühendislik, zannedildiği kadar kolay bir iş değil. Hele toplumsal dinamiklerin tümüne hâkim olarak onu yönlendirmek mümkün bile değil. Toplumsal mühendislik yapmaya kalkanlar, bazı şeyleri değiştirebilirler, bazı konularda etkili olabilirler ama hiç ummadıkları bir sonuçla karşılaşacaklarını da dikkate almak zorundalar. Fiziksel çevre ile toplum ilişkisi de oldukça karmaşık bir ilişki. Cemaat yaşamının bir

türü olan mahalle yaşamı ya da yoğun enformel dayanışma ilişkilerinin olduğu yaşam, her türlü fiziksel çevrede kendini gösterebilir. Burada size, örnek olarak 1980’lerde benim araştırma yaptığım Stockholm’ün o döneme has en son teknolojiyle ve planlama anlayışıyla üretilmiş bir banliyösünde ortaya çıkan getto yaşamını gösterebilirim. Yine geçenlerde “Homeland” dizisini izlerken gözüme çarpan bir sahnede, Güney Amerika’daki ismini hatırlamadığım ülkelerden birinde inşaatı tamamlanmamış bir gökdeleni işgal eden yoksullar gecekondu yaşamını yeniden üretip sürdürüyorlardı. Aynı şekilde, 2000’lerin başında, Tiflis’in merkezinde eski bir Sovyet otelinin sığınmacıların mahallesi haline geldiğini gözlemiştim. Yine İstanbul’da mahalleleri ve evleri ellerinden alınan Sulukule sakinleri, gönderildikleri yerde kuramadıkları mahalle yaşamını, eski mahallelerine kiracı olarak geri dönerek sürdürmeye devam ediyorlar. Onların terk ettikleri TOKİ binalarına kimlerin yerleştiğini ve nasıl bir yaşam kurduklarını bilmiyorum. Dolayısıyla özellikle İstanbul’da hoyratça yıkılan mahallelerin üstünde aceleyle yapılan özensiz binalarda kurulan yeni yoksul yaşamları da muhtemelen kendi beklenmedik kurallarını ve mahalle yaşamlarını oluşturuyorlardı.

Yeni Eğilimler”) ve hem de küreselleştiğini haber veriyor ve böylece göç korkusunun ve mülteci sorununun Suriye’deki savaş meselesiyle başlamadığını, çoktandır gümbür gümbür gelmekte olduğunu anlıyoruz. 2004’te yazılmış ilk makale yeni göç dalgalarının uluslararası niteliğine dikkat çekerken, ertesi yıl yayınlanan ikinci makale memleket ekonomisine “olumlu” bir katkı yaptığı düşünülerek “eyvallah” denilen göçün çarptığı “yabancı düşmanlığı” duvarına dair hiçbir önlem alınmamasına dikkat çekiyor: “[...] ekonomi ve finansla ilgili çevrelerin ‘hesaplanmış’ tepkileri, gelen kadınların ‘devlet’ nezdinde ‘döviz taşıyan bavul’ olarak kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. [...] bavul ticaretiyle elde edilen ihracat gelirleri, yurt dışındaki işçi gelirlerini aşmaktadır. Ancak bu ölçekte döviz getiren ‘bavul tüccarı’ kadınların, gerek sınırdaki keyfi uygulamalar gerekse önyargılar nedeniyle sayısız güçlülük karşı karşıya kalmaları hiç gündeme gelmemektedir.” (s. 96) Önceki ve daha çok İstanbul’la Anadolu’dan akan

göçe odaklanan makalelerle birlikte düşündüğümüzde göçün imkân/risk hesabını yapan aktörlerin tavırlarında fazlaca bir değişiklik olmadığını görüyoruz. Ekonomi otoriteleri tarafından memleket iktisadına katkı olarak görülen göç, mesele gündelik hayattaki karşılığına geldiği zaman “ne yapalım, almayalım mı, bizler misafirperver insanlarız” retoriğiyle kamufle edilmiş şiddetli bir çarpışmaya terk ediliyor.

İkinci bölüm, ilk bölümde göç meselesini ele alan idari yaklaşımın şehre mekânsal olarak nasıl yansıdığını araştıran makalelere ayrılmış. Önceleri piyasa dışında üretilen ve herkesin kendi başının çaresine baktığı, konut sorununa bulunmuş “masum” bir çözüm olarak beliren gecekondu, zamanla “ikinci tür bir konut piyasası” doğurarak ticarileşir ve devlet çeşitli düzeylerde bu meseleye her el atığında hem hukuki ihlallerin hem de piyasanın kapsamı genişler. “Ticarileşen Gecekondu ve Kent Yöneticileri” başlıklı

makalede siyasetin meseleyle ilgilenme saikini şöyle özetler Sema Erder: “Gecekondulaşmanın kentsel hareket olarak öneminin giderek artması ve yerleşikleşmesi, siyasal partilerin de, bu hareketle, başlangıçta açıkça olmasa bile, giderek artan oranlarda ilgilenmelerine neden olmuştur.” (s. 137) 1990 yılında yayınlanan makale, İstanbul’daki SHP’li ilçe belediye başkanlarının meseleye yaklaşımlarını karşılaştırır ve gecekonduların belirleyiciliğini tespit eder: “Başkanların yarıya yakınının gecekonduyla [...] sıkı ilişkisinin olduğu; diğer yarısinin ise, gecekonduyla ne köken ne de konum olarak ilişkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Gecekonduyla görel olarak yoğun ilişkisi olan Başkanlar, daha çok İstanbul’un gecekondu bölgelerinden seçilmiştir.” (s. 139) Demek ki siyasal mekânsal ayrışma çöktan tamamlanmıştır. Daha önceleri “yoksulluk”la ilişkilendirilen gecekondu kavramına artık “gaspçılık” tabiri de eşlik etmektedir. Bu, ekonomik ayrışmanın da sertleşmeye başladığının en önemli

Toplu konut alanları aynı zamanda borçlanma alanları da... Bu hali, bu alanların kent merkezine uzaklıkları, sosyalleşme alanlarının AVM'ler ve aşırı regüle edilen parklarla sınırlı oluşu, her biri farklı çevrelerden gelmiş insanlardan oluşan toplumsal çevre vb. meselelerle yan yana düşündüğümüzde toplu konutta yaşama hali ile güven/güvenlik/güvence arayışı arasında nasıl bir ilişki kurabiliriz? Gecekondu alanlarının özerk ve siyasete oy gücüyle kendini kabul ettiren siyasal atmosferinin yerini bir tür bağımlılık ve bağıllık ilişkisi almış olabilir mi?

S.E.: Bu sorunuzun bir önceki soruyla da ilişkisi var. Kentsel dönüşüm ve TOKİ meselesi. Bu konu da aslında işleyişini ve sonuçlarını tam anlamıyla kavrayamadığımız bir mesele. 1960'lardan bu yana işleyen gecekondu popülizminin yarattığı yaşam alanlarında yaşayan ve gecekonduyuyla, eğreti de olsa, bir tür iyelik bağlantısı kurabilmiş olanların, ya da devlet diliyle "hak sahibi" konumuna kavuşmuş olanların da kendilerini "orta sınıf" olarak tanımladıklarını biliyoruz. Gecekondulaşmanın ticarileşmesiyle birlikte bu alanlardan konut edinmenin yoksullar için gittikçe güçleştiği de biliniyor. Buralardaki kentsel dönüşümün destekçilerinin ve öncülerinin eski gecekondu sakinlerinin yükselen

Kentsel dönüşüm ve TOKİ uygulamalarının yumuşak karnının "formel mülkiyet hakkı" olduğu da açık. Bu uygulamaların ancak "mülkiyet" sorunu olmayan ya da kolayca dönüştürülebilen alanlarda yapıldığını görüyoruz.

haneleri olduğunu tahmin ediyorum. Bu gruplar, bu alanların yıkılıp yeniden yapılmasını, zaten gerçekleşmiş olan sınıfsal farklılıkların bir sonucu olarak isteyebilirler. Bu yıkımlarla bir taraftan yeni zenginleşen grupların ihtiyaçları karşılanıyor, "milli ve siyasi" bir sektör haline gelmiş olan inşaatçı yeni iş alanları açılıyor, mahalleler sınıfsal olarak homojenleşiyor ve aynı zamanda geçmişteki yoksul günlerin kötü anıları da siliniyor olabilir. Buralarda yapılan AVM'ler, parklar da bir bakıma, kent soylu yaşamın sembolik mekânlarına kavuşma anlamını taşıyor olabilir. Diğer taraftan, kentsel dönüşüm ve TOKİ uygulamalarının yumuşak karnının "formel mülkiyet hakkı" olduğu da açık. Kent içindeki uygulamalara bakıldığında kentsel dönüşüm ve TOKİ uygulamalarının ancak "mülkiyet" sorunu olmayan ya da kolayca dönüştürülebilen alanlarda yapıldığını görüyoruz. Bu nedendir ki, tapu sorunu olmayan eski kent merkezlerindeki mahallelerdeki kentsel dönüşüm, hızlı bir yoğunluk artışına neden olmuş ve kenti yaşanmaz hale getirmeye başlamıştır.

Gecekondu popülizminin radikal olarak terkedilmesi, yoksulların konut ihtiyacını karşılayabilecekleri bir işleyişin sonu olduğu gibi, gecekondu bölgelerinde yaşayan ve kendilerini "hak sahibi" olarak görenlerin ellerinde tuttukları konutu kaybetmeleri riskini de doğurdu. Gecekondu alanlarındaki kentsel dönüşümün diğer kentsel alanlara göre çok daha karmaşık hukuk süreçleri gerektirdiği açıktır. Bu alanlardaki sürece müdahil olmak için özel hukuki bilgiye, bu bilgiye ulaşmak için yeterli maddi kaynağa sahip olmak gerekir. Kamunun da, hak sahiplerini ya da zarar görenleri korumaktan çok özel girişimci gibi kaynak yaratmak üzere kurgulandığı böyle bir ortamda, yoksulların ya da güçsüzlerin bu sürece aktör olarak müdahil olması neredeyse imkânsızdır. Her gecekondu alanının, kentsel alandaki konumu, hukuksal durumu, yerleşik nüfusu ve güç ilişkileri konusunda farklı dinamikleri olduğundan hepsini kapsayacak genel bir değerlendirme yapmak güçtür. Bu nedenle farklı örneklerin yerinde gözlemlenmesi,

işarettir. Bir sonraki makalede ("Kentsel Gelişme ve Kentsel Hareketler: Gecekondu Hareketi") Erder bu defa gecekondu mahallelerindeki çözülme sürecine dikkat çeker. Bu çözülmenin önemli nedenlerinden biri yaşadığı ekonomik krizler sonrasında giderek kendini küçülten devletin bu bölgelere hizmet vermekten vazgeçmesi ise, diğeri de kurulduktan 30-40 yıl sonra bu mahallelerin buralarda yetişen ikinci nesle hem yetmemesi hem de sırtlarında taşıdıkları olumsuz bir damgaya dönüşmesidir. Bu olumsuzluklar bu bölümdeki çocuk işçiliği ve gecekonduya yaşayan kadınlara ilişkin makalelerle derinleştirilir. "Kentlerde mevcut geleneksel hüner aktarma kurumu olan 'çiraklık' kurumunun" (s. 186) ortadan kalkması çocukları işçileştirir, eğitim sistemi onları bu badireden uzak tutmaya yetmezken; kadınlar "'aile' dışında hiçbir kurumun ulaşmadığı gecekondu alanlarında cemaat ilişkilerinin dışında 'birey' olarak yaşamının somut zorluklarını" (s. 197) taşımak zorunda

kalırlar. Ve nihayet devlet bunca sorunla uğraşmaktansa, kentin bir dizi kayıtsızlığın vücuda gelmesiyle oluşmuş bu yaşam alanlarında vuku bulan çözülme ve krizi fırsata dönüştürmeye karar verir. Artık "[...] kentsel dönüşüm uygulamaları, 'inşaat ve imar' faaliyetlerini merkeze alan bir ekonomi politikasıyla 'inşaat-siyaset' ilişkisini güçlendirmiş ve toplumsal değişimin bir sonucu olarak, kentsel rantın savurganca dağıtılmasının aracı haline dönüşmeye başlamıştır." (s. 232)

Ortaya çıkan manzara bir başka makalenin başlığında özetlenir: "Yerlisi Yok, Sahibi Çok" bir İstanbul. İstanbul Büyükşehir Belediyesi meclis üyeleri üzerine 1984-89 döneminde Nihal Kara-İncioğlu ile yaptığı araştırmadan yola çıkarak Sema Erder, bu grubu "İstanbul'a merkezden bakanlar" a örnek olarak gösterir. Bu grup, "İstanbul kimdir" sorusuna aşağı yukarı kendisini tarif ederek cevap verir. (s. 240) "İstanbul'a çevreden bakanlar" a ise sonradan *İstanbul'a Bir Kent Kondu:*

Ümraniye (İletişim Yayınları, 5. baskı 2013) kitabına dönüşecek olan henüz sürdürmekte olduğu araştırmasından örnekler verir Erder: "[...] yerlilerin kimler olduğu konusunda ortak bir fikirleri olmadığı da anlaşılmaktadır. İstanbul'un yerlileri, kimilerine göre Yahudiler, Rumlar, Ermeniler, kimilerine göre ise Taksim'de, Boğazlar'da yaşayanlar, Osmanlı'dan efendi adamlar. Kimilerine göre ise zaten İstanbul yok. Hatta Fatih bile İstanbullu sayılmaz. Eski bir Ümraniyeli ise İstanbullu'yu şöyle tanımlıyor: 'Artık çok karıştı, kırk yıl önce trende, tramvayda, vapurda görünce tanıyorduk. Artık zor...'" (s. 243)

Böyle bir ortamda kenti yıkıp yeniden yapmak anlamına gelen projeli/projesiz kentsel dönüşümüne geliştirilen tepkinin de tepkisizliğin de saikleri görüldüğünden çok başka olabilir: "[...] aydınlar, akademisyenler, sivil toplum örgütleri, siyasetçiler ve medya dâhil olmak üzere kentteki 'elit'in tepkilerinin daha çok kentin

tarihsel simgelerini değiştirmeye dönük projelere yönelik olması ve gecekonduların kullanıcı olarak yoğunlaştığı bölgelerde olan bitenle fazla ilgilenmemeleridir.” (s. 312) “Kentsel dönüşümün, kentli orta sınıfların gündemine girmesi, ancak yıkımların etkisinin bu sınıfların kapısına dayanmasından sonra gerçekleşti.” (s. 323) Düşük gelirli kesimler için ise bambaşka bir anlamı vardır bu dönüşümün: “[...] kentteki enformel konut piyasası, ucuz konut imkânlarıyla birlikte, kentteki iş piyasasındaki güvensiz ortama tahammül edebilmelerini sağlamıştı. Bugün artık, kentteki konut piyasası da, tıpkı iş piyasası gibi, düşük gelir grupları için güvensiz yaşama alanı haline gelmiştir.” (s. 324)

Kitabın son bölümü ise “Merkezi Siyaset-Yerel Siyaset” başlığını taşıyor. Bu bölümü, AKP’yi ve onun yalnız şehirlere değil ülke siyasetine yön veren merkezîyetçi ve her düzeyde hukuku en hafif tabirle

yerinden eden tarz-ı siyasetini neye borçlu olduğumuz sorusuna verilmiş bir cevap olarak okuyabilirsiniz. AKP’nin ilk yıllarında sık sık bir meşruiyet ölçütü olarak başvurduğu “seçilmiş-atanmış” ikileminden ve hem mekânsal, hem de ideolojik ve ekonomik tüm dışlanma alanlarını yalnız söylemine değil siyasetine dâhil ederek çıktığı yolu terk etme cesaretini nereden aldığı anlamak daha mümkün hale geliyor bu bölümü okudukça: “[...] yerel yönetimlerdeki deneyimle önemli bir iş alanı haline gelen inşaat sektörünün ve kentsel rantın ‘meşruiyeti’nin sorgulanmadığına, ‘tanrı vergisi’ bir geçim kaynağı olarak kabul edildiğine değinmek gerekir. [...] Meşruiyeti, ‘helal-haram’ açısından sınıyan bu ilişki ağlarıyla, ‘meşruiyeti’ formel ve ‘seküler’ kurallarda arayan gruplar arasındaki anlayış farkını, son yolsuzluk operasyonu tartışmalarından izlemek mümkündür. [...] Kapalı yaşama geleneğine sahip olan ve ‘ser verip sır vermeme’yi meşruiyet kabul eden bu anlayış, kendilerine dışarıdan bakanların ‘sadakat’i,

‘kayırmacılık’ı, ‘bağış’ı, ‘rüşvet’; ‘karşılıklılık ilişkilerini’, ‘al gülüm, ver gülüm’ olarak algılamalarını hayretle karşılıyorlar.” (s. 400)

Hülasa bu kitap zaman içinde İstanbul’un kalabalıklaştıkça nasıl parçalandığını ve parçaların birbirlerini duymaktan nasıl vazgeçtiğini ve nihayet etrafta seslerini duyuracak birilerini aradıklarında konuşacak ortak bir dil de kalmadığını anlamak için iyi bir kaynak. İstanbul’un her anlamda nasıl tekinsizleştiğinin tarihi... Şehrin ekonomik ve toplumsal parçalanma sürecine tanıklık etmiş, onu zihniyle ve yaptığı araştırmalarla kavramayı bu denli dert edinmiş bir hocanın, bir araştırmacının akademik biyografisi niteliğinde aynı zamanda. Birçok sorunun yeniden sorulması gerektiğini hatırlatıyor, yeni sorulara verilen cevapların eskilere eklenmemesinin yarattığı boşluğu bir an önce doldurmak gerektiğini düşünüyorsunuz bitirdiğinizde. Üstelik bu işe nereden başlanabileceği konusunda bir dolu fikre de sahip oluyorsunuz.

yerel güç dengelerinin oluşturduğu çatışmaların ya da uzlaşmaların analiz edilmesi gerekmektedir. Muhtemelen her mahallede farklı işleyişler, farklı yerel dinamikler, farklı güç dengeleri etkili olmaktadır. Bu nedenle, bazı mahallelerde kentsel dönüşüm hızla gerçekleşirken, bazı mahallelerde bu süreç aynı hızda gerçekleşmemektedir.

Orta sınıf, kentsel dönüşüm projelerinin de iyiden iyiye belirsiz ve kırılğan hale getirdiği mülkiyet rejiminden dönüşümün büyük aktörleriyle (TOKİ ve KİPTAŞ'la, inşaat şirketleriyle, bankalarla, projelerden konut almak, evini dönüşümcüye teslim etmek ve uzun vadeli kredi almak suretiyle) işbirliği yaptığı ölçüde nemalanmış görünüyor. Ne var ki kentsel rant sonsuza kadar sürdürülebilir bir birikim oluşturmaktan uzak, çünkü kent dönüşüm halinde ürettiği tüm riskleri hem çoğaltıyor hem de kendi geleceğine taşıyor. Bu açıdan bakıldığında kentsel dönüşümden kazanmış gibi görünen orta sınıfları nasıl bir gelecek bekliyor olabilir?

S.E.: İstanbul gibi büyük göç alan kentlerdeki kentsel dönüşüm, konut alanlarının fiziksel olarak değişimi kadar, gayrimenkule dayalı servetin yeniden dağıtılması anlamına da gelmektedir. Servetin ve servet dağılımındaki değişimin hesaplanması konusu, kaçınılmaz olarak bizi iktisatçıların alanına sokmaktadır. Son yıllarda, inşaat sektörünün ve rant ekonomisinin Türkiye'nin siyasal ve ekonomik yaşamının odağında olduğu söylenip durulmaktadır. Bu konuya, bugüne kadar daha çok şehirciler, kültürel mirasın ya da çevrenin korunmasına duyarlı çevreler değindiler. Buna karşılık iktisatçılar inşaat sektörüyle ilgili bazı analizler yapsalar da, enformel ekonominin ve kayırmacı siyasetin önemli bir girdisi olan "rant" konusunda tatmin edici analizler ortaya koyamamışlardır. Bugün neredeyse popülerleşmiş bir kavram olmuş olan "rantın" nasıl üretildiği, büyüklüğü, hangi mekanizmalarla nasıl dağıtıldığı, sermaye birikimine mi, tüketime mi katkıda bulunduğu sorularının cevabını veremiyoruz. Ancak, benim İstanbul

Kentleşmenin önemli toplumsal sonuçlarından biri olan "kentsel rant", tıpkı "genç nüfus" gibi bu döneme özgü geçici bir olgudur. Bu olgu, iktidarın politikalarıyla "fırsat penceresi" olarak da değerlendirilebilir, bir "risk" haline de dönüşebilir."

üzerinde yaptığım sınırlı gözlemler, toplumsal olarak üretilmiş olan kentsel rantın bugün gecekondular popülizminin yerine geçen önemli bir yerel siyaset aracı olduğunu göstermektedir. Bugün bu kentsel rantlar, sadece bir grubun değil, birbirinden farklı mekanizmalarla, geniş toplumsal kesimlerin nemalandığı bir kaynak olduğu için önemli bir toplumsal muhalefetle de karşılık bulmamaktadır. Yoksullar hariç, gecekondular da dâhil olmak üzere, neredeyse bütün kentsel orta sınıflar bu geçici fırsattan pay almak için birbirleriyle neredeyse yarışıyorlar.

İstanbul gibi çok önemli toplumsal farklılaşmanın ve toplumsal katmanlaşmanın olduğu bir şehirde, bu dönemde gerçekleşen hızlı kentsel dönüşümün iş piyasası ile konut piyasasını nasıl etkilediğini analiz etmek kolay değil. Orta sınıflar konusu da, geleneksel orta sınıflardan küresel piyasanın yüksek ücretli çalışan *yuppie*'lerine kadar değişen bir skalayı analiz etmeyi gerektirir. Bu nedenle gayrimenkule dayalı servet dağılımının kentsel rantlar aracılığıyla değişmesi sürecinin hangi orta sınıfları, nasıl etkileyeceği sorusuna cevap veremiyorum. Kentleşmenin önemli toplumsal sonuçlarından biri olan "kentsel rant", tıpkı "genç nüfus" gibi bu döneme özgü geçici bir olgudur. Bu olgu, iktidarın politikalarıyla "fırsat penceresi" olarak da değerlendirilebilir, ya da sevgili Ferhunde Özbay'ın "genç nüfus" için dediği gibi, bir "risk" haline de dönüşebilir.¹ Bilgiye değer veren, farklı toplumların deneyimlerinden, tarihten öğrenerek geleceğini planlayan bir toplum olmadığımız için, kentsel rantın denetimsiz dağıtımının sonuçlarını da yaşayarak öğreneceğiz, maalesef... ☹️

¹ Ferhunde Özbay, "Gençlik, Nüfus, İktidar" Düünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015).

Kent çalışmalarında yeni nesil: Angaje ve aşağıdan

Mekân ve kent çalışmaları alanı 2000'li yıllarda Türkiye'de belirgin bir canlanma kaydetti. Farklı disiplinlerden araştırmacılar, hızla değişen kentleri, karmaşık mekânsal süreçleri ve çatışma dinamiklerini anlamlandırabilmek için onlarca araştırmaya imza attılar. Boğaziçi Üniversitesi'nden Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay'ın *Yeni İstanbul Çalışmaları* isimli kitapları, yakın dönemli bu canlanmanın önemli örneklerini bir araya getiren, köşe taşı niteliğinde bir çalışma. Bartu Candan ve Özbay'la Türkiye'de kent çalışmalarının seyri üzerine konuştuk.

“Yeni İstanbul Çalışmaları” ifadesinden başlayalım. Buradaki “yeni”nin bir veçhesi İstanbul’da yaşanan dönüşüm elbette, ikincisi ise 2000’li yıllar itibarıyla yeni bir İstanbul çalışmaları literatürünün ortaya çıkmış olması. Araştırma gündemleri, metodolojik yönelimleri veya teorik kaynakları itibarıyla bu yeni dönemin veya kuşağın sınırlarını nasıl çizeriz?

Ayfer Bartu Candan: Ben bu durumun iki ayağı var diye düşünüyorum. İstanbul ve kent çalışmaları üzerine kafa yoran aslında yeni bir nesil var. Bu neslin önemli bir kısmı ya doktora çalışmalarını antropoloji alanında yapanlar ya da antropoloji ile kendini daha yakın tanımlayan sosyoloji bölümlerinden doktoralarını almış insanlar. Peki, bu neden önemli? Bunun bana göre şöyle bir önemi var: bu insanlar araştırmalarını metodolojik olarak farklı bir yerden yapıyorlar. Bizim kitapta da ele aldığımız araştırmaların hepsi saha çalışmasına dayanan ve de birlikte çalıştıkları insanları, konuları, sokakları, mahalleleri vs. daha angaje bir biçimde çalışan araştırmacılar tarafından yürütülmüş araştırmalar. Saha çalışması meselesi, katılımcı gözlem de denebilir buna, yani metot meselesi, antropolojinin

bence genelde sosyal bilimlere son yıllardaki önemli katkılarında biri. Bunu coğrafyacılar, sosyologlarda, iktisatçılarda görüyoruz. Ağırlıklı saha çalışmasına dayalı, antropoloji disiplininin daha çok kullandığı metodolojiler sosyal bilimlerin metodolojisi olmuş durumda artık. Diğer bir deyişle, antropolojinin son yıllarda metodolojik olarak keşfedildiğini söyleyebiliriz.

Bu konunun benim için önemli bir başka ayağı ise, birincisi ile de ilintili olarak, aktivizm ile sosyal bilimlerde bilgi üretme sürecinin daha iç içe geçmiş olması. Yeni nesil sosyal bilim araştırmacılarının önemli bir kısmı kendilerini aktivist olarak tanımlıyor. Öyle tanımlamasalar bile aktivistler ile yan yana ve birlikte çalıştıkları bir sürü alan var bu araştırmacıların. Bu iki alan birbirini besliyor. Kent çalışmalarını da düşündüğümde bu iki boyut, yani metot ve aktivizm ile kurulan ilişki meselesi, var olan yeniliği anlatıyor diye düşünüyorum. Bu tabii eski literatürü ve yaklaşımları bir kenara koyan, bunları dışlayan bir anlama gelmiyor. Eski literatürün daha yapısal, kente kuşbakışı bakarak ortaya koyduğu analizler bence halen önemli ve baki. Ama bunlar sahada, gündelik hayat pratikleri etrafında nasıl şekilleniyor, birbiriyle nasıl ilintileniyor konusuna geldiğimizde bir yenilikten bahsedebileceğimizi düşünüyorum.

Cenk Özbay: Yirmi yıl öncesinin önemli çalışmalarına baktığımız zaman şunu görüyoruz: Bir araştırmacı bir yer hakkında bir kitap yazıyor örneğin. Bakıldığında Ayfer’in söylediğinin zıttı bir şeyle karşılaşıyoruz. İnsanlarla, o sokaklarla, mekânlarla yeteri kadar iç içe geçmeyen bir hava görüyoruz. Örneğin gidip imar kayıtlarına bakıyorlar, af kanunlarına bakıyorlar, birtakım makro anlatılar kuruyorlar, fakat anlatımda sadece aralara bazı anekdotlar giriyor mesela. İnsanlarla konuşuyorlar aslında ancak o datayı ne yapacaklarını bilmiyorlar, çünkü öyle bir disiplinden gelmemişler. Ama mesela son örneklere baktığımızda bunun çok hızlı aşıldığını görüyoruz. İlk olarak bunun altını çizmek istiyorum. 1980 sonrası kitaplarla şimdiki kitaplar arasındaki bu fark çok bariz. Yakınlarda Ankara ile alakalı iki kitap okudum mesela, Tahire Erman’ın kitabı ile [Yelda Yürekli’nin] Tuzluca’yı araştırması... İstanbul dışında başka şehirlerde de daha etnografik, oraya gidilerek, insanlarla

Yeni nesil sosyal bilim araştırmacılarının önemli bir kısmı kendilerini aktivist olarak tanımlıyor. Öyle tanımlamasalar bile aktivistler ile yan yana ve birlikte çalıştıkları bir sürü alan var bu araştırmacıların. Bu iki alan birbirini besliyor.

konusularak, orada yaşamının verdiği hissi deneyimleyerek yapılan araştırmalar var. Biz tabii İstanbul’dan bahsediyor olsak da böyle bir gelişme de var.

A.B.C.: Antropoloji disiplininin ve etnografik metotların işine girmeye başlamasının çok iyi bir örneği [Oğuz Işık ve Melih Pınarcıoğlu’nun] Sultanbeyli çalışması *Nöbetleşe Yoksulluk* kitabı oldu. O kitap şu açıdan ilginç: aslında etnografik metotları kullanmaya çalışıyorlar –bu arada şehir plancısı bu kitabın yazarları– ama ismini tam da koyamıyorlar. Belli ki etnografik metot bir şeyleri anlayabilmek için önemli imkânlar sağlıyor. Fakat Cenk’in de dediği gibi, mesela planlamacıların, coğrafyacıların, iktisatçıların vs. eğitiminde böyle bir metot olmadığı için biraz da el yordamıyla yapmaya çalıştıkları ama orada bir hazine bulabileceklerini de fark ettikleri, adını tam koymadıkları ve tam da bu yüzden çok ilginç olan bir örnek bu çalışma. Antropologların veya şimdilerde bu tipte sosyolojik çalışma yapanların kitabın içine yedirebilecekleri şeyler o kitabın eki olarak kalmış. Çünkü ne yapacaklarını bilememişler. Belli ki o notlar ve gözlemler çok önemli ve ciddi bir data sağlıyor fakat ne yapacaklarını bilememişler. Ben bir metot dersi verecek olsam ilk o kitapla başlarım. Ne o eski çalışmalara benziyor ne de yeni çalışmalara tam oturuyor. Bu açıdan oldukça ilginç. Tabii ki önemli bir çaba çünkü orada gündelik hayattan çıkan, gündelik hayat içinde gözlemlenebilecek noktaların aslında ne kadar çok şeyi açıklayabileceğini görüyorlar. Bu kitapla daha sonra Cihan Tuğal’ın Sultanbeyli’de yaptığı çalışmayı bir araya koyduğumuzda iki yapının metodolojik olarak ne kadar farklılaştığını da görüyoruz. Cihan’ın ki –ki o da sosyoloji eğitimden gelen biri– etnografik metotlarla yapılmış bir araştırma. Bu iki örnek benim için çok çarpıcı.

Türkiye’de kent çalışmalarını kabaca üç döneme ayırmak mümkün. Sondan başlarsak, (i) az önce konuştuğumuz, 2000’lerde ortaya çıkan çalışmalar, (ii) 80’lerin sonunda, 90’larda başlayan ve daha çok İstanbul’un küresel bir kente dönüşmesi sürecini ve bu sürecin ortaya çıkardığı sonuçları odağına alan çalışmalar, (iii) Türkiye’de kent çalışmalarının kurucu dönemi olarak sayılabilecek 60-70’lerdeki çalışmalar. Kurumsal olarak ODTÜ Mimarlık Fakültesi ve Mülkiye etrafında gelişen, araştırma gündemleri itibarıyla göç, yoksulluk ve gecekondu gibi kentsel sorunlara odaklanan araştırmacılar kuşağı. Bu araştırmacılar her zaman bir politika önerme (*policy making*) boyutu da var. Bu, akademi ile devlet arasında, kamu arasında ve daha soyut düzeyde politik alan arasında belirli türden bir ilişkinin var olduğu anlamına geliyor aynı zamanda. Siz geriye dönüp baktığınızda bu ilişkilendirme biçimini nasıl değerlendiriyorsunuz? Ve de bugünkü kuşak için bu ilişkinin mahiyetine/dönüşümüne dair neler söylersiniz?

C.Ö.: İlk dönemdeki göç ve gecekondu meselelerine odaklanan, diyelim 1980’lere kadar olan çalışmalar devletle daha iç içe. Maddi kaynağın ve soruların devlet kurumlarından geldiğini düşündüğümüzde burada da devletle konuşan ve nihayetinde devlete politika oluşturan bir yaklaşım olduğunu görürüz. İkinci dönemde, yani Çağlar Keyder ve Asu Aksoy gibi isimlerin çalışmalarında ise, dönemin de etkisiyle, hem küresel aktörlerle hem de hafif hafif sivil toplumla konuşma istenci/etkisi görülüyor. Bence bugün içinde bulunduğumuz üçüncü dönemde ise daha ziyade aşağıya bakma, taban hareketlerine bakma ve aktivizm öne çıkıyor.

A.B.C.: Ben de ODTÜ Mimarlık vs. etrafında gelişen ilk ekolü düşündüğümde Devlet Planlama Teşkilatı etkisini düşünüyorum. Planlamaya dair bir müdahale ve etki durumu var burada. O nedenle üretilen politikalar da bunu çağırıyor. Cenk’in de dediği gibi, hep devlet aktörlerine konuşan ve onlara önerilerde bulunan bir şey bu. Zaten planlama da öyle konumlandırılan ve hayal edilen bir kavram.

Bugün kamu veya aktivizmle olan ilişkiye bakıldığı zamansa, taban örgütlenmelerinin konuştuğu, bilgi ürettiği; devleti tabii muhatap alıp

birtakım önerilerde bulunsa da esasen birlikte çalıştığı kitlelere bakan; mahalle örgütlenmeleri, kent hakkı, barınma hakkı gibi temalar etrafında oluşan bir siyaset üretme biçimi görüyoruz. O açıdan ben çok farklı görüyorum. Biliyorsun, Mimar Sinan Üniversitesi’ndeki planlama ekibinin amacı, mahalle örgütlenmeleriyle birlikte, katılımcı planlama anlayışı etrafında şehir planlamasının ne olduğu sorusuna yanıt vermek. Burada gecekondular mahallelerinden öğrenilecek çok şey olabileceğini kabul eden, yerinde dönüşüm gibi –TOKİ’nin kullandığı anlamdan ziyade mahallelinin ihtiyaçlarını, onların taleplerini göz önüne alan anlamında– tabandan gelen talepleri muhatap alan bir politika üretim biçimi öne çıkıyor. Kent siyaseti de bu çerçevede şekillendirilmeye çalışılıyor.

C.Ö.: Teresa Caldeira ve James Holston’un yakın zamanlı bir makalesi var [“Participatory Urban Planning in Brazil,” *Urban Studies*]. Brezilya’da katılımcı planlama nasıl olur sorusuna değiniyor. Orada mesela çok güzel bazı cevaplar var. Master plan dediğimiz şey nasıl kırılabilir, tabanın sesine nasıl daha açık bir hale getirilebilir gibi. Şu anki durum başka bir noktaya evrilecek ve ileri gidilebilecekse bu şekilde olabilir diye düşünüyorum. Mimar Sinan’dakilerin benzer bir yolda olması, planlamanın kırılması, diyaloga daha açık olması gibi bir duruma gidecektir. Önümüzdeki dönemde taban hareketlerinin, mahalle örgütlenmelerinin gidebileceği yer orası gibi geliyor bana.

Kent çalışmalarının ezeli sorusuna, araştırma nesnesinin ne olduğu meselesine gelelim. Kentin sınırlarının neye göre ve nasıl çizileceği sorusu, sizin kitabınızdaki birçok makalede de dile getirilen bir konu. Farklı ekoller farklı yaklaşımlarla ve metodolojik araçlarla bu soruya yanıt üretmeye çalışıyor. Sizler yaklaşımınızı nasıl özetlersiniz?

C.Ö.: Benim işim daha kolay çünkü ben belli bir spesifik “hareketlilikler kuramı” pozisyonundan konuşma eğilimindeyim. Buna göre kent dediğimiz şey aslında farklı ölçeklerdeki hareketlilik eksenlerinin keşişim noktası. Ne kadar farklı bağlamlarda keşişiyorsa o kadar kentsel bir alan yaratıyor bizim gözümüzde. Benim kitaptaki makalede sorduğum soru, İstanbul küresel hareketliliklerin odağına oturabilecek mi oturamayacak mı, bunun için neler yapılıyor veya yapılamıyor sorusuydu. Yine kitapta Ozan

Saha çalışması, yani metot meselesi, antropolojinin sosyal bilimlere son yıllardaki önemli katkılarından biri. Bunu coğrafyacılar, sosyologlar, iktisatçılarda görüyoruz. Antropolojinin son yıllarda metodolojik olarak keşfedildiğini söyleyebiliriz.

Zeybek’in makalesi var örneğin. O da kentin girdi ve çıktılarına araştırıyor. Politik ekolojistler su nereden geliyor problemine eğiliyorlar mesela. Sonuç itibarıyla, kent şudur, sınırı da budur gibi bir yaklaşımın bugün için geçerli olmadığını düşünen bir noktadayım.

Kent çalışmalarında sürekli gündeme gelen meselelerden biri de kentsel büyümenin nasıl aşılacağı konusudur mesela. Bunun da belli çözümleri var, banliyöleşme (*suburbanization*), yoğunlaştırma (*densification*) gibi... Baktığımız zaman bütün bir coğrafya içindeki çok farklı uygulamaları düşünüp kentin veya İstanbul’un ne olduğunu öyle anlamaya çalışmalıyız diye düşünüyorum. Kentin bitip kentsel olmayan (*non-urban*) alanın başladığı ya da ikisinin arasındaki bir ara kategori olarak kentsel-kırsal alanın ne gibi süreçlerden geçtiğine bakarak ancak kentin sınırlarını anlayabilmemiz mümkün. Su nereden geliyor, uçak nereye iniyor gibi konular da aynı şekilde tabii.

Türkiye’de İstanbul merkezli bir literatür olduğu aşikâr. İstanbul’un ekonomik, kültürel veya politik merkeziliği düşünüldüğünde bu durum bir yere kadar anlaşılır da. Ancak son 10 senelik birikime bir bütün olarak baktığımızda merkez ve periferi arasındaki bağın kavranması bakımından model-kopya ilişkisi denebilecek bir okumanın alttan alta genel kabul gördüğünü ve kendini sürekli yeniden ürettiğini söyleyebiliriz. Bunu aşmak için nasıl bir yönelim tarif etmek gerekir?

A.B.C.: Ben yine metot meselesine döneceğim. Etnografik metot neden bu kadar cazip gelmeye başladı kent çalışmalarında? Çünkü belli yerelliklerde –İstanbul’un içinde de bir çeşitlilik var, farklı yerellikler var– tabandaki dinamikleri deşen, kim bu insanlar sorusunu soran, sınıfsal olarak, toplumsal

cinsiyet anlamında kim diye bakan, yani ne yer, ne içer, ne üretir, nerede çalışır sorularını soran, bu türden çalışmalar. Ancak bu dinamikleri anlayarak İstanbul'u ve daha büyük ölçeği anlamak mümkün olabilir.

Diğer şehirlere de sadece İstanbul'un kopyaları gibi bakmaktansa, bu şehirlerdeki dinamikleri, toplumsal ilişkileri, akrabalık ilişkilerini, kim ne iş yapıyor, nasıl örgütleniyor sorularını yine etnografik metotlarla anladığınız zaman bir şeyler yapılabilir. Tabii ki İstanbul'dan etkilenen tarafları olacak, benzerlikleri olacak. Türkiye'yi düşündüğünde TOKİ gibi bir şeyi anlamadan hiçbir şehri anlamak artık mümkün değil. Ama o yerel dinamiklerin ne olduğunu anlamak için daha tabandan bakmak gerekiyor. Belki de sorabileceğimiz sorular bile öyle şekillenecek. O anlamda farklı şehirlerde araştırma yapmanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Oradan çıkacak sorular bence İstanbul için de sorabileceğimiz soruları dönüştürecekler. Tuna Kuyucu ve Didem Danış'ın yaptığı Sümerbank çalışmasını ["Similar Processes, Different Outcomes: A Comparative Analysis of Urban Development Projects in Three

Turkish Cities," *Urban Affairs Review*] örneğin o nedenle önemsiyorum. Benzer bir fenomen farklı yerelliklerde farklı yollara gitmiş. Bu durumu kavrayabilmemizin tek yolu, yereldeki toplumsal örgütlenmeleri, kimle nasıl ilişki kuruluyor, oradaki sermaye birikiminin doğası ne, kim elinde tutuyor, oradaki yerel siyaset nasıl şekilleniyor gibi şeyleri anlamak. O nedenle dönüp dolaşıp etnografik metot meselesine geliyorum.

C.Ö.: Tek bir şey ekleyebilirim bunlara. Ayfer'le bir araştırma yapıyoruz farklı şehirlerde. Cinsiyet ve cinsellik hakları temalı aktivizme odaklanan bir araştırma. Bütün bu aşamalara baktığımda aklımda aynı soru uyanıyor, ki bu da metodolojik: İstanbul'dan gelen araştırmacı meselesi. En temel problem bu... Ne kadarını görüyor, ne kadarını gördüğünü zannediyor, ona ne kadarını gösteriliyor... Bunu unutmamak gerektiğini düşünüyorum. İstanbullu bir akademisyen gidip Trabzon'u ne kadar gözlemleyebiliyor, onun bir parçası olabiliyor, ondan tam emin değilim... Tam olarak emin olmamamız da gerekiyor zaten bence. O virgüllü koyarak bunu düşünmemiz gerektiğine inanıyorum.

Yerel dinamiklerin ne olduğunu anlamak için tabandan bakmak gerekiyor. Belki de sorabileceğimiz sorular bile öyle şekillenecek. O anlamda farklı şehirlerde araştırma yapmanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Oradan çıkacak sorular bence İstanbul için de sorabileceğimiz soruları dönüştürecekler.

Kent çalışmaları doğası gereği disiplinler-arası/çok-disiplinli çalışma süreçlerine açık bir alan. Ne var ki, bu sıkça vurgulansa da, çoğu kez birbirine en yakın disiplinler bile birlikte bir bilgi üretimi sürecine giremiyorlar. Sizce buradaki kurumsal ve kurumsal engeller neler? Buna karşı nasıl bir açılım sağlanabilir?

C.Ö.: Benim, örneğin, bir şapka toplumsal cinsiyetçi diğer şapka kentçi, ben her iki alanın da çok disiplinler-arası olduğunu düşünüyorum ama bu işin söylemesi kolay yapması zor tabii.

İçinde olduğumuz üniversite sistemi çok disiplinler, farklı disiplinlerden insanların bir araya gelip araştırma yapmalarını teşvik edici sistemler ortada değil. Yeterince diyalog kanalı mevcut değil. Bir disiplinin sınırlarını aşip diğerlerine değen sorular sorma kabiliyetimizin ne derece olduğunu tabii bilmiyoruz. Ama öte yandan bizim yaptığımız kitabın da asıl amacı farklı disiplinlerdeki insanları birbirleriyle konuşurma, bir yer üzerinde anlaşmaya çalışmak. Yine de olması gereken yerin, gidilmesi gereken yerin orası olduğunu inanıyorum. Sosyologların veya tarihçilerin kendi aralarında konuşmasınının, kentin metabolik bir şey olduğunu da düşünürsek, kentin bütününe anlamamıza imkân tanımayacak bir şey olduğunu düşünüyorum.

A.B.C.: Politik ekoloji tam da bu sebepten bana çok cazip gelen bir alan. Özellikle

kentsel politik ekoloji çalışanlar zaten inter-disipliner bir iş yapıyorlar, bütün alan böyle zaten. Kitapta Bengi Akbulut ile yazdığımız yazıda yapmaya çalıştığımız da, ne tür sorular sorulabilir kentsel politik ekoloji gibi inter-disipliner bir alandan yola çıkarak sorusuna yanıt üretmekti. Bir tür araştırma gündemi tanımlamak, tarif etmek yani...

Fakat politik ekoloji benim için ne kadar heyecan verici olsa da bence sosyal bilimlerin bugün durduğu yerde yapısal bir sorun da var. Bu da inter-disipliner çalışma yapmak isteyenlerin uğraşmaları gereken bir mesele. Şöyle: Bugün her disiplin o kadar çok kendi durduğu yeri sorgulayan bir noktada ki, biz şimdi burada sosyoloji nedir diye bir tartışma başlatsak buradan bir konsensüs çıkması mümkün değil. Bu mesela 60'larda veya 70'lerde böyle değildi. Antropolojide de aynı şekilde. Benim gittiğim doktora programında örneğin bir doktora metot

dersi açılmıyordu, çünkü bir konsensüs yoktu. Ben metot dersi almadan mezun oldum. Çünkü antropolojide metot ne olmalıdır sorusunun tek bir cevabı yok şu anda. Bu coğrafya için de böyle, coğrafya bölümleri birbirlerini yiyor. Bazı antropoloji bölümleri bu yüzden birbirlerinden ayrılıyorlar. Şu anda kimse durduğu zeminden emin değil. Daha doğrusu çok farklı görüşler var, o zeminin ne olması gerektiği konusunda. İnter-disipliner çalışma yapabilmek için aslında herkesin bir zemine çapa atması gerekiyor, bir yerden gelmesi gerekiyor. Kendi metodolojisinden, kendi kavramlarından emin olması gerekiyor ki, başka bir disiplinden gelecek sorularda da bir ayağı olabilsin. İnter-disipliner çalışma benim için böyle bir şey. Fakat bu 70'lerde yapılabildiği kadar kolay değil artık, çünkü o atılan çapaların nereye tutunduğu belli değil. Farklı disiplinlerin kendi içindeki tartışmalar

o kadar yoğun ki, bırak inter-disipliner çalışma yapmayı, kendi disiplinindekilerle aynı dili konuşmadığını düşünüyör pek çok insan. Ama diğer yandan da politik ekoloji gibi çok heyecan verici alanlar tanımlanıyor. İkisi de eşzamanlı olabiliyor. Bu heyecan verici çok disiplinli alanlar ortaya çıkabiliyor ama çok da kolay olmuyor bu iş. Tanımlanan araştırma gündemlerini pratiğe taşımak ne kadar kolay olabilir daha bilmiyoruz. Bu tür gerilimler var inter-disiplinerlik meselesinde. Bir örnek vereyim: Mübeccel Kiray'ın ekibiyle yaptığı bir Ereğli çalışması [*Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, 1964] vardır. Orada herkes o kadar emin ki ne yaptığından. Orada psikoloğu var, demografi var vs. Orada herkes hangi taraftan, nasıl tutacağından çok emin. O işbölümü çok net yapılabiliyor. Harvard'da mesela 60'larda Fas'a gidiyorlar. Herkes yine çok emin

yaptığı şeyden. Bugün böyle bir Ereğli çalışması yapmak mümkün mü, o tarzda mümkün değil, ondan eminim. Ama nasıl yapılabilir, ondan da emin değilim. Ereğli örneği bugünün krizini göstermesi açısından anlamlı. O günlerde böyle disiplinler-arası bir çalışma yürütmek çok daha kolay, çünkü kimse bugünün krizleriyle boğuşmuyor o zamanlar.

Bu yaparak, deneyerek aşılabilecek bir şey. Ama bir noktada da yerine bir şey koymamız gerekiyor. Ben o atlan çapaları önemsiyorum. Çapa olmadan yapılamaz inter-disipliner araştırma. O Ereğli araştırmasını tekrarlayalım anlamında değil, fakat şu anda her disiplin o çapayı nereye atacağını arıyor.

C.Ö.: Belki de beyhude bir şekilde... Çünkü disiplin dediğimiz şeyin tarihsel gelişimine baktığımızda bütün hepsi üç beş kişinin fikirlerine varıyor. Oysaki bugün her disiplinde milyonlarca insan var ve çok bilinmeyenli bir şeye dönüşmüş durumda. Oradan bir çapa arayışı bile beyhude ve boşuna bir şey.

A.B.C.: Ya da başka bir ortak zemin bulmalı. Kayan zemin illa ki bir yere oturacak ki bir arada sorular sorulabilsin, metotlar bulunabilsin.

C.Ö.: Metotlarla konuların çeşitlilik göstererek belli anlarda bir konsensüs oluşturması gibi. Belli konular etrafında birtakım metotlar ve birtakım soruların oluşması veya başka alanlarda vesaire...

A.B.C.: Aslında politik ekolojinin tarihine bakmak o açıdan öğretici olabilir diye düşünüyorum. Yani nasıl çıkmış, nereden çıkmış, nerede kesişmeye başlamış insanlar, belirli konular, metotlar... Bu açıdan çok öğretici politik ekoloji alanının gelişimine bakmak.

Biraz da kent araştırmacısının sübjektif konumlanışına dair bir yere gelmek istiyorum. Özellikle AKP dönemindeki kentsel meselelere ilişkin akademik çalışmaların ve de politik itirazların önemlice bir kısmında "yitip giden kent" söyleminin alttan alta kendini tekrar ettiğini, neticede geriye belirgin bir nostalji vurgusunun kaldığını söyleyebiliriz sanıyorum. Bu nostalji vurgusuna bir de biriciklik vurgusu eşlik ediyor. Sanki İstanbul'da yaşananlar dünyada eşine rastlanmamış derecede dramatik süreçlermiş gibi bir his

İstanbul'da bir akademisyen gidip Trabzon'u ne kadar gözlemleyebiliyor, onun bir parçası olabiliyor, ondan tam emin değilim... Tam olarak emin olmamız da gerekiyor zaten bence. O virgülü koyarak bunu düşünmemiz gerektiğine inanıyorum.

ediniyorsunuz. Siz nasıl bir gerilim görüyorsunuz burada?

C.Ö.: Ben bu konuda *İstanbul Art News*'a bir yazı yazdım [*"İstanbul: Mekânsal Öteki ve Gündelik Toplumsallık," Haziran 2015*]. Orada tam da bundan bahsediyordum. 35 yaşındayım ve 70 yaşındaki insanlar gibi eski şehirleri arayıp bulamadığıma hayıflanıyorum. Ve bunu da tuhaf buluyorum. Böyle hissetmemem gereken bir anda olduğumu düşünüyorum, ama mesela ben kendimi hep 90'ların İstanbul'unu özlerken buluyorum. Mesela belli apartmanları, sokakları, ağaçları özleyorum çünkü yıkıldılar. Eski sinema salonlarını özleyorum çünkü hiçbirini kalmadı, bahsettiklerim Bahariye veya Beyoğlu'ndaki sinemalar. Tren istasyonlarını özleyorum çünkü zaten tren de gitti. Kentte içinde yaşadığın, büyüdüğün, ziyaret ettiğin, kent deyince gözümde canlanan şeyin kayboluşuna nostalji duyuyorum ve dediğim gibi 35 yaşında bir insanın da bunu hissetmemesi gerektiğini de düşünüyorum. Böyle bir şey var benim gözlemlediğim. Ama öte yandan belki Ayfer de söyleyecektir, bizim şöyle bir gözlemimiz de var. Ders verdikçe, 90'ların sonlarında doğanlara ders veriyoruz, şikâyet ettiğimiz meselelerin onlarda pek de karşılık bulmadığını görüyoruz. Otoyollar, alışveriş merkezleri vs... bunların onlar tarafından çok normalleştirildiği gerçekliğiyle de karşı karşıyayız. Ortada olması beklenebileceğinden çok erken oluşan bir nostalji ve bir sonraki kuşakta da müthiş bir önceyi bilmeme ve hatırlamama ile içinde olduğu durumu normalleştirme eğilimi var. Bu ikisi paralel.

A.B.C.: Bu nostalji yeni bir şey değil. Ama yaşanan bu değişim ve dönüşümün hızının baş döndürücü olduğuna çok inanıyorum. Ben 80'lerde üniversitede okurken de hızın çok yüksek olduğunu düşünüyorduk, fakat bugüne baktığımızda o dönüşümün hızı karşılaştırılabilir gibi

değil. Cenk'in dediğine çok katılıyorum. Bir insanın kendi gençliğinde gittiği yer birkaç sene sonra yok olabiliyor. Bu nostalji hissinde de bahsettiğimiz hızın büyük payı var diye düşünüyorum. Bu nostalji bu nesle özgü bir şey değil. 70'lerde kaybolan Beyoğlu için 50'lere nostalji var, 50'lerde de 20'lere nostalji var mesela.

Akademik alan için bu kadar da belirgin değil belki nostalji o yıllarda.

A.B.C.: Ben onu biraz gecekondular çalışmalarında da görüyorum mesela. Yani bu eski yitip giden İstanbul, gecekondulaşan İstanbul, neresinden kurtarsak falan gibi... Türleri, biçimi, hızı değişiyor tabii. Ama o nostalji bence orada da gözlemlenebiliyor. Ben nostalji literatürüne çok da hâkim biri değilim. Belki de kent çalışmalarının kaçınılmaz olarak doğasında var bu. Kentin dinamikliği, dönüşümü... Cenkle bunu konuşmuşuzdur. Biz bunu öğrencilere anlatıp duruyoruz ama bu yeni neslin gerçekliği de alışveriş merkezleri. Başka türlü bir hayatın içine doğmamışlar, öncesini bilmiyorlar. Sonraki kent de belki böyle bir kent olacak. Kentin doğasında da bu tür bir devinim, değişim var. Evet, biz alternatif bir kent hayal ediyoruz ve etmeye de devam edeceğiz ve bu mümkün olsun diye uğraşacağız ama bir taraftan da yeni kent böyle bir kent. Belki de nostalji, spekülasyon olarak söylüyorum bunu, kent çalışmalarının kaçınılmaz bir tarafı.

Kent çalışmaları alanı ortaya çıktığı dönemde şehir yaşamının, kentliliğin ne olduğuna dair bir dizi önerme üzerine kurulmuştu. Bunlardan biri de anonimlik mefhumu. Şehir mekânının imkân verdiği karşılaşmalar, bunların yarattığı belirsizlik ve de potansiyeller meselesi yani. Siz kitapta da verdiğiniz söyleşilerde de bugünün kentinin tam da bu anonimlik halini ortadan kaldırdığını iddia ediyorsunuz. Bu anlamda bugün iktidar stratejileri bağlamında bir tür kent karşıtlığından bahsedilebilir belki de. Türkiye'de bu türden bir stratejinin süreklilikleri ve özgünlükleri üzerine neler söylenebilir?

C.Ö.: Dün derste İngiltere örneği üzerinden bu meseleyi konuşuyorduk. Süper zenginler Londra'yı nasıl yaşıyor diye. Mesela araştırma sonucunda şunlar görülüyor: bomba patlamasına dayanıklı camların arkasında bir takım ultra pahalı evler ve yaşamlar, sokakla bağlantısı

ve girişi olmayan mağazalar vs. eğilimi var. En üst sınıfın kentte olma ve kentin kimliğini paylaşma hırsı var, ama aslında o kent değil çünkü senin de dediğin gibi bizim bildiğimiz kent o anonimliğe, karmaşıklığa ve karşılaşmaya dayanıyor. Bundan imtina etme ve aksini inşa etme hırsı var. Yine İngiltere için konuşacak olursak bir başka trend de banliyölere dağılma. Neden çünkü sokaklara giriş yok, bomba yok, korku yok. Oralara çekilip göçmenler, fakirler gibi istenmeyen nüfuslarla karşılaşmadan yaşama eğilimi var. Bakıldığında İstanbul'la çok da alakasız değil bunlar. Geçen yaz Kalamış'ta bisiklete binerken bisikletimin kibarca önü kesildi, Rahmi Koç helikopterden indi, arabasına geçti ve hatta beni durdurmuş olduğu için de selam verdi. Bunu öğrencilere anlatıyorum. Tam da o noktada bir hareketlilik keşişmesi oldu. O helikopterle ben bisikletle yani. Benzer bir durum hepimizin de bildiği kapalı siteler. Kentten kaçma durumu var fakat bunun ne kadar kent karşıtlığı olabileceğinden emin değilim Türkiye örneği bazında. İnternet varsa sen de kentte sayılırsın, aslında her yer kent. Bodrum'un, İzmir-Çeşme arasının da şehirleşmesi var öte yandan. İstanbul'da bahsettiğimiz kentsel kırsal alan nerde bitiyor nerde başlıyor tartışmasında sular biraz daha bulanıyor çünkü İstanbul bir canavar gibi büyüyor. Dün kırsal olan bugün kentsel olabiliyor ve bunu aslında öngörebiliyoruz. Ama İzmir'de, Bodrum'da durum tam böyle değil çünkü oralarda aslında tam bir kent karşıtlığı durumu var.

A.B.C.: Bugüne kadar tüm söyleşilerimizde söylediğimiz şeyin tam tersi bir şey söyleyeceğim. Bugün gördüğümüz kapalı sitelerin, güvenlik kaygısının vs. alışılmış kent tanımının dışında bir kentlilik halini tarif ettiğini genelde anlattık. Anonimliğe, rastlantılara yer bırakmayan bir tarihten bahsettik. Fakat kent hayatı diye tarif ettiğimiz ideal durumun ardında da 19. yüzyılın modern kent imajı var. Fakat Türkiye'deki kentleşme tarihine baktığın zaman bu gelişimin böyle olmadığını görüyorsun. O anlamda yeni bir şey değil bu. Tabii ki şöyle farklılıklar oluyor: Ulus devlet inşası çerçevesinde İzmir'in, Ankara'nın oluşum sürecinde hep kamusal alanda kimin görünür olup olmayacağıyla alakalı bir kaygı var. Bu konu 1930'ların Kemalist bağlamında çok önemli. Son derece kontrol edilen, düzenlenen, rastlantıya falan dayanmayan ama aşinalık üzerine

Yeni neslin gerçekliği de alışveriş merkezleri. Başka türlü bir hayatın içine doğmamışlar, öncesini bilmiyorlar. Sonraki kent de belki böyle bir kent olacak. Kentin doğasında da bu tür bir devinim, değişim var. Biz alternatif bir kent hayal ediyoruz ve etmeye de devam edeceğiz ve bu mümkün olsun diye uğraşacağız ama bir taraftan da yeni kent böyle bir kent.

kurulan, anonimliğe vurgu yapmayan, nostaljik imajlara baktığında vapurda kimin nerede oturduğunu bile bildiğin bir aşinalık var. Çok sınıfsal bir şeyi de tarif ediyor bu durum. Birinci ve ikinci sınıf biletlerin satıldığı bir atmosfer... Burada kentliliğin ne olduğunu, aşinalık tanımlıyor, anonimlik değil.

60'lara gelindiğinde ise göç geliyor masaya ve aslında hemşerilik denen şey tam da bunun üzerine kurulu. Hemşerilik dediğin zaten çok kentli bir olgu, kentte bir aşinalık yaratma çabası. Kentin anonimliğine, kaybolma potansiyeline karşı geliştirilen bir strateji. Kentte ayakta kalmak için o aşinalığa ve ağa ihtiyacın var. İş bulmak için, ev bulmak için bunları kullanıyorsun. O dönemde de bir gerçekliği var. O yüzden başta şimdiye kadar söylediklerimin tersine bir şey söyleyeceğim dedim. Belki de bu Türkiye'deki kentleşme tarihi zaten hiçbir zaman anonimlik üzerine kurulan bir tarih olmadı. Endişeden yoksun olmadı... Şimdiki kapalı siteler vs. de işi başka bir boyuta getiriyor. Hiç birbirine değmeden yaşanan hayatlar, güvenlik kaygıları falan var ama farklı dönemleri düşününce de burada o anonim kent var olmadı bence.

Tarihsel olarak da bakmak lazım tabii, farklı ne türde endişeler ne boyutlarda var olmuş diye. Hastalık, salgın gibi endişeler var veya doğal afetlerle alakalı endişeler var elbet. Bunlarla ilgili endişeler yaşanmıştır herhalde bu şehirde de, ama bugünkü endişenin, yani kendinden farklı olandan bu kadar korkma, sakinme, onunla karşılaşmama endişesinin daha yeni bir şey olduğunu düşünüyorum ben. ☺

Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin son aylarda yayınladığı üç kitabı ve diğer yayınları iletisim@hyd.org.tr adresine yazarak talep edebilirsiniz. Kitaplar ücretsiz, sadece kargo gönderi masrafını sizin ödemeniz gerekiyor. Ayrıca kitapların bazılarını www.hyd.org.tr web sitesindeki Yayınlar bölümünden PDF olarak indirmek de mümkün.

HELSINKI
YURTTAŞLAR
DERNEĞİ